

780.

GORIŠKI LETNIK

ZA ČITATELJE VSACEGA STANŮ

PRVI TEČAJ

ZA LETO 1864

Vrednik

FR. ZAKRAJŠEK.

Založnik

KARL SOHAR,
v Gorici.

107228

107228

P. 1903/1952

PREDGOVOR.

Goriški letnik je prevzel nalogo printati spisov iz peres domačih pisateljev in sploh taci, ki se nanašajo na domačo zgodovino in književnost. Pokazati sl. občinstvu, da ni bilo že letos mogoče napraviti večjega letnika, čeravno gradiva ne manjka, bilo bi pred vsem treba povedati vso zgodovino njegovo, kar je za ta predgovorček nekoliko preobširno. V humoristični obleki prinesemo jo prihodnje leto, ako Bog dá.

Ako se založnikove želje spolnijo, bomo k letu v stanu napraviti večji letnik. Da bode pa njegov zapadek kolikor mogoče zanimiv in mnogovrsten, prosimo ob enem vse slovenske pisatelje in nadepolne, za slovenski napredek vnete mladenče, naj nas v tem težavnem poslu podpirati blagovolijo. Z združenimi močmi se dá veliko lepega in koristnega napraviti. Koliko bogatejša bi bila že zdaj naša literaturica, ko bi se bile moči več združevale; vendar ne sekajmo si novih ran s spominom preteklih časov, marveč skrbimo za veselo prihodnost. Tù na pragu Italije je nam pred vsem na to gledati, da

se nam ne jemlje, kar nam gre; zato je nam večje pozornosti treba, kakor kjer si bodi drugej. To ravno potrjuje Ipvavski pesnik rekoč od Gorice:

„ Pa ravno ker lepa in zala,
Ker vsacega mika tvoj kraj,
Osoda t' snubačev nagnala,
Iskali v tebi so raj;
Po sebi obračat' te jeli,
Tvoj rod so postavljali v strah,
Zatirati so ga hiteli;
Tvoj jezik pahali so v prah. ”

Da to velja tudi od današnjih dni, vé vsak, ki pozna tukajšne razmere. V „ Novicah ” smo že tudi mi enkrat pokazali, kako tej napaki v okom priti: še več so drugi pisatelji o tem govorili in vsi so naše misli bili, da se mora sozidati trden nasip proti valovom sovražnih zahtev in hudobnih napadov. Sicer ni v predgovoru primerno mesto teh potreb razlagati ali dokazovati, vsaj so tudi jasne kot beli dan. V ta namen zavračamo vsacega na dotične spise po časnikih slovenskih pa tudi na lastni um. Delajmo in pokažimo tujcu, koliko nas je, ki bode enkrat razvidil, da nas je resna in trdna volja rogoviljenju njegovemu konec storiti. Hvala Bogu! že se je začelo to slavno delo, le ostati ne smemo, kjer smo; ampak napredek nam bodi vselej geslo. Goriški in sploh vsi slovenski pisatelji na Primorskem! tù Vam podamo lepo priložnost pokazati, da tudi Vi zidate poslopje, ki bode nam in našim potomcem kinč in slava in da se opravičite pred družimi Slovenci, ako Vas utegne kdo literarne nemarnosti dolžiti. Enaka je Vam kakor družim Slovencem sveta dolžnost se udeležvati te velikanske stavbe in še večja je Vam ta dolžnost, ako pre-

mislite, kako ječijo še naši bratje pod jarmom tujega upliva.

Posebno preč. gg. duhovniki in učitelji, ki dobro poznajo potrebe in tudi sredstva pomagati revnemu narodu našemu, ki se menda komaj zaveda njega vredne veljave, ki še ne pozna cene mu vrojenega jezika, ki nima tako rekoč še želodca za prekuhati literarne in sploh podučne izdelke; oni, ki toliko zamorejo, ker imajo narod v rokah, naj tudi pritečejo na literarno polje ter naj, kakor delajo na leci in v učilnici, svoje rojake tudi podučujejo z lahko razumevno jim besedo. „Goriški letnik“ bo rad sprejemal njihove spise, ker dobro vé, da so spretni možje za to delo.*) —

H koncu pristavimo še prošnjo, naj se ta letnik sodi kakor začetno delo; povsod je začetek težaven, tako tudi tukaj. Njegov namen ne sega za letos dalje, kakor da pripomore povzdigniti nas v spoštovanji bližnjih sosedov in da vsaj nekoliko koristi preljubim nam rojakom slovenskim. Z Bogom!

V Gorici 1. dan septembra 1863.

Vrednik.

*) Blagovoljnim podpirateljem podamo tu popolno nadpisnico:
„France Zakrajšek, učitelj na c. k. višji realki v Gorici.“

...toho dne ...

...toho dne ...

...toho dne ...

...toho dne ...

...toho dne ...

V Pregledu ...

Da je rokni potrebno voditi, kakšno bode
prihodnje vreme, je menda yotovo. Njega prihodnost
iz naravnih vzrokov deluje, ali vragovstvo. Van-
li terorak v svojih opretilih postavo na kvadratov
potrebno voditi. ...

PRVI DEL

ZA PRAKTIČNO RABO.

... da je potrebno voditi, kakšno bode
prihodnje vreme, je menda yotovo. Njega prihodnost
iz naravnih vzrokov deluje, ali vragovstvo. Van-
li terorak v svojih opretilih postavo na kvadratov
potrebno voditi. ...

... za delo.

1. ...
2. ...
3. ...

REVUE DE LA

LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

Vremenoznanstvo

Da je večkrat potrebno vediti, kakošno bode prihodnje vreme, je menda gotovo. Njega prihodnost iz naravnih znamenj določiti, uči vremenoznanstvo. Vsaki človek v svojih opravkih posebno pa kmetovavec potrebuje nekoliko te vednosti. Sledeče vremenske pravila niso prazne kvante ali vraže, naravne postave so jim krepki temelj. So nekatere znamenja pri živalih, rastlinah in neživečih stvareh, ki malodkaj goljufajo pridnega opazovavca. Tiste živali, ki ne iščejo rade po dežji potrebne piče, ali je v takem vremenu tudi zadosti ne najdejo, se bodo, preden dež nastopi, do dobrega najedle, da prestanejo deževni čas. Tukaj bo požrešnost teh žival povedala, da dež ni daleč. Druge, ktere rade po mokrotnih tleh lazijo, pridejo v ta namen na suho malo pred dežjem. Sicer ne gre misliti, da so take pravila za vsako deželo in za vselej veljavne. Človek, ki bi kaj takega tirjal, bil bi prenapet nevednež, ki ne pozna skrivnih naravnih razmer, vsled kterih se večkrat zgodi, da vremenski prerok na sramoti ostane. Večidel jo pa vendar zadene.

Znamenja za dež.

1. *Bajarji*, kadar so motni in polni blata ali kadar se na stoječi vodi neka rumenkasta pena dela.
2. *Bliskanje brez groma* posebno proti jugu.
3. *Bolhe*, če zbadajo več kakor po navadi.

4. *Božje drevesce* (sitnec) kadar se mu cvetje krči.
5. *Čbele*, če ne letajo daleč od panjev.
6. *Deteljica zajčja ali kislá*, če se ji cvet krči. (Tudi nenavadno veliko cvetja pomeni neki mokrotno poletje).
7. *Dim*, če se poleže, da noče kviško iti.
8. *Dimniki*, kadar se jih saje več ne držijo.
9. *Gliste*, kadar izlezejo iz zemlje.
10. *Golobje*, če se po pesku valjajo.
11. *Govedo*, kadar grebe in glavo kviško pomalja.
12. *Gosi divje*, če so kakor preplašene in se visoko zaganjajo, ali po vodi fofočejo in se večkrat vtapljajo.
13. *Krti*, kadar veliko grebejo (dosti prsti izrijejo).
14. *Kokoši*, kadar se močno valjajo po pesku ali prahu.
15. *Konji*, kadar jih srbi po koži, da ne morejo pri miru ostati, ali kadar glave stresajo in gobec kviško molé.
16. *Lastovice*, če ne letajo visoko, ampak le blizo zemljinega ali morskega površja.
17. *Lesice*, kadar dajo glas kakor bi lajale.
18. *Ljudje*, kateri bolehamo za pljučno boleznijo, za protinom in vodenico. Navadno jih pred deževnim vremenom bolezen bolj nadleguje. Tudi kurje oči so vrem. preroki, ker bolijo veliko več pred in med dežjem.
19. *Mačke*, kadar se snažijo (vmivajo).
20. *Megle*, če se pogrezajo, potem razširjajo in se spet visoko vzdignejo.
21. *Miši*, kadar si ne dajo mirú.
22. *Mlečec sibirski*, (*Sonchus sibiricus*), če ne zapre cvetja po noči.
23. *Mravlje*, ako ostanejo v mravljišči.

24. *Natopirji*, če jih ni viditi na večer.
25. *Obadje*, kadar strežejo več po nogah goveda ali konjev in jih močno zbadajo; tudi kadar pridejo v stanišča ljudem nagajat.
26. *Oblaci*, če se gosto zberajo, odkodar veter vleče, in kadar pridejo od juga. Belkasti in raztreseni pomenijo po hudim dobro, po dobrim hudo vreme.
27. *Oslji*, kadar neprenehoma rižejo, skakajo, ušesa potresajo in jih pobešajo.
28. *Ovce*, ako kaj rade žrejo.
29. *Pajki*, kadar ne delajo, (posebno pajki z visečimi mrežami) nastopi deževje. Če delajo le po malem, ali če nastavljajo samo kratkih glavnih nitek, ostane vreme še spremenljivo. Huda ura ne trpi dolgo, kadar pajki še delajo.
30. *Petelin*, kadar kmalo po sončnem zahodu zapoje, ali tudi, kadar poje po dnevu zoper navado ali brez vidnega vzroka, in se pod streho prihuli kakor potepen.
31. *Prlica* (*asperula odorata*), ako vsušeno njeno perje kaj prijetno diši. (V ta namen se je lahko hrani v posebni mošnji).
32. *Pijavke*, ko prihajajo na vrh vode.
33. *Plam*, kadar ni čist.
34. *Psi*, kadar nemirni krog letajo, grebejo ali travo žrejo. (Se to zgodi pri hudi vročini, ni daleč kaka nevihta).
35. *Raki*, kadar pridejo nasuho. Rado je potem dosti groma.
36. *Ribe*, posebno karpi, kadar vrh vode prihajajo, ali clo iz vode skakajo.
37. *Slizka*, če se ji ne odpre cvetje.
38. *Sonce*. Dež nastopi, kadar vzhaja kakor rudečkasto ali nekako megleno; če se žarki prikažejo, pre-

den je še sonce viditi; če se njegovi žarki dalje kakor po navadi razširjajo po zraku; če so žarki bledkasti in vodenobarvni pa vendar močno grejejo; če je sonce obdano od obláčičev, kadar je pri vzhodu in zahodu manjše viditi kot seer, ali kadar je opoldne blede; kadar močno pripeka in kadar senca ni razločno obmejena.

39. *Sove*, kadar se močno derejo.
40. *Srake*, ki z velicim šumom letajo.
41. *Stranišča*, (skreti) in gnojne grape, kadar so nosu hudo nadležne.
42. *Strune*, kadar pokajo.
43. *Svinje*, kadar rijejo brez preneha in po piči blodijo, da jo razlijejo ali raztresajo.
44. *Tice*. Gojzdne hité k svojim gnejzdom, morske se vtapljajo ali leté na suho, pevalice omolknejo razun slegurja (*turdus saxatilis*), ki ne neha peti tudi pred deževnlm vremenom.
45. *Vrvi*, kadar se stisnejo.
46. *Vrane*, kadar tekajo posamezne po pesku.
47. *Zajci*, kadar silijo na kraje, kjer se jim ni bati dežja, ali kjer jih ne moči trava.
48. *Zemljo*, kadar se po majhnem dežku močno kadi. Rado je potem dosti dežja.
49. *Zrak*, če je soparen posebno spomladi.
50. *Žabe*, kadar pridejo na suho in se zgublajo po travnicih, ali se clo globoko pod vodo poskrijejo.
51. *Žabica zelena* (*rega*), posebno žabovec (*on*), kadar neprenehoma reglja.
52. *Živali* divje in ki se pasejo, so bolj požrešne, kadar ima dež priti.
53. *Žrjavi*, če visoko letajo.

Znaminja za lepo vreme.

1. *Blatnice*, kadar ne kalijc vode.
2. *Deteljica kislá*, ako se ji cvetje širi.
3. *Dim*, kadar naravnost kviško leti.
4. *Govnjači*, kadar jih je dosti po voznih cestah.
5. *Kresnice*, kadar jih je na večer kaj dosti.
6. *Komarji*, ako plešejo po zraku, kakor bi skakljali.
7. *Lastovice*, če visoko letajo.
8. *Mavrica*, kadar se o sončnem vzhodu prikaže na zahodnem nebu, in zvečer ali po dolzem dežji.
9. *Megle* spomladi in jeseni, kadar se prikazujejo v hladnem zraku, se pogrezajo in so nad vodo kakor kad viditi; ako se zibljejo nad jezeri, bajaranji, nad rekami in potoci, potem se pa poležejo na polja. Kadar se prikažejo o ščipu pred sončnim vzhodom, ostane rado 14 dni lepo.
10. *Natopirji*, kadar so zvečer viditi.
11. *Nebo*, Popolnoma oblačno nebo pomeni suho vreme, če ni tako oblačno, da je že viditi kakor sivkaste barve.
12. *Oblaci*, kadar so po sončnem zahodu rudeči viditi (lepo vreme z vetrom); ali če imajo kakor zlat obrob, kadar se zvečer po dežji rudeči razdelijo (jasna noč in lep dan); ako pri vzhodu zginajo pred sončnimi žarki; kadar se po dolzem dežji barva na nebu spremeni.
13. *Pajčje mreže*, kadar visoko letajo.
14. *Rege*, ki se v ta namen zaprte držijo v kozarcu, kadar na vrh pridejo.
15. *Rosa*, obilna zjutra in zvečer.
16. *Sonce*, kadar vzhaja čisto in ognjeno.

17. *Tice*, kadar maščo konec hrbta stiskajo, in si ž njo perje mažejo; kadar čaplje, bobnarice in lastovke z velicim šumom letajo; kadar so slišati kragulji, jastrobi in pribe; kadar taščica glasno poje; kadar se prikažejo natopirji že zgodaj na večer. Morske tice, ako pridejo na suho.
18. *Vrhi*, če so čisto brez oblakov.
19. *Vrani*, če so čez mero veseli.
20. *Zrak*, če je pred sončnim vzhodom jasen in belkast.
21. *Zjutra*, kadar je poleti prav hladno in kadar se vlačijo oblaci od izhoda proti zahodu.
22. *Zvezde*, če jih dosti miglja.

Znaminja za hudo uro, točo, veter i. t. d.

Znamnje za hudo uro a) Meteori o soparnih večerih. b) Jug poleti ali v jeseni pri veliki vročini in oblaci, ki se v velike bele homce kopičijo. c) Dva oblaka, ki se vzdigujeta od obeh strani. (Huda ura je blizo).

Znamnje za točo. Rumenkasti teški oblaci, kteri se vkljub močnemu vetru le počasi premikajo; ravnó tako gosti oblaci pred sončnim vzhodom; bledkasto nebo; beli oblaci poleti o hudi vročini in višnjevobeli oblaci spomladi.

Znamnje za mraz. Kadar zahaja sonce megleno in je večje viditi kakor po navadi. Luna z ostrimi rožički, majhni oblačički, ki se visoko zibljejo, droben sneg; če se oblaci kopičijo kakor obilno skalovje.

Znamnje za odmedklo vreme. Razpoke v ledu, sneg v širocih ploščicah, sonce ki je viditi kakor vodeno, luna s topimi rožički, motne zvezde, jug.

Znaminja za veter. Kadar pridejo morske tice na suho, in se tukaj posebno zjutra igrajo; Kadar divje gosi visoko in v tropah letajo; kadar liske kričijo in so nepokojne; kadar udob glasno kliče; kadar poljske vrane po zraku semtertje švigajo, ali se igrajo na bregovih rek in potokov; kadar sta sonce in luna, ko vzhajata, rudeča viditi. Nebo rudeče na sevr, kadar sonce vzhaja; tudi če se listje trese, čeravno je po zraku mirno.

Znamja za preneh vetrov. Plohe, če gredo za vetrom. Morske tice, ko spet na morje odidejo. Krti, kadar se prikažejo na dan. Vrabei kadar mirno čivkajo. Ribe, če pridejo vrh vode.

Ali ima luna kako moč na vreme?

Je že stara misel, da o ščipule redkokterikrat pride huda ura po noči; proti temu se pa bojijo vsi vinorejci in vrtnarji ščipa in še več zadnjega krajca v spomladi, ker jasna rada zrak in nebo, da nastane hud in škodljiv mraz.

O ščipu ni rado hude ure po noči, o mlaji je je le redkokdaj o jasnem dnevu, o prvem krajcu ne zvečer in pri zadnjem ne zjutra. Štiri dni pred mlajem in ravno toliko časa po mlaji je redkokdaj kako deževje.

Štiri dni pred in za mlajem so ali popolnoma jasni ali vsaj nedeževni dnevi, ako je namreč luna v tem času v katem višjem znamnji zverinskega kroga, to je v dvojčkih, v raku ali v levu. Pri ravno teh okoljščinah so jasne noči o ščipu in jasne jutra in večeri o prvem in zadnjem krajcu.

Barometer vremenski prerok.

Barometer kaže tisk ali težo zraka. Je zrak napolnjen z vlažnimi sopari, ni več težek in ker ne tišči več tako močno na živo srebro, mora to padati. Kadar živo srebro visoko stoji, je zrak suh in dežja se ni več bati.

Pri 6. črti srednje visokosti malokdaj dežuje. Stoji živo srebro prav nizko, je znamenje, da je zrak močno vlažen in da bode bržkone deževalo. Če kaže barometer 8 stopnjic pod srednjo visokostjo, bode ta dan dež ali veter. Pri srednji visokosti in pri 4 stopnjicah pod njo je narveč dežja. Strašni potresi, ki so razrušili velike mesta, so bili, kadar je barometer kazal 10° pod srednjo visokostjo.

Ko se vzdiguje živo srebro, je to znamenje, da se vlaga v zraku manjša; pri tej okoljščini nastopi suho in jasno vreme. Kadar se hitro povišuje gre pričakovati nejasno pa ne toliko mokrotno vreme.

Če se je povišalo živo srebro v barometru in ni vendar lepo vreme, lahko sodiš, da ne bo to vreme dolgo trpelo; če se povišuje pozimi bode za gotovo več mraza; če se vzdiguje pri hudem vremenu, bode to kmalo odjenjalo; se povišuje, kadar je dež ali sneg, sledi brž ko ne suho in večkrat tudi jasno vreme.

Je barometer v srednji visokosti, ostane vreme še nespremenljivo; ako se nad njo poviša, nastopi lepo, ako pada pa mokrotno vreme. Kadar se barometer bolj počasi ponižuje, pomeni to več dežja, ako hitro, kaže na hud veter. Še večji postane vihar, ko se zniža barometer o nevihti: če se zniža pozimi, se vreme brž ko ne ojuži; če poleti pri hudi vročini, bode dosti groma.

Nekteri drugi vremenski preroki.

Pijavke. Napolni podolgovat kozarec (stekleno posodo), ki drži blizo $\frac{1}{2}$ funta vode tako, da ostane zgorej še precej praznega prostora; deni vanj zdravo pijavko in pokrij jo s platnom. Lepo vreme ostane ali bode, če leži pijavka ne dnu zavita v krog: ako sili na vrh bo dež; ako je nepokojna, bo veter; ako pride iz vode bode vihar. Pozimi, kadar leži na dnu kozarca, nastopi zmrzljava; kadar se openja ob robu, bo sneg. Vsake 14 dni gre ponavljati vodo.

Koža morskega psa (že pripravljena). Pri suhem vremenu se njene dlake ščetinijo; ko je ali ima biti mokrotno vreme, se poležejo. To se zgodi, še preden nastopi dotična spremena, vendar le takrat, kadar ima vreme dolgo časa tako ostati. V tem oziru je ta koža še višje vrednosti od barometra. Vendar ne sme biti barve na njej.

Vlagomér (higrometer). Nekatere reči se krčijo pri dotiki z vlago. Ker je pa zrak že nekaj časa pred dežjem mokroten, služi lahko ta okoljšina za dotično znamenje. Tak vlagomer si lahko sam napraviš. Operi en človešk las v lugu, da zgubi maščo; priveži ga na kako reč, ovij ga okoli nje in pristavi enemu koncu še primerno kazalo. To vse obesi kam. Krčenje lasú kaže na vlago, zdaljšanje pa pomeni suh zrak. Namesti lasú rabiš lahko tudi struno.

Kemijski vremenik. (paroskop) Deni v kozarec (stekleno posodo) 2 dela kafe, 1 d. salmjaka in 48 delov vinskega cveta (špirita). Na to zamaši kozarec z mehurjem, ki ti bode prav dober vremensk prerok, posebno poleti

kadar kaže termometer 15°. Ko je nevihtno, se ta tekočina skali, pri lepem vremenu se nabere na dnu samih lepih kristalov.

Kako se imaš zadržati pri hudih urah?

Bolj nizko ko je hudo vreme, toliko nevarniše je tudi. Ker se blisk prej vidi kakor pa grom sliši, je čas, ki steče med tem in unim znamnje, ali je blizo ali je daleč. Dalji ko je ta čas, večja je tudi daljava hudega vremena. Vsaka sekunda med bliskom in gromom pomeni 1000 čevljev. (Če jih 10 sek. našteješ, je 10,000 čevljev daljave). Da se tedaj obvarješ strele in da te kako ne poškodji, deni vse na stran, kar bi jo lahko privabilo.

Pred vsim ugasni ogenj na ognjišči, potem poskrbi, da nikjer v tvojih hramih sapa ne vleče; deni v stran vse, kar je vlažno ali kar ima kaj kovine na ali v sebi (tudi zvoneči denar v žepu). Ne idi k nobenemu drevesu, češ, da se boš dežja ubranil. Ne pridružuj se k tistim živalim, ki se močno potijo (posebno k ovcam ne idi). Ne hodi prehitro, če si na potu i. t. d. Najlepše se boš treska ubranil, ako se na steklo ali na pernico vležeš, pa vsaj okno moraš odprto imeti, da se, ako strela v sobo udari, ne zadušiš. Če je zrak v sobi, kjer si, zadosti suh, in se preveč ne potiš; si lahko brez vsega straha.

Od pisemnine in štempeljnine.

I. Pisemska pošta

Poštnine za pisma, ki ne vagajo več kakor en lot, znaša: V poštnem okraji, kjer se pismo oddá, 3 kr. n. dn., do 10 milj 5 kr., čez 10 do 20 milj 10 kr., čez 20 milj pa 15 kr.

Pisemnine za pisma čez 1 lot je dvakrat, in za pisma čez 2 lota trikrat toliko i. t. d.

Za nakrižne zavitke, ako razun nad-in podpisa leta in dneva nič pisanega pri njih ni, je poštnine 2 kr. za 1 lot teže, ki se mora pa že pri oddaji plačati. Ta poštnina velja za vsako daljavo.

Pri blagu za razgled ali poskušnjo, kteremu, ako kdo hoče, tudi lahko majhno pisemce prida, gre odrajtati enojno poštovino za vsaka dva lota gledé na dotično daljavo.

Pisma, ki se (proti oddajni primki ali recepisu) rekomandirane oddajajo, morajo v domačii (v deželi) popolnoma sfrankirane biti. Rekomandnine ali priporočnine je za pošiljatve, ki ne gredo iz pismobirnega okraja 5 kr, za vse druge kraje 10 kr. Ta rekomandnina se odrajtuje s poštno marko, ki se mora priljepiti na pečetni strani pisma.

Priporočene pisma za kraje v poštno-društvenih državah se tudi lahko nfrankirane oddajo, toda poštnino in priporočnino mora pa prejemnik ali dopisaneec dlačati.

Rekomandirane pisma, se morajo, kadar so spravljene od zunaj in od znotraj zapečatiti.

Na pečatni strani pisma bodi tudi pristavljeno ime in prebivališče oddajateljevo.

Ako kdo želi, dobi povračni receptis, toda za to se plača še 10 kr. posebej. Ravno toliko se mora odrajtati za pismeno popraševanje, če ni bil pismu, ki se preklicuje, povračni receptis pridjan, ali če se ne skaže n. pr. s pismom oddajateljevim, da preklicano pismo ni prišlo na mesto.

II. Vozna pošta.

Pisma brez pridjane vrednosti ali cene do 6 lotov teže grejo s pisemsko pošto. Poštno voznino mora plačati ali oddajatelj ali pa prejemnik; to se ravna po pošiljatvi, ki je ali frankirana ali ne.

Za odpravo blaga, ki se ni moglo dopisanecu oddati ali vročiti, mora se polovica plačati; samo za spise in za poskušno blago, ki v tem oziru nima nobene vrednosti, se ne plača nič.

Za oddajo voznega blaga do 3 funtov gre odrajtati 3 kr.

III. Dnarne pošiljatve.

Dnarne pošiljatve, naj že bodo v pismih ali v zavitkih in ki se zapečatene oddajo, morajo prav skrbno spravljene biti. Dnarne pošiljatve v pismih ali v zvezkih naj se od zunaj in od znotraj po dvakrat zapečati-jo, nakrižni zavitki celo po štirikrat; le tam, kjer pridejo roglji vkup, naj bo prazno za poštni pečat. To kar ima pošiljatva v sebi, naj se na nadpisu na drobno razšteje

in sošteje. Oddajatelj zapečateni pošiljatve dobi oddajno primko s pristavkom: „po besedah oddajateljevih“ (Nach Angabe). Enak pristavek se zapiše na nadpis.

Pošta je porok le za resnično oddajo teh pošiljatev in scer le kar zadeva pečat, težo in sploh za nepoškodovanost pisemske zunajščine; za to, kar je v pismu, ne more porok biti. Ako najde dopisane pri izročbi, da mu je pečat ali sploh zunajščina pošiljatve poškodovana, mu je pripuščeno, se pri oddajni pošti oglasiti, da naj mu pošiljatev odpre, še enkrat zvaga in sošteje.

Manjka res kaj, mora c. kr. pošta, ako se je škoda v njenem okraji pripetila, jo povrniti.

Ako prejemnik ne ugovarja, je pošta vsake odškodnine prosta.

IV. Poštno privzetje.

Smejo se tudi pošiljatve s privzetjem, to je take pisma oddajati, pri katerih c. kr. pošta pravico privzame, določen iznosek (pa ne čez 50 for.) od dopisanca prejeti. Ako ta noče plačati, se pošlje pošiljatev na stroške oddajateljeve nazaj.

Kazalo (škala) za štempeljnine.

ŠKALA I.

z a m e n j i c e.

	Taksa		Doklada		Vkupej	
	gold.	sold.	gold.	sold.	gold.	sold.
od do 75 g.	-	5	-	2	-	7
75 g. do 150 "	-	10	-	5	-	13
150 " 225 "	-	15	-	4	-	19
225 " 575 "	-	25	-	7	-	52
575 " 730 "	-	50	-	13	-	65
730 " 1125 "	-	75	-	19	-	94
1125 " 1500 "	1	-	-	25	1	25
1500 " 3000 "	2	-	-	50	2	50
3000 " 4500 "	5	-	-	75	5	75
4500 " 6000 "	4	-	1	-	5	-
6000 " 7300 "	5	-	1	25	6	25
7300 " 9000 "	6	-	1	50	7	50
9000 " 12000 "	8	-	2	-	10	-
12000 " 15000 "	10	-	2	50	12	50
15000 " 18000 "	12	-	3	-	15	-
18000 " 21000 "	14	-	3	50	17	50
21000 " 24000 "	16	-	4	-	20	-
24000 " 27000 "	18	-	4	50	22	50
27000 " 30000 "	20	-	5	-	25	-

Kar je čez 30,000 gold. se mora od vsacih 1500 gold. z doklado vred 1. g. 25 s. več odrajtovati. Jznoski pod 1500 g. se pa za polne vzamejo.

ŠKALA II.

za pravne pisma.

			Taksa		Doklada		Vkupej	
			gold.	sold.	gold.	sold.	gold.	sold.
do	20	g. n. dn.	-	5	-	2	-	7
od	20	g. do 40	-	10	-	5	-	15
"	40	" 60	-	15	-	4	-	19
"	60	" 100	-	25	-	7	-	32
"	100	" 200	-	50	-	15	-	65
"	200	" 500	-	75	-	19	-	94
"	500	" 400	1	-	-	25	1	25
"	400	" 800	2	-	-	50	2	50
"	800	" 1200	5	-	-	75	5	75
"	1200	" 1600	4	-	1	-	5	-
"	1600	" 2000	5	-	1	25	6	25
"	2000	" 2400	6	-	1	50	7	50
"	2400	" 5200	8	-	2	-	10	-
"	5200	" 4000	10	-	2	50	12	50
"	4000	" 4800	12	-	5	-	15	-
"	4800	" 5600	14	-	5	50	17	50
"	5600	" 6400	16	-	4	-	20	-
"	6400	" 7200	18	-	4	50	22	50
"	7200	" 8000	20	-	5	-	25	-

Čez 8000 se plača od vsacih 400 g. z doklado vred 1 g. 25 s. Zneski pod 400 g. se vzamejo za polne.

delež pisam.

1. Odboje predend in seer po iznosku vsch letnih vliakov.
 2. Stalobodnje pisma, kakor pisarna pogodbe; po plači.
 3. Posobitne pogodbe za oskrbovanje tujih opravil;
- ta so ravna stempeljina po ceni plačila, bodi-to očitno ali molče določeno.

ŠKALA III.

			Taksa		Doklada		Vkupej	
			g.	s.	g.	s.	g.	s.
	do	10 g. n. dn.	—	5	—	2	—	7
čez.	10	" 20	—	10	—	5	—	15
"	20	" 30	—	15	—	4	—	19
"	30	" 50	—	25	—	7	—	32
"	40	" 100	—	50	—	15	—	65
"	100	" 150	—	75	—	19	—	94
"	150	" 200	1	—	—	25	1	25
"	200	" 400	2	—	—	50	2	50
"	400	" 600	3	—	—	75	3	75
"	600	" 800	4	—	1	—	5	—
"	800	" 1000	5	—	1	25	6	25
"	1000	" 1200	6	—	1	50	7	50
"	1200	" 1600	8	—	2	—	10	—
"	1600	" 2000	10	—	2	50	12	50
"	2000	" 2400	12	—	3	—	15	—
"	2400	" 2800	14	—	3	50	17	50
"	2800	" 3200	16	—	4	—	20	—
"	3200	" 3600	18	—	4	50	22	50
"	3600	" 4000	20	—	5	—	25	—

Čez 4000 g. gre od vsacih 200 gold. 1, z doklado vred 1 g. 25 s. plačati. Iznoski pod 200 veljajo za polne.

Po škali III. se sodijo štampeljnine sledečih pisem.

1. *Oddaje prebend* in scer po iznosku vseh letnih vžitkov.
2. *Službodajne pisma*, kakor pismene pogodbe; po plači.
3. *Pooblastivne pogodbe* za oskrbovanje tujih opravil; tu se ravna štampeljнина po ceni plačila, bodi to očitno ali molcè določeno.

4. *Prepusti odplačilni* (cesije), pa ne pri posodilih; če je blago premakljivo, po njegovi vrednosti.
5. *Služitve ali postrežbe*, ako mora delavec blago pri-skrbeti, po njegovi vrednosti.
6. *Oddaje duhovskih in posvetnih služeb in družih opravi-ljivih*, če niso opravila dninarjev, služabnikov in obrtnijskih delavcev; vselej po letnih dohodkih tacih opravil.
7. *Postavila* (službodajni dekreti) uradniške in privatne; ako privatnik zagotovi plačilo, po ceni plačila.
8. *Pogodbe pri kupčijskih in pri družbah na delnice ali akcije*; po vsem vložku premoženja.
9. *Pogodbe na srečo*.
10. *Pogodbe kupne*, pri premakljivem blagu po njegovi ceni.
11. *Pogodbe zalaganja*.
12. *Zavarovavne pisma* zastran pokojnin in previdnin (provizij). po 10 ernatem iznosku letne pokojnine ali provizije.
13. *Dolžne pisma*, ako se glasé na prinesitelja po ceni posodila. (Hranilnične bukvice ne spadaje sém).
14. *Pogodbe menjavske*, ako ste zamenjani reči premak-ljivo blago, po njuni ceni.
16. *Naročila prodajavne*, s kterimi se komu premaklji-vo blago v prodajo prepusti, po določeni kupščini.
16. *Zapismiki licitacijni* zastran prodaje premakljive-ga blaga. Štempeljino mora prodajavec plačati.

Znajdbe.

V letu

- 776 pr. Kr. najde v Korintu hči necega lončarja u-
metnost posenčne podobe delati (siluetirati).
250 po Kr. steklene šipe za okna.
350 Gotiški škof Ulfilas zn. nemške črke.
400 Pavlin, škof v Noli, vpelje rabo zvonov.
450 Mozaična kinčava v Italii.
535 Malni na vodo.
720 Mal na steklu v Italii.
757 Orgle na Francozkem.
840 Papir iz bombaža v Italii.
850 Taracanje ulic v Kordovi.
1000 Gosli o času križarskih vojsk.
1020 Mlini na sapo.
1174 Sultan Murreidin Mahmud vpelje pošto z golobi.
1180 Magnetnica.
1240 Papir.
1248 Prvi papirnati denar v Milanu.
1268 Očali na Nemškem.
1272 Borghesano zn. motovilo za svilo.
1275 Steklene zrkala.
128č Steklenjenje loncev v Alzacii.
1285 Očnice v Florenci.
1299 Karte za igro v Italii.
1330 Note ali sekirice na Francozkem.
1330 Strelni prah ali smodnik na Nemškem.
1338 Ugolino Vieri zn. malarijo v posteklino.
1360 Voščene sveče.
1364 Pištole v Pistoji.

- 1390 Papirnica v Norimberku.
- 1400 Strehe z opekami v Avgsburgu.
- 1422 Rezanje v les.
- 1435 Janez Gutenberg zn. tiskarstvo.
- 1449 Bakrorešтво.
- 1457 Kočije na Ogrskem.
- 1483 Prve bucike na Angleškem.
- 1500 Peter Hele napravi v Norimberku prvo žepno uro
v podobi jajca.
- 1523 Katunarska stiskavnica v Avgsburgu.
- 1530 Kamnar Jürgens zn. tlačivni kolovrat.
- 1535 Potapljavski zvon.
- 1540 Eheman v Norimberku zn. visečo ključavnico
(taško).
- 1543 Šampanjec.
- 1544 Stifel zn. logaritme.
- 1553 Raba pečatnega voska.
- 1555 Blana na Spanjskem in v Holandii.
- 1560 Barbara Uffmann zn. čipkanje.
- 1571 Raba pečatnih oblatov.
- 1582 Začetek Gregorijanskega koledarja.
- 1588 Kambrik.
- 1589 Villiam Lee v Kambridžu iznajde umetnijo de-
lati nogavice na statve.
- 1590 Dalekogledi (tubusi) v Holandii.
- 1598 Ustanovitev prvega stalnega gledišča v Parizu.
- 1612 Galilei zn. povekševavnike.
- 1620 Loterija s številkami v Genovi.
- 1627 Sostavljeni povekševavniki.
- 1630 Scheiner zn. roko ali žrjava za vzdiganje.
- 1636 Raba čaja v Parizu.
- 1637 Gorkomer Kornelija Drebbel-na.
- 1637 Janez Hevel zn. vojaški daljnogled (pemoskop).

- 1640 Gascoignetov mikrometer.
- 1641 Pošte (Lamorai žl. Taksis)
- 1644 Toricelli v Florenci zn. barometer (težomér).
- 1648 Paskal zn. merjenje višave z barometrom.
- 1650 Mersenne zn. zrkalčni teleskop.
- 1650 Oton žl. Guericke župan v Devinu (Magdeburgu) zn. zračno sisaljko (trombo).
- 1656 Huygens zn. uro s perpendikeljnom.
- 1670 Guericke zn. električni kolovrat (mašino).
- 1670 Huygeus zn. dvojnati barometer.
- 1672 Newtonov zrkalčni teleskop.
- 1676 Umetno goreči fosfor.
- 1676 Barlov zn. uro ponavljavko (repetirnico).
- 1678 Na Angleškem prve godbine veselice (koncerti).
- 1683 V Evropi se začenja kava piti (v Carigradu že l. 1554).
- 1677 Tschirnhausen-ovo zažigavno zrkalo.
- 1699 Savary zn. parno mašino.
- 1806 Büttger v Draždanah vpelje rabo farfora (porcelana).
- 1713 Jenner zn. stavljenje kóz.
- 1717 Schröder zn. glasovir.
- 1737 Kay-ove statve.
- 1667 Dollond zn. ahromatične stekla.
- 1768 Everet zn. snovalo ali navijalo.
- 1770 Taylor in Walker najdeta stiskavne mašine za prtarje.
- 1775 Rihard Arkwright zn. mikalo in predivno mašino.
- 1783 Montgolfier zn. vožnjo po zraku.
- 1782 Murdohova gazna osvečava.
- 1786 Sennefelder v Mnihovu zn. kamnotisk.
- 1689 Clusov-ove statve.
- 1804 Lord Stanhope zn. stereotipni tisk.
- 1811 Enrik Bell sestavi prvi parni brod.

- 1839 Dagerotip (svetlotisk) v Parizu.
1839 Liepmann v Berolinu zn. tisk podob na olje.

(Dalje prih.)

SPOMINJSKO KAZALO.

JANUAR.

1. 1584. Je dokončan tisk prve imenitne slov. kuji-ge: „Biblia, tu je use svetu Pismu Stari-gaien noviga Testamenta, Slovenski tol-mazhena scusi Juria Dalmatina.”
2. 1554. Preženejo Jude iz Austrije in iz Gradea pod Ferdinandom I.
3. 1840. Velika povodenj v Brnu.
4. 1572. Grozen potres v Jnšpruku.
5. 1418. Enrik, tretji sin portug. kralja Jvana I. najde otok Madejro.
6. 1485. Posvečenje avstr. mejnega grofa Leopolda.
7. 1808. Ustanovitev Leopoldovega reda.
8. 1819. Umrl Valentin Vodnik, sloveči pesnik slo-venski.
9. 1534. Smrt zgodovinarja Jovana aventinskega v Ratisboni.
10. 1430. Filip Dobri, burgunski vojvoda, ustanovi red zlatega runa.
11. 1158! Vojvoda Vladislav IV. prejme od cesarja Friderika V. kraljevsko dostojnost na Če-skem.
12. 1802. Rojstni dan pesnika Bauernfeld - a
13. 1363. Avstr. vojvoda Rudolf IV. si pridobi Tirol.
14. 4756. Pesnik Jožef žl. Babo se rodi v Ehrenbreit-stein-u.

15. 1797. Bitva pri Rivoli med Avstrijanci in Francozi.
16. 1469. Papež Pavel odveže Beč z vsemi cerkvami, kapelami in samostani od Pasovske škofije.
17. 1841. Čudo veliko snega na pirenejskih gorah.
18. 1843. Strašna nevihta od Bordo-a da Bajon-a.
19. 1839. Palača carigraškega dvora pogori.
20. 1782. Rojstni dan slovečega avst. nadvojvoda Jovana.
21. 1769. Pridejo prvič na dan tako imenovani „Juniusbriefe“ v angleškem časopisu: „Public Advertiser.“
22. 1794. Se spuntajo Vlahi na Erdeljskem pod Horjahom in Kloskom.
23. 1600. Kraljica Elizabeta pooblasti družbo londonških kupcev k trštvu v izhodni Indii.
24. 1743. Rojstni dan slavnega italjanskega pesnika grofa Alfieri-ta.
25. 1348. Strašen potres na Nemškem.
26. 1775. Sonnenfelsovi spis pride v Tiguru na svitlo, ki zagovarja odpravo nečloveškega mučila.
27. 1160. Cesar Friderik I. vzame z naskokom mesto Kremono.
28. 1599. Tyho Brahe zapusti svojo domovino Danijo, ter se ponudi ces. Rudolfu II. v službo.
29. 1763. Rojstni dan Jovana Seume-ta, imenitnega pisatelja potopisa: „Sprehodi v Sirakuz“
30. 1836. Angleži ukupijo otok Sokotoro pri rudečem morji.
31. 1713. Začetek strašne kuge na Dunaji

FEBRUAR.

1. 1839. Znajdba novega nočnega telegrafa v Stokholmu.
2. 1747. Afgani vzamejo kašmirsko mesto in okrajno v izhodni Indii.
3. 1758. Rojstni dan Valentina Vodnika.
4. 1849. Bitva pri Saleburgu na Erdeljskem med cesarskimi pod Puhnerjem in puntarji pod Bemom.
5. 1421. Žižka napade Adamite na nekem osredku v Lužnici ter jih popolnoma potolče.
6. 1520. Virtembersko pride pod Avstrijo.
7. 1849. Hudo ravnanje z vrednikom Grečnikom v Gradcu zavoljo natolcevanja kneza Windischgrätz - a.
8. 1849. Smrtni dan najslavnejšega slovenskega pesnika D.r Franceta Prešerna.
9. 1757. Smert pesnika Bovier de Fontanelle.
10. 1848. Zapor vseučilišča v Pavii.
11. 1162. Smrtni dan Balduina III. jeruzalemskega kralja.
12. 1774. Se rodi Valentin Stanig, slavni obuditelj slovenske zavednosti na Primorskem.
13. 1215. Ustanovitev dominkanskega reda.
14. 1650. Državni zbor v Norimberku pooblasti vzačega moža oženiti se z dvema ženama v obljuditev opustošene dežele.
15. 1839. Se razvali visok turn v belg. Diest-u.
16. 1794. Glasovitega Trenka giljotinirajo v Parizu.
17. 1772. Prusi se vprvo pogodijo z Rusi o razdelitvi poljske dežele.
18. 1677. Slavni astronom Jak. Cassini se rodi v Parizu.
19. 1050. Se ustanovi vseučilišče v Parizu.
20. 1790. Smrtni dan genialnega cesarja Jožefa II.
21. 1574. Kronanje Enrika anžuskega za poljskega kralja v Krakovu.

22. 1582. Papež Gregorij XIII. vpelje Gregorianski kolendar.
23. 1085. Cesar Enrik IV. premaga Turingijskega deželnega grofa Ljudovika II. ter ga v ječo vrže.
24. 1804. Oklic ukaza, s katerim zapove Aleksander I., naj se le nekteri bolj nečastni hudodelniki s knutom (korobačem) sekajo.
25. 1777. Avstrija pridobi Bukovino.
26. 1849. Bitva pri Pokrivnici z ogrskimi puntarji.
27. 1531. Kronanje Enrika IV. v Šarterji
28. 1547. Smrt Enrika VII. na Angleškem.

MARC.

1. 1763. Hnbertburška pogodba končá 7 letno vojsko.
2. 1835. Njih veličanstvo cesar Ferdinand I. nastopi avstr. prestol.
3. 1848. Velike homatije v Mnihovu.
4. 1841. Veliki potres v Napolji.
5. 1799. Rodi se imenitni malar Eugen Verboehoven v Varentonu.
6. 1626. Cesar Ferdinand II. okliče jndovski patent za Avstrijo.
7. 1759. Terezijanski red se vprvo razdeli.
8. 1779. Poroka generala Bonaparte-a z Jozefino Beauharnais-ovo.
9. 1848. Avstrija in Prusija sklenete povabiti za 25. dan marca vse nemške zaveznike k zboru v Draždane.
10. 1453. Rojstni dan Ferdinanda V. katoljškega.
11. 1544. Jmenitni italj. pesnik Torqvato Tasso se v

Sorentu rodi.

12. 924. Madžari razrušijo mesto Pavijo.
13. 1848. Meternik se odpove; ljudstvo pridere iz dunajskih predmestij v Beč.
14. 1635. Zaveza med Holandijo in Francozovskim, da bi se vzela Belgija španjski vladi.
15. 1779. William Lamb, Viscount Melbourne se rodi.
16. 1702. Smrt angleškega kralja Vilhelma III.
17. 1805. Cisalpinska republika postane dedinsko samovladje.
18. 1645. Bitva pri Jankovu.
19. 1228. V Hali na Švabskem kujejo prve vinarje.
20. 1731. Hud potres razruši večji del neapoljskega mesta Foggia.
21. 1799. Nadvojvoda Karl premaga Jourdan-a pri Ostrahu.
22. 1459. Rojstni dan cesarja Maksimiljana I. v Novem mestu.
23. 1657. Smrt cesarja Ferdinanda III. v Beču.
24. 1530. Cesar Karl V. odstopi redu sv. Jovana otok Malto.
25. 1820. Zavitarje izpodijo iz Rusovskega.
26. 1452. Cesar Friderik III. ustanovi nadvojvodstvo pri habsburški hiši.
27. 632. Smrt. sv. Ruperta.
28. 1802. D.r Olbers v Breimi zapazi Palas imenovani planet.
29. 1645. Torstenson pred Dunajem.
30. 1848. Hrovaška peticija v Beču.
31. 1847. Valentin Stanig, omene vredni Slovenec na Primorskem, umrje kot višji šolski ogleda v Gorici.

APRIL.

1. 1848. Se okliče začasna postava za tisk (na Dunaji).
2. 1848. Virtemberški kralj dovoli v ljudstvene tirjave.
3. 1490. Kralja Mat. Korvina udari božje na Dunaji.
4. 1839. Oborožba 2 angl. ladij pod slovečim kapitanom Rosom.
5. 942. Cesar Oton zedini cesarsko krono s kraljevsko dostojnostjo.
6. 1500. Smrtni dan glasovitega malarja Rafaela Sancia.
7. 1812. Velington vzame z naskokom mesto Badahoz.
8. 1600. Odprava tako imenovanih srečnih luk na Avstrijskem pod cesarjem Rudolfom II.
9. 1848. Cesar Ferdinand se podá v Požonj sklenit deželni zbor.
10. 1741. Molviška bitva.
11. 1806. Anton Aleks. grof Auersperg (pesn. Anastazi Grün) najimenitniši sedajšni pesnik v Avstrii, se rodi v Ljubljani.
12. 1743. Umrje v Gorici Jvan Jož. Bosizio, znani furlanski prevoditelj Virgiljske Eneide.
13. 1059. Cerkveni zbor v Rimu, v katerem se ustanovi zbornica za volitev papeža.
14. 1842 Umrje v Parizu A. M. Aguado, eden najbogatejših bankirjev novejšega časa.
15. 1835. Vitez Franc Heintl umrje na Dunaji.
16. 1257. Ustanovitev prve javne bolnišnice v Beču pod českim Otokarjem.
17. 1790 Smrt Benjaminu Franklina v Filadelfii.

18. 1487. V Norimberku venčajo mladega pesnika Konrada Celtes-a.
19. 1726. Poroka nadvojvoda Leopolda avstr. s princesinjo Klavdijo.
20. 1692. Francozki nacionalni konvent Nemčii vojsko napove.
21. 1708. Abälard umrje v Št. Marcelovi opatii.
22. 1627. Na Dunaji pogori 147 hiš.
23. 1708. Rodi se v Hamburgu znani pesnik Fridrik žl. Hagedorn.
24. 1584. Sloveči Raleigh najde Virginijo.
25. 1450. Jovan Kapistran pridiga v Beču križarsko vojsko.
26. 1736. Slovesni pogreb princa Eugen-a savojskega.
27. 1839. Kitajci preganjajo krstjane.
28. 1813. Kutusov umrje v sleški Boleslavi.
29. 1801. Jovan Ašbah, eden najboljših novejših zgodovinarjev, se rodi v Hőchstu.
30. 1748. Mir v Ahenu.

MAJ.

1. 1848. Grof Leo Thūn povabi vse Slovane k slavjanskemu kongresu v zlato Prago.
2. 1519. Umrje slavni Leonardo da Vinci.
3. 1849. Punt v Draždanah, kralj beži na parobrodu.
4. 1641. Torstenson naskoči in vzame Glogovo.
5. 1764. Osnova avstr. reda sv. Štefana.
6. 1764. Pri Badenu blizo Dunaja najdejo zanimive razvaline starorimskih toplic.
7. 1848. Grof Hoyos postane spet poveljnik dunajske narodovske straže.
8. 1079. Kralj Boleslav II. umori z lastno roko sv.

- Stanislava v neki kapeli v Krakovu. 81
9. 1839. Slovesno pokopanje Schiller-jevega spomenika v Štutgartu.
 10. 1497. Amerigo Vespucci nastopi prvo iziskovanje iz Kadiza.
 11. 1809. Velington prestopi reko Douro.
 12. 1809. Dunaj se podá Francozu.
 13. 1792. Rojstni dan sedajnega papeža Pija IX.
 14. 1796. Dr Jenner stavi prvokrat kozé v Berkley-u.
 15. 1839. Slovesni pogreb kardinala Feša v Rimu.
 16. 1383. Mučni dan sv. Janeza nepom.
 17. 1742. Bitva pri Časlavi.
 18. 1741. Zaveza zoper Avstrijo.
 19. 1536. Smrtni dan angleške kraljice Ane Bolyn.
 20. 1848. Cesar Ferdinand I. v Inšpruku.
 21. 1849. Ogri pod Görgey-om vzamejo budimsko trdnjavo.
 22. 1809. Bitva pri Vagramu.
 23. 1618. Pražani vržejo ces. uradnike skoz okno.
 24. 1839. Grofinja Liponska, sestra Napoljona, umrje v Florenci.
 25. 1430. Lionel de Vendome ujame divico Orleansko.
 26. 1839. Posvečenje sv. Alfonza Liguor. ustanovitelja redemptoristnega reda.
 27. 1756. Se rodi parski Maksimilian Jožef I.
 28. 1641. Jvan baron Valvasor, slavni naš zgodovinar, se rodi v Ljubljani.
 29. 1535. Cesar Karl V. se podá v Tuniz.
 30. 1635. Praški mir.
 31. 1741. Smrt pruskega kralja Friderika Vilhelma I.
-

JUNI.

1. 1790. Rodi se znani pesnik Raimund.
2. 1485. Mat. Korvin na Dunaji.
3. 1849. Vhod Rusov v Požonj.
4. 1314. Rojstni dan po vsem svetu znane Lavre, Petrarkove ljubovnice.
5. 1780. Carinja Katarina II. in Jožef II. se snide-ta v Mogilevu.
6. 1553. Smrt slavnega tal. pesnika Ljudevika Ariosta.
7. 1399. Albrecht I. avstr. pride v Jeruzalem.
8. 1805. Eugen Beauharnais za kralja namestnika v Italii postavljen.
9. 1239. Oton, Meranski vojvoda potrdi Inšpruku vse pravice in privilegije.
10. 1849. Maršal Bugeaud umrje v Parizu.
11. 1182. Pri Celi v Vestfalii se začne skrivna sodba (Fehm).
12. 1565. Na Dunaji imeniten turnir (viteška igra).
13. 1849. Pariz zopet pod obsedo.
14. 1798. Se rodi Franc Palacky, slavni česki zgodovinar.
15. 1606. Se rodi slavni Pavel Rembrand.
16. 1826. Posabljanje puntarskih Janičarjev v Cari-gradu.
17. 1802. Jovan Vilh. Klein ustanovi na Dunaji za-vod za slepce.
18. 1757. Osnova sold. terezianskega reda.
19. 1849. Cihia obsodijo v Olomucu v 10 letni za-por v Benetkah.
20. 1615. Se rodi Salvador Roza.
21. 1208. Oton Vitelbaški umori cesarja Filipa Švab-skega.

22. 1839. Čudna Lady Stanhope umrje v Sirii.
23. 1802. Humboldt in Bonpland splazita na vrh gore Čimboraso.
24. 1665. Nadvojvoda Žiga Franc umrje in ž njim neha vrsta vladarjev tirolskega pokolenja.
26. 1807. Se snideta Napoljon in Aleksander I.
26. 1741. Kronanje Marie Terezie v Požonji.
27. 1743. Bitva pri Detinguenu.
28. 1849. Cesarski vzamejo vpričo cesarja mesto Rabo.
29. 1236. Kordova se podá kastiljskemu kralju Ferdinandu III., ki je bila 522 let glavno arabljansko mesto na Španjskem.
30. 1348. Na stroške cesarja Karla IV. se izida slavni grad Karlstein.

(Dalje prihodnjič).

Površje (Obseg)

in število prebivavcev v evropskih državah.

<i>Imena držav</i>	<i>Obseg v □ miljah</i>	<i>Stan ljudstva</i>
Avstria	12,120 ₁₁₂	38,000000
Prusija	5,104 ₃₃₁	17,730913
Ostale nemške zavezne države	4,483	17,714521
Belgija	537	4,584917
Danija	1,051	2,752500
Francozko	9,748 ₂	36,757976
Velika Britanija in Irija	5,701	20,031298
Grecija	895	1,067216
Jonski otoci	52	241493
Modena	110	598996
Holandija	624	3,487617
Parma	113	511969
Portugalija	1,660	500000
Rusija evr. s poljsko deželo in Finlandijo	98,847	66,000000
San Marino	1 ₂₅	7,800
Sardinija	1,378 ₃₅	4,732042
Skandinavija in seer a) Švedija . .	8,205	3,63932
b) Norvegija	5,942	1,490000
Obe Sicilii	2,033	9,117050
Španjsko	8,598	16,440000
Papeževa dežela	748	3,124668
Švajca	754 ₃₅	2,392740
Toskana	402	1,790967
Turčija evr.	6,982	16,440000
Pod-kneževini a) Moldavija	800	1,600000
b) Valahija	1,350	2,400921
Serbija	700	985000
Črna gora	100	100000

Majhna lekarnica.

Več ali manj potrebuje vsaka hiša nekterih zdravil (arenij), ki so v hitrici kaj dobre. Če je že po mestih kakšenkrat težko dobiti zdravnika, da bi hitro prišel na pomoč, v kaki zadregi so šele ljudje na deželi, ki morajo v mesto ponj, kar je brez dvombe dosti mudno in se v tem daje boleznim priložnost vkoreniti se, ali se pa napravi nevarna bolezen, ko bi se bila morda lahko odpravila. Nadomestiti svojim preljubim rojakom na deželi pa tudi po mestih hitropomagavno lekarnico, smo iz spisov slavnega zdravnika Hufelanda nekaj domačih pomočkov posneli ter jih tukaj priobčimo. Naj bi dobro služili! —

1. *Cuker*. Poslužuj se pri boleznih ali belega rafiniranega cukra ali pa belega ledenca (kandisa). Hladivno zdravilo je, da ga ni skoro boljšega. Kadar se pregreješ, vzemi 2 lota cukra, vsuj ga v kozarec vode in nekoliko potem popij ga. Posebno dobra je taka pijača pri mrzlici, pri vročinskih boleznih in sploh po kaki jezi ali po prestanem strahu. Vrh tega ima cuker še to posebno lastnost, da potolaži jezo in strah. Tudi je kaj dober pri razgrevajočih pijačah, na pr. kavi primešan, ki bi sama le palila človeka; cuker zmanjšuje njeno razgrevajočo moč ter hladi ob enem. Cuker odpravlja ali odločuje tako imenovano sliz (šlem). Sicer se misli, da jo napravlja ali zbira; to pa ni res, le takrat jo pospešuje, kadar ga preveč in zaporedoma povživaš, ker slabi želodec v preveliki meri. Za potre-

bo povžit in stopljen v vodi je cuker posebno služiven, kadar se ti je želodec močno zaslizil, ako imaš katar (nahod, pošast), ali pa suh kašelj brez izmečkov; v večji meri ti sčisti želodec in čeva, da je kaj. Cuker strebi vsako nesnago in tudi, kadar je želodec prezabašen. Kadar si se preveč najedel in te teži, ni boljše reči zopor to nadlogo, kakor cuker. Dva lota v vodi stopljenega cukra ti nadomesti vsako drugo zdravilo. Kakor sol pomaga tudi on, da se ti jed v želodeu dobro prekuha. S cukrom in z zgretim mlekom se je že večkrat huda vnetica v grlu odpravila, seveda le v začetku; navadno se je tak bolnik na to močno potil in hudi kašelj mu je koj odjenjal. Vendar ne misli, da ti bo cuker pri taki belozni vselej pomagal. Ako ne odjenja kašelj v malo urah, je tvoja dolžnost, poklicati zvedenega zdravnika.

2. *Vinski jesih.* Tudi ta je kaj dobro in koristno zdravilo. Ako si pil ali snedel kak strup n. pr. makovega soka (opija), voljšjih jagod i. t. d. je vinski jesih najmočnejši protistrup. Le dosti jesiha pij ter pridno namakaj ž njim glavo, če si zavdan. Pri omedlevici je jesih gorše zdravilo kakor vse dišeče soli in vode; podržati ga nekoliko pod nos in omočiti ž njim obraz, roke in noge, pa pree bo dobra. Pri gnjilih boleznih, ali kadar se je zrak okužil, da je škodljivo v njem prebivati, poškropi stanico z jesihom, pa nikar ga ne zlivaj na živo oglje ali na gorko peč, kakor nekteri mislijo, da je dodro; tako bi si zrak še več skužil; ker tak sopar je zdravju močno škodljiv. V dišečem jesihu zmočene rutice razširjajo enakomerno očetno vonjavo. Pri krvnem udoru, to je, kadar se kri siloma udere iz grla, pri mrzlici in hudi vročini je voda namešana z jesihom kaj dobra in hladivna pijača.

3. *Mjilo (žajfa), popel iz lesa in lug.* Te trupla imajo svoje moči od lugastih soli, torej spadajo v eno vrsto. Koristno se dajo porabiti pri ostrupljenji z arsenikom (mišnico), pa vselej se mora zraven dosti mleka povžiti. Močna gorka žajfnica, ako se ž njo koža pridno opira, odžene rada sitno runjo. Popel iz lesa je dober pri kopli za noge; se ga vzamejo namreč tri ali štiri peščice in dve peščici soli za eno kopel. Z lugom se dajo tudi gnojave noge ozdraviti, tudi ozeblina z lugom oprane zginejo rade.

4. *Mleko.* Ta dar Božji je vrh tega, da te bogato živi, poglavitno zdravilo pri hudih rudninskih strupih. Bolnik naj povžije toliko mleka, kolikor ga le more, nikoli ne bode preveč; tudi naj se mu pogostoma devajo takošni okladki na spodnji del života. Hirajočim otrokom je mleko najgorši živež. Toda pri nobeni teh bolezen se ne sme rabiti čisto, ampak le z vodo namešano mleko, in to že v začetku.

5. *Smetana, puter, olje.* Smetana in puter, če nista žaltava ali stara, nadomestujeta vsako mazilo iz lekarnice. Žaltava mast ni več hladivno zdravilo, marveč razvname kožo, da skli in [tudi želodec pokvari. Tudi ju ne smeš soliti. Ako nimata teh lastnost, se dasta smetana in puter v hitrici prav koristno rabiti namesti vsacega mazila in seer več pri zunajnih boleznih. Ako pa moraš znotrajne bolečine kakor krč, stiske ali zategnjene vlakna tolažiti in mečiti, drgni život z gorkim putrom in oljem. To ti bode pomagalo kakor vsako mečeče zdravilo iz lekarnice. Sem spada tudi sledeče mazilo, ki je najbolje pri opeklinah, posebno pa hitro pomaga. Je vsacemu znano kako dobro dé opečenemu človeku, če se mu strašne bolečine nekoliko ohladijo. Koliko mora tak opečenec trpeti, ve vsak, ki je že sku-

sil. Se je tudi že zgodilo, da so se te bolečine, ko ni bilo hitre pomoči, v grozno zvijavico spremenile, da je bil revež kakor na raztezovavnici trpinčen in je celo umrl, če so mu namesti hladivnega zdravila žganja ali žajfe pokladali na opeklino. Za vse te bolečine naj se napravi sledeče mazilo, katero hitro pomaga, po večletnih skušnjah bolj hitro kot vsako drugo. Vzemi namreč v enacih delih oljkeinega olja, beljaka in smetane, pomešaj vse to dobro, kar se dá in pomazi s to mešanico prav na debelem nekaj platnenih blekov. Tako pomazane bleke devaj na opeklino. Ako hočeš, da ti bodo za gotovo pomagali, jih ne smeš dolgo puščati na njej, prav pogostoma jih moraš mazati in pokladati. Pri ostrupljenji je dobro olje piti, kakor tudi puter razpuščen v gorki vodi; to je lek, da ne koj tacega. Lahko piješ tudi mleka vmes. Za zdravilno rabo je mandeljnovno, makovo in laneno olje najboljše. Kadar te kaka zaževka (žužek), čbela i. t. d. piči, garaj z mlekom ne samo dotičnega mesta ampak, tudi vès ud. Te strupena kača piči, odrigni hitro, če ni druge pomoči, vès ud z gorkim oljem *).

Skušnje se že učile, da je bil večkrat tak vpik brez hudih nasledkov, ako se je tako ravnalo. Še en

* Veliko zdatnejše zdravilo zoper takošen vpik je rabil že preč. g. Janez Sovič. Kmetijski koledar, ki je l. 1862 prišel v Gorici na svitlo pod vredništvom slovečega Gor. Slovana Št. K.a, pravi o tem čudnem zdravilu sledeče: „Astramontana (lat. inula hirta, in slov. kakor meni slavni gosp. kačji strup, česar pa ne podpišemo, dokler ne dobimo čisto slov. imena za to rastlino. Prosimo torej brate kožbančane in Seničane, ki so s to čudodelno rastlino blagoslovljeni, naj nam čisto ime priobčiti blagovolijo). Astramontana, pravi omenjeni koledar, je skorej, sme se reči, čudodelno zelišče zoper gadov vpik, in zoper vpik vsake strupene živali, bodi si človek vpičen, ali pa živina. Posebno je to zelišče prečudno zdravilo zoper najhujši vjed pri srci, tako da človeka naglo ozdravi, [tudi če začenja že umirati]. Kdor hoče kaj več zvediti od tega zelišča, naj poišče dotičnih člankov v Novičnih tečajih 1845, 1847 in 1848; tudi je v omenjenem koledarji obširen popis te čudne rastline.

dober pomočekje, ki je vreden omenjen biti, namreč zajčja mast, ki jo navadno proč vržejo. Prav služi pri ozebljinah, ako se, kadar nostopi zima, pridno ž njo mažejo. Če imaš n. pr. ozebljene roke, namaži rokovice z zajčjo mastjo in spi v njih. Tudi pri gušah na vratu se dá koristno porabiti, in pospešuje zorenje turov in bul.

Ovsena in ječmenova kaša. Skuhaj te ali une, da bo tekočina nekoliko zlezasta. Taka zliz iz ovsu ali ječmena služi posebno pri kašlji, pri dripalici, kadar te voda tišči, zoper krč v želodeu in zoper madron.

Klištir. Za navaden klištir se ne potrebuje drugega kot za dve žlici ovsene ali ječmenove kaše ali lanenega semena in ravno toliko kamiličnega ali bezgovega cvetja. Ko bi ne bilo zadnjih reči pri roci, je lahko tudi brež njih opraviti. Skuhaj te reči na 4 škuldelice vode ter vsuj vanjo za eno žlico soli. Je pa klištir kacemu otroku namenjen, vzemi vsacega le za polovico in deni namesto soli toliko cukra. Klištir se vstrkne najbolje s klištirko ali z majhno brizgljico, ki bi ne imela biti brez nje nobena hiša. Ako nimaš klištirke, vzemi nepoškodovan živalsk mehur, le priveži mu majhno cevko. Pri polnjenji naj bo ta skuhanina nekoliko mlačna kakor na pr. ravno zmolženo mleko; potem iztisni zrak, ki je še nad tekočino. Dati klištir je lahka reč in se zgodi tako-le: Bolnik naj se vleže nadesno stran, potem namaži cev z oljem in vrini mu jo za 1-2 palca v mastnico; z levico primi za cev in desnica naj opravi potrební tisk, da se vdrskne tekočina, kamor je namenjena. To zdravilo je najgotovše, ker nikoli ne škodi in priskrbi v vseh boleznih, če tudi ne pomoči, vendar veliko olajšavo. Posebno je dober klištir pri otroških boleznih, pri krču, madronu, kadar hrbet boli, kadar mrlica začena tresti.

Voda mrzla in topla. Oboje je dobro zdravilo. Mrzla voda je kaj služivna, če si padel in se zmastil. Ako se devljejo že od začetka mrzli okladki, ne pride otók in se odpravijo vsi hudi nasledki šibkosti i. t. d. le morajo se okladki, kadar se ogrejejo, z novimi nadomestiti. Mrzla voda je sicer tudi od zunaj okladana kaj dober pomoček pri krvavenji. Zgreta voda je tolaživno zdravilo, rabi jo od zunaj ali od znotraj. V znotrajno rabo naj se skuha z melisinem, bezgovim ali kamiličnim cvetjem, to se lahko pije za čaj (te); dobro je pri krči v želodcu in v cevah, pri madronu in glavoboli iz želodca.

Kopel za noge tudi splošno zdravilo. Posebno za sledeče bolezni je kaj dobro: za glavobol, omotičnost, šumenje v ušesih, zmamljenost, nadušljivost (naduho), dušenje (uduho), težave v prsih, za želodčni krč modron, bolečine v hrbtu in kadar sili kri v glavo in v prsi. Toda ni vse eno, ali se rabi kopel tako ali drugač. Pravilo se glasi tako-le: Usuj v vodo blizo za dve peščici soli, za silo tudi 2 lota stolčenega gorčičnega semena. Voda za kopel bodi le mlačna, kakor n. pr. ravno vmolženo mleko tako, da noge le malo gorkote občutijo. Na to vtakni noge do meč, in ne ostani v vodi čez četrtinko ure, potem odrgni si jih s suknenim blekom in glej posebno, da se ne prehladiš. Tudi posteljo daj si nekoliko ogreti, da se pot ne povrne, odkodar je prišel.

Laneno seme in laneno prešanje ali lanene pogače. Dobro je za mečece okladke, n. pr. pri unetljivih zagulkih in notranjih bolečinah in krčih. Skuhaj v ta namen stolčenega lanenega semena z bezgovim cvetjem na mleci, da postane to kakor močnik. To skuhanino deni v platneno culico, iztisni močo, in ovij to pogačo

še gorko okoli uda. Iz lanenega semena se napravi tudi kaj zdrav čaj, ako se ga za eno žlico s štirimi šalicami vrele vode opari. Da je ta čaj tudi nekoliko okusen, primešaj mu nekaj kapljic limoninega soka. Najbolji recept za tak prsni čaj je ta-le: „*Farinae seminum Lini Zi. Palo. semin. foenicul, Rad. Liquir. aa Zi. M. fiat pulv. D. S.* — Za dve čajni žličici naj se ga s 4 šalicami opari. Ta čaj služi pri krčevitem suhem cašji, pri bruhanji krvi, pri madronu in obistnin bolečinah.

Gorčica, hren, poper. Gorčica in hren pospešujeta prebavljivost. Gorčični obliž je najhitrejše hladilo pri sledečih boleznih: Pri glavo- in zobobolu, omotici, šumenji v ušesih, zmamljenosti, pri prsni in želodčnih krčih, pri dušenji, in kadar hrbet boli. Ta obliž se tako - le napravi: Štolci prav drobno 2 lota gorčičnega semena, primešaj za eno žlico zribanega hrena in ravno toliko kvasa in jesiha. To obližasto pogačo namaži na platno za dlan na širocem, ter ovij jo okoli nadkolenca ali okoli meče. Ko začenja bolnika močno skletiti, se spet razveže okladek. Nato se mesto, kjer je obliž bil, dobro s toplo vodo opere. Ako bolnika še skli, naj se ta bolečina s sladko smetano ali s putrom potolaži, ki naj se ž njima ono mesto pomaže. Kadar je hitre pomoči treba, naj se zribanega hrena na kožo naveže; kmalo bode nastalo močno sklenje. Poper krepča želodec, pa ne stolčeni, ki preč razgreva. Vsako jutro na tešče požri 8 do 10 poprovih zrn, in to delaj nekoliko mesev.

Vino, žganje. Vino krepča in živi cloveka, da je kaj. Z vinom se odpravi vsaka slabota, strujenost, žalost in omotica. Vendar bolnik ga ne sme piti, ako mu ga zdravnik ne pripoči. Vtoplencem, zmrznjencem in zadušencem, kadar spet zavednost zadobe, naj se ga

dá seveda po malem. Kjer ni dobro vino piti, naj se pa ž njim omijejo roke, obraz in noge; tudi to krepča. Pri zmečklijah je opiranje s vinom kaj dobro. Otroci, ki so padli in se potokli, naj se po vsem životu z vinom omijejo.

Kolmeževa in kozlikova korenika. Te koreniki ste prvi in najboljši domači zdravili. Kolmeževa korenika služi pri kopah. Kozlikova korenika se pije ali za čaj ali se porabi za klišir, in je vselej gotovo tolažilo in hladilo pri krčih vsake baže in tudi pri madronu. Te koreniki ne zgubite čisto nič svojih moči, ako se kje na suhem hranite.

Kamilične in bezgove cvetlice, majaron, konjska in poprova meta, melisa. Teh zelišč bi ne smelo manjkati v nobeni hiši. Posušene so ravno tako dobre in za mnogotero rabo. Bezgovi cvet kakor čaj služi pri kataru, ali kadar si se prehladil; kamilice, melisa, konjska in poprova meta kakor čaj (tê) pri krčih, omotici in za slab želodec. Tudi za okladke in zeliščne blazine so dobre pri rožopilji, krči in protinu.

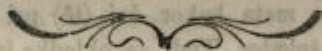
Volna, flanela, zeleno voščeno platno. To so domače zdravila pri tocih in protinskih bolečinah. Bolni ud naj se ovije z gredašano ali mikano volno ali s flanelo; ako to ne pomaga, naj se ovije z zelenim voščnim platnom.

Kremor, glavberjeva in grenka (ali angleška) sol, magnezija. Te reči naj se hranijo kje na suhem. Kadar sili kri v glavo ali po hudi jezi popij za dve žličici kremorja s cukrom v vodi raztopljenega, nadležna vročina te bode kmalo zapustila. Pri trebušnih boleznih in želodčnih krčih ste glavberjeva in grenka sol kaj dobri zdravili. Vsak dan po 1 do 2 lota se je zavzije.

Hofmanove kapljice so dobre pri krčih, ome-

dlevicah, pri božjasti, pri hipohondričnih in histeričnih nadlogah. Ta tekočina naj se hrani v dobro zamašeni stekleni posodi, ker hitro spuhiti.

Kolojnska voda, kafra in mjlilovec (žajni špirit) za poduhanje in opiranje pri omedlevicah.

DON KISOT

IN NJEGOV ŠCHTNIK SANJO PANSA.

V. Slavica prevaja z italijanskega.

DRUGI DEL.

SATIRIČNO IN HUMORISTIČNO BERILO.

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

DRUGI DELI

SATIRIČNO IN HUMORISTIČNO BERA

DON KIŠOT

IN NJEGOV ŠČITNIK SANHO PANSA

(Nekoliko prizorov v okrajšku).

I.

Njega dni je živel eden onih plemenitnikov, ki imajo v predvežji sulico, star ščit, mršavo kljuzo in pa lovskega psa. Živil se je z mesno juho z razrezanimi mesenimi koščiki, zvečer je vžival *salpicon*, ki je Španjecem zeló ušečna jed, v saboto ocvrte jajca, v petek lečo in v nedeljo za primeček še goloba. S tem je pa šlo več od polovice majhnih dohodkov; karje še ostalo, bilo je komaj zadosti za črn podsuknjič, za praznične hlače in žametove krevse. Ključarica že čez štirideset, sestrična čvrsto dekle, menda še ne dvajset let staro in pa hlapec, ki je bil kaj pripraven na polji in po hiši in je znal kljuzo sedlati pa tudi s sekuro pečati se; te tri osebe so bile Don Kišotova družina. Naš plemenitnik je bil pa blizo kacih petdeset let star, sicer dobro izraščен; toda precej medel in izpitega obraza. Grozno zgodaj je ustajal in bil je lovstvu poseben prijatelj. So nekteri, ki hočejo vediti, da je imel vrh unega še priimek Kihada ali Kesada—ravno tu je nekaka razlika med pisatelji, ki sledeče čudne

prigodbe sporočujejo, akoravno bi se dalo trditi, da mu je bilo ime Kihana. To pa naši povesti gotovo prav malo škoduje, je že zadosti, ako nikjer resnice ne zapustimo.

Vediti je treba, da je naš junak mnogo časa, lahko bi se reklo celo leto prebiral viteške bukve to je take knjige, ki obsegajo čudne povesti pravih ali večidel izmišljenih vitezov. Prebiral je te neslanarije s tako marljivostjo, da je zavoljo tega kar čisto zanemaril lov in oskrbovanje premoženja. Še več; omamiti se je dal tej neumni strasti tako močno, da je veliko nar lepših poljan prodal omisliti si omenjenih bukev še več. Spravil jih je pa tudi toliko v hišo, kolikor jih je le kje izvohal.

Med vsemi mu niso bilo nobene tako popolne in po godu, kakor one, ki jih je sloveči Feliciano de Silva spisal. Jasnost in bistroum njegove nedosegljive pisave sta se mu prava bisera zdela. Ves volk na umetno spletene povesti od nekdanjih vitezov bi bil clo nebesa dal za nektere vitezom lastne dvorljivosti in bojne zdražbe, kakor na pr. tu pa tam zapisano stoji: „*Globokomiselnost brezmiselnosti, ki se mojim mislim vriva razdeva moje misli tako, da bi čez Vašo lepoto mnogomiselno tožil!*“ ali „*Visoke nebesa, ki so Vašo božjost z zvezdami božjosti na božji način utrdile, so Vam češčenje časti pridobile, po kateri je Vaša vzvišenost češčena.*“

Te in enake neumnosti je tako pridno premišljeval in prevdarjal, da je v kratkem od zgolj premišljevanja čisto kar ob um prišel. Ni si dal miru ne po dnevu ne po noči, nikoli ni počival in napenjal je vse svoje dušne moči zvediti, kaj vse to pomeni, česar bi menda sam Aristotel, ko bi le za to od smrti ustal, ne

bil zapopadel in razjasnil. Don Kišot bi bil pa clo glavo zastavil, ko bi jo še bil imel. Sicer se ni mogel spraviti z mislijo, da je Don Belianis toliko ran zasekaval in dobival. Kje je li — tako je modroval naš zamišljenec — kje je li na vsem svetu tako izvrsten ranocelnik, da bi bil v stanu toliko ran na enem životu zaceliti? Tu ne gre drugač misliti, kakor da je bil Don Belianisov život popolnoma razmesarjen; vsaj je morala rana tik rane biti, in gotovo ni bilo mrvice cele kože na njem, ko bi bil dal človek zanjo ne vem kaj." Pisatelja je pa hvalil na vse usta, ker sklepa povest z obetom, da bode še veliko čudniših reči povedal. Ni čuda torej, da je našega junaka tolikrat volja grabila za pero prijeti ter povest natanko besedo po besedi, ravno kakor je uni obljubil, podaljšati in kolikor mogoče dovršiti. Če je ni dovršil in o tem imamo pri zgodovinarjih gotove spričebe, te napake ne pripisujmo družemu, kakor zgolj le nekterim okoljščinam to je važnim mislim, ki so ubozega Don Kišota čedalje bolj nadlegovale in trle. Oj kako se je šele pričkal z župnikom tiste vasi, ki so bili — povejmo to le mimogredé — kaj pameten in učen možak. Poglavitni zapopadek tega pričkanja je pa bil ta le: Je li angleški Palmerin ali pa galski Amadis večji junak in vitez? Res bi ne bila nikolj prave zadela, ko bi jima ne bil mojster Miklavž, bradobrivec v tisti vasi, iz te sitne zadrege pomagal. On je vedno trdil, da sta omenjena viteza le muhi proti sončnemu junaku, zraven ktereга še imenovana biti nista vredna in kteremu ni para na vsem svetu. Ko bi pa vendar še koga imenovati hotel in ga tako rekoč po sili pridružiti slavnemu vitezu, bi bil še edini Don Galaor. Ta je bil povsod mož na pravem mestu in ne samo na videz, ampak tudi v djanji vrl junak.

Z eno besedo, Don Kišot je noč in dan prebiral takošne bukve: na vse zadnje je zmedlel tako da ga ni bilo več kot sama kost in koža, in ker si ni clo potrebnega spanja privoščil, so se mu posušili še ostali možgani, da je tako popolnoma ob um prišel. Zatorej se mu ni čuditi, ako je povsod menil viditi le viteze, velikane, zdražbe in boje in da je moral slišati, kjer je koli bil, le ljubeznipolne vzdihne in tacihi neumnost še več. Te traparije si je pa tako trdno v glavo zabil, da so mu bile zgolj resnica, čista nedvomljiva in vsepresežljiva resnica, kateri ni bilo nobenega zgodovinskega dokazovanja več treba; vsaj so bile tako jasne in očitvidne, da bi jih človek tako rekoč lahko z roko potipal. Cid Ruy Diaz — tako je pravil Don Kišot sam pri sebi pa tudi družim — je bil sicer prav izvrsten junak, pa primerjati se ne dá vitezu od gorečega meča, ki je na en sam mahlej dva strašna velikana razmesaril in na drobne kosce posekel. Kaj spoštljivo je govoril od Morgana, ki čeravno ošaben velikan po rodu se je vselej vljudnjega in prijaznega skazal. Nar imenitniši mu je pa bil Rinaldo Montalbanski, ki je vse druge junake prestrmel in otemnil. Ves zamaknjen si je viteza domišljeval, ko je srčno ropal osupnjene popotnike, ali kadar je na Turškem Mahomedovo podobščino kradel, ki je bila neki iz suhega zlata, kakor dotične povesti sporočujejo. Take domišljije o junaku Montalbanskem so Don Kišotu kaj dopadle, pa tudi bi bil zastavil sestrično in ključarico, ko bi mu bilo mogoče izdajavca Ganelona prav do živega ošlatati ali vsaj z nogami poteptati ga.

Pridši do take brezumnosti in ko mu je kakor smo gor rekli, vsa pamet popolnoma pošla, si nazadnje še tako čudno izmisli, kokoršna še ni prišla nobenemu norcu na misel. Da bi si namreč slavo pridobil in

povišal, pa tudi da bi postal dobrotnik vsemu človeštvu, se mu zdi neobhodna potreba, po zgledu družih vitezov po svetu potovati, s kljuzo in orožjem čudnih zgodeb iskati in jih srčno prestati, krivicam kakor se pravemu junaku spodobi v okom priti ter se narvečjim nevarnostim podvreči; z eno besedo vse storiti in pretrpeti, kar so v njegovih knjigah narbolj glasovitni klativitezi storili in pretrpeli. Tako si misli, bode nevmrjočo slavo dosegel.

Zategavoljo ga je pred vsim gnalo orožnico obiskat, kjer je orožje že za njegovih prededov rijavelo, in v prahu počivaje pravega junaka čakalo, ki ga bode enkrat slavno na beli dan spravil. Preden je pa moglo biti za kako rabo, ga je bilo treba dobro očistiti. Don Kišot je to delo hitro prevzel in ga kaj navdušeno opravljal, pa kmalo se žalostno prepriča, da vendar ni našel, česar mu je prav za prav najbolj treba bilo. Namesti popolne in takošnemu vitezmu dostojne čelade našel je le nepopolno železno kapo. Kajstoriti? bi se bil kdo drugi poprašal; al naš žlahtnik se še ne zmeni ne, ampak se koj čvrsto dela poprime in se tako na mah sitne zadrege reši. Bil je namreč sila znajdljiv v tacih rečeh. Jz debelo sklejenega popirja napravi spodnji pomanjkljivi del in ga priljepi železni kapi, ki je nakrat viditi kakor najbolj popolna čelada. Pa ni še zadosti, si misli naš junak, da je le na videz čelada, treba tudi poskusiti njeno vrednost. Kar misli stori, izdere meč ter mahne z vso njemu dano močjo po čeladi, da se ni čuditi, ako je že po prvem mahleji ležala v kosih pred Don Kišotom. To je bilo enmalo preveč zanj. Od jeze bi se bil raztrgal, tako ga je kačilo, da je cel celičen teden zastonj delal in da je to mudno delo tako lahkomiselno podrl bi rekel uničil. Obvaro-

vati se tedaj enake nesreče, napravi si nov spodenj del, pa ga utrdi od znotraj z železom in zveže z omenjeno železno kapo, ktere ne poskusi več z mečem. Zadošti trdna se mu zdi, pa tudi tako krasna čelada, kakoršne ni še nosil noben junak na svetu.

Po srečno dokončanem prvem delu ga pred vsim kljuza skrbi. Akoravno je bila tako mršava in suha, da bi ji bil lahko vse rebra soštel, jo je Don Kišot več cenil kot ponosnega Bucefala ali Cidovega Babieca. Cele štiri dni je prevdarjal in se trpinčil s tem, da bi ji iznajdel pravo in njene prihodnje dostojnosti vredno ime. Šele potem, ko je vse konjske imena preštel, presodil, zgnjetel, ločil pa zopet sostavljal, najdel je kljuzi dostojno ime *Rocinant*, ki mu je bilo med vsemi narbolj veličastno in polnoglasno; vrh tega je tudi ob enem kaj mično izrazovalo poprejšno ničnost in zdajšno imenitnost kljusetovo *).

Za konja ni bilo tedaj več skrbeti, ker je že dobil najlepše in sila okusno ime. Treba je bilo še gospodarju dostojnega imena. Ta misel ga je zopet trpinčila kacih osem dni, dokler si je prilastil častito ime *Don Kišot*. Komaj se je pa začel radovati svoje znajdljivosti, ki mu je že tolikrat pomagala iz zadreg, se ga že polasti druga strašna misel. Spomnil se je namreč, da glasoviti Amadis se ni imenoval le tje v en dan Amadis, ampak da je pristavil še karakteristično besedo: „Galski“ in sicer brž ko ne zato, da bi po njem zaslovela vsa domovina. Kot pošten vitez ga mora Don

* V španjščini izrazuje beseda *Rocin* kljuzo, *antes* pa to, kar ima prednost pred družim. Don Kišot imenuje svojega konja zato *Rocinanta*, ker je bil poprej zaničljiva kljuza, zdaj pa vse konje na svet prekosi.

Kišot v vsem posnemati, torej si skuje popolno ime „*Don Kišot iz la Manha.*“ To je bilo po njegovih mislih ime, ki bode rodu in njegovi domovini na večno čast in slavo.

Zdaj je bilo tedaj vse pri redu; orožje je osnažil, železno kapo je spremenil v krasno čelado, on in njegova kljuza sta po viteško prekrščena. Le še nekaj je manjkalo to je ženska, v katero bi se zaljubil in ktere spomin bi ga po šegi družih vitezov povsod spremljal, v nesreči tolažil in osrečil, kjer in kadar bi bilo treba. Tak vitez brez ljubezni mu je bil drevo brez perja in sadja ali telo brez duše. „Denimo — tako je mislil Don Kišot sam pri sebi — Denimo, naj me po poti sreča kak velikan, naj ga jaz kakor bi trenil na tla telebim, z eno besedo naj ga premagam; ali bi ne bilo prav, ko bi imel koga na svetu, kteremu bi premaganega sovražnika poslal? Bi ne bilo lepo in meni na posebno čast, ko bi moral užuganec stopiti pred mojo srčno vladarico, ko bi se v vsej ponižnosti zgrudil v prah ter z zamoklim glasom takole govoril: „Milostljiva gospodična! jaz sem velikan Karakuliambro, vladar na Malindranskem otoku, kterega je nikoli prehvaljeni junak iz la Manha v dvaboji premagal. Ravno ta slavni vitez mi je zapovedal, naj pridem vês ponižen do Vaše milosti, da počne Vaša vzvišenost z mano karkoli Vam ljubo in drago!“

Če je že ta krepki ogovor našega vrlega junaka kaj razveselil, toliko bolj ga je navduševalo, ko se je spomnil neke zale devojke, ktera bi utegnila sposobna ljubovnica postati. Bila je namreč v sosedni vasi prav lepa deklina, v katero se je bil Don Kišot pred nekoliko leti nekako zatelebal. Se vé da ona ni nič vedila za to, ali vsaj se ni nič kaj starala zastran Don

Kišotove ljubezni. To si torej izbere za srčno vladarico in viteško damo. Pa tako imenitni ženski pravo ime iznajti, je bilo treba si na novo ubijati glavo, prevdarjati in premišljevati. Vendar to ne trpi dolgo, iznajde jej ime Dulcineja Tobožanka, ker je bila iz Tobožanskega. Menda ni treba omenjati, da je bil Don Kišot posebno zadovoljin s tem imenom, da mu je bilo čez vse druge milo in polnoglasno, ptuje in mnogopomenljivo, in se je kaj lepo ujemalo z onimi, ktere je bil že skoval.

II

Po srečno dokončanih pripravah je ni mogel več strpeti na domu, nekaj ga je sililo le hitro začeti, za kar se je s toliko potrpežljivostjo pripravljaj. Pa ne da bi bil komu le besedice črnil o tem, tudi se je ravno zavoljo tega vsacega človeka skrbno ogibal. Kar se nakrat nekega jutra, preden je še jelo prizarjati, po viteško obleče, posadi zakrpano čelado na glavo, popade ščit in sulico, zajaše Rocinanta ter jo pobriše kakor bi pihnil po kokošnjem dvoru tje v dolino vès vesel, da je tako važno započetje brez nobene overe se dovršilo in izišlo po godu. Al menda ga je le preganjala nevošljiva osoda. Komaj je bil namreč sred zelenja, že ga je obhajala tako strašna misel, da bi se bil kar povrnil in ob enem vsemu viteštvu slovo dal. Spomnil se je, da ga ni še nihče viteza naredil, in da nima po tem takem nobene pravice se viteza imenovati, še manj pa se z vitezi bojevati. Denimo tudi, naj bi bil že vitez po postavi to je narejen po viteških obredih, ali bi bil že kaj več kot novak, ki mora nositi grb brez nobenega značaja? Značaj to je po-

membno znamenje na ščitu si mora šele s hrabrostjo zaslužiti.

V tacih mislih je omahoval in skoro bi bili šli po vodi vsi blagi viteški nameni, ko bi njegova norost ne bila premagala vseh pametnih dokazov in pravičnih občutkov. Sklenil je postati vitez po vsaki ceni. Prvi, ki ga bode srečal, bodisi kdorkoli, ga mora povzdigniti med viteze; vsaj stoji razločno pisano v knjigah, da se je ravno taka godila tudi družim imenitnim junakom. Kar pa prazni ščit zadeva, bode že sam poskrbel, da bo tak, kakoršnega tirja dostojnost vitezova.

To modrovanje ga je upokojilo. Jezdil je naprej prepustivši modremu Rocinantu, po kateri poti se mu zljabi. V tem, si misli Don Kišot, tiči vsa skrivnost biti deležen čudnih prigodeb. Tje v en dan se premikovaje jame tedaj naš junak takole sam sabo govoriti: "Ako zagleda kdaj beli dan moja zgodovina, to je zgodovina mojih slavnih djanj — in menda bo, če ni vrag —, ni dvombe, da bode tisti modrijan, kteremu je namenjeno to važno delo spisati, omenivši prvega potovanja mojega takole začel to povest: Še ni škrlatasti Apol ovil zemljinega lica s svojimi zlatimi kodri, komaj so oznanjale pisane tice angeljsko prepevaje prihod rožne Avrore, ki je mehko posteljo ljubosumnega sopruga zapustila ter se na oknih Manškega obzorja prikazala ondišnjemu človestvu; tu se je lenemu ležišču srčno izvil precejnjeni Don Kišot, zajahal je slavnega Rocinanta ter je začel potovati po polji Montielskem." — Ravno je bil na Montielskem polji.

„Srečni časi — tako je nadaljeval Don Kišot svoj govor — srečna doba trikrat srečno stoletje, kadar bode bralo človeštvo moje djanja, ki bodo zaslužile z zlatimi črkami zapisane ali v ka-

men zasekane biti, in bodo vredne, da se v klasičnih malarijah prihranijo strmečemu potomstvu. Oj ti, bodisi kdorkoli, ti modri čarobnik, ki ti je namenjena častna naloga te čudapolne prigodbe zapisati, za Božjo voljo te prosim, nikar ne zabi tudi mojega zvestega pajdaša Rocinant imenovanega. — In Vi rajska Dulcineja, samovladarica tega na veke ujetega srca, kako ostro ravnate s svojim sužnjem, ki ne dovolite, da bi se Vaši lepoti približal; temuč ga nevsmiljeno podite naprej v ptuję dežele. Sprelepá gospodična! ali se boste kdaj spomnili tega Vam do smrti in po smrti udanega srca, ktero iz golj ljubezni do Vas stoji odprto žalosti in vsem strašnim bolečinam?"

Tako je bleдел Don Kišot in še več družega je govoril pri tej priložnosti, česar pa ne zapišemo. Večidel je govoril tako, kakor zapisano stoji v onih knjigah. S tem se je kratkočasil na dolgočasnem potu, in tu maral, da so sončni žarki navpik nanj padali, ki bi mu bili gotovo možgane zasmodili, ko bi jih bil revez še kaj imel. Tako se je pomikal naprej, brez da bi se mu bilo kaj omene vrednega pripetilo. To mu ni nič dopadlo in skoro je obupal nad vsem viteštvom, ker komaj je čakal priložnosti poskusiti hrabrost svojo ter svetu pokazati, koliko ga je.

Jahal je cel celičen dan. Jame se mračiti pa tudi lakota začenja kaj nemilo gospodariti. Glada in truda sta zdelana vitez in Rocinant, da je joj. Zatega voljo se ozira Don Kišot na vse štiri vetrove, da bi zagledal kje kako tvrdujavo, kako grajšino ali vsaj pastirsko bajtico, kjer bi sebe in vrlega Rocinanta pokrepčal za daljno potovanje. Ni se oziral zastonj. Ne daleč od ceste, po kateri je jezdil, bila je kréma vabljiva ko zvezda, ki trudnega mornarja pripelje v ladjišče

kakor v palačo zaželjene sreče. Z vso močjo ga je gnalo v omenjeno krčmo ter je podvizal, da ga ni noč prehitela na cesti.

Ravno v tem času pa je stalo pred krčmo dvoje punie iz reda milosrčnih sester, ki ste bile na potu v Seviljo, pa ste sklenile z nekterimi mezarji vred na tej ostaji prenočiti. Ker se je vse, karkoli je naš junak gledal, mislil in delal, spreobračalo po kopitu viteških knjig; ni čnda, da je imel tudi to revno bajto za grad s štirimi stolpovi in srebrno streho, z mostom no vago in globocimo rovi, z eno besedo imel je ono bajto za grad, kakor ga popisujejo povesti od nekdanjih vitezov. Ponosno jezdi torej Don Kišot proti krčmi ali, kakor se mu zdi, proti krasnemu gradu, se ustavi za nekoliko korakov pred njim in čaka pritlikovea, ki bode zatrobil znač vrha v znamenje, da se bliža vitez. Ker mu je pa od tolicega pričakovanja že predolg čas bilo, in ker je Rocinant le v konjski hlev silil, da ga ni bilo več vzdržati, se pomakne enmalo bliže proti grajskim vratam. Tu ste stale oni dve lajdri, ki jih Don Kišot še zmirom ima za dve gospodični ali ženski imenitnega stanu, ki ste prišle pred grad se nekoliko sprehajat ali večernega hladu uživat. Ravno takrat se pa primeri, da zatrobi svinjar, ki je prešiče pasel ne daleč otod in je svoje podložnike skup sklicoval. Zdaj so se šele spolnile Don Kišotove vroče želje. Svinjarsko trobljenje mu doni ko glas zaželjenega znamenja o prihodu slovečega viteza. Prepričan, da pritlitovec naznanja prihod njegov, se spravi proti unima žlahtnima gospema.

Te viditi moža z oklopom obdanega pa s ščitom in sulico oboroženega približati se, jo pobrišete vse preplašeni v krčmo nazaj. Don Kišot, ki je precej zapazil, da ste le od strahu zbežale pred njim, potegne

kviško papirnati naličnik, razgrne izpito in prašno obličje ter upije za njima: „Stojte, milostljivi gospodični! ne bojte se mene, da bi Vaji žalil; ker vitez, kakoršen sem jaz, se ne spodobi živi duši kaj žalega prizadjeti, narmanj pa tako imenitnima devicama, kakor ste Ve.“

Vlačugarici ga na te besede nekako osupnjeni gledate radovedni iskajoči čudnega obličja, ktere ga je še nesrečni naličnik jima zakrival. Čuvši pa njima namenjena izraza „gospodična in devica,“ dva jima popolnoma nedostojna pridevka, zaženete kar vpričo nje ga tako glasen smeh ter zahrototate tako grozno nespodobno, da ju Don Kišot v sveti jezi posvari: „Lepo vedenje je najlepši kinč krasoticam; le norci se smeja, ko nimajo zakaj. To pravim sicer, ne da bi Vama kaj očital ali pa v jezi; tega kratko nikar ne, marveč postreči Vama, je srčna me volja.“

To čudno kloboštranje in pa še čudniša obleka in vedenje našega junaka je bilo hrohotanju le nova voda na mlin ali tako rekoč olje na ogenj. Zdaj začnete šele hrototati pa tako razuzdano in neobzirno, da bi se bil vitez brez dvombe nad njima razpasel. K sreči pristopi krčmar, ki je bil prav miroljuben vampek.

Zagledati smešnega popačenca s ščitom, sulico z oklopom in uzdo se tudi krčmar enako unima devicama ne more smeha zdržati, in tudi on bi bil na vés glas zahrohotal, ko bi ga nekoliko strah ne bilo železnega strašila. Zotorej sklene, svojega gosta prav spodobno nagovoriti: „Slavni vitez - tako povzame besedo - ako iščete tukaj prenočišča, boste imeli pri meni razun postelj, katerih ni v moji hiši, vse drugo, kar in kolikor poželi Vaše sree.“ Don Kišot vidivši, da je tako ponižno sprejet od naddvornika — ker za tacega je imel

krčmarja — mu odgovori: „Gospod kastelan! meni je vse dobro, lahko me je zadovoljnega storiti. Za-me obstoji vès kras v orožji in pokoj v bojevanji i. t. d. Krčmar, ki ni vedil, zakaj da ga vitez imenuje kastelana, je mislil za trdno, da ga ima tako rekoč za poštenega Kastiljanca, *) akoravno je bil Andaluzan po rodu in zvit tič, kolikor ga je le bilo. Na to pristavi krčmar: „Po tem takem ni treba Vaši milosti ne postelje ne spanja, trdo kamenje pa pridno budenje, Vam utegne bolje služiti. Ker je taka gospod žlahtni, nikar se ne obotavljajte, le noter stopite, Vas zagotovim, da boste v moji hiši lahko celo leto bdeli in ne le eno noč. „ To izgovorivši prime kar za stremen ter pomaga vitezu se zbasati raz konja. Don Kišot razbasovaje se nerodno kakor kdor ga ni celi dan zavžil Božjega daru ni mogel, da bi Rocinanta ne priporočeval krčmarju kakor nargoršega konja na svetu. Krčmar ga skrbno ogleduje, pa ne najde nič posebnega ali hvalevrednega na njem; z glavo majaje ga odpelje v štaló.

Ko se povrne, da bi prejel gostove povelja, najde obe nimfi pri vitezu; sprijaznile ste se ž njim in ga ravno razoroževale. Od spred in zad je oklop že srečno odpet; toda čelade, ki je bila z zelenimi motozi zavezana, ne morete sneti mu, čeravno si veliko prizadevate. Ni drugač kot vrvee porezati, v kar pa naš junak po nikakem ne dovoli. Raje je obdržal čelado celo noč na glavi. Da je bil čudno našemljen spaček viditi, si lahko vsak misli.

Med razoroževanjem pohvalil je Don Kišot oni deklini, ki ste mu bile še zmirom gospodični ali žlahtni gospé, in izrazil je njima prav po viteško svojo

*) „Castellano“ je po pomenu kastelan pa tudi Kastiljanec. Pregovor: „Un Sano de Castilla“ pomeni zvitega človeka.

posebno zadovoljnost rekoč: „Še noben vitez ni bil tako slavno postrežen od gospá kakor Don Kišot, komaj pridši od sedeža svojega. Gospodične so mu stregle in princesinje so mu konja oskrbovale. Žlahrne gospé! Rocinant je ime mojemu konju, meni pa Don Kišot iz la Mancha. Moje ime sem hotel sicer zamolčati, pa naj bo; vsaj bode čas prišel, kadar boste Vaše milosti meni zapovedovale in takrat bom s svojo pokorščino pokazal, kako mogočne me žene, Vama s svojo hrabrostjo služiti.“

Zastonj je govoril, gospodični nenavajeni takošni govoriči čisto nič ne razumete tega zaljubljenega besedovanja. Nič mu ne odgovorite na to, le poprašate ga, ali ga je volja kaj jesti. „Da da, odgovori Don Kišot; bodisi kar koli teknilo mi bo, kakor vidim.“ Po nesreči je pa bilo ta dan petek. V krčmi ni drugega dobiti ko nektere ribe, katerim pravijo polenovke. Zatorej uprašajo viteza, ali bi se mu ne zljubilo od teh kaj za večerjo, ker ni druge ribe v hiši.

Don Kišot na to: „Bodisi kar že, pa le ročno mi postrezite. Lahko si mislite, tako daljna pot pa tako težko orožje se ne dajo prenašati s praznim trebuhom. Tedaj le hitro.“

Se zgodi. Mizo postavijo pred vrata, ker je v hiši prevroče. Na to prinese krčmar en košček slabo zmehčane pa še slabše skuhane polenovke, zraven pa kruha, ki je trji in bolj črn in plesnjiv od vitezovega orožja. Don Kišota viditi jesti je bil razgled, da bi bil človek kar počil od smeha. Ni mogel nič zavžiti, še grizleja ne; okoli stoječi so mu morali vtikati v usta. Večidel je opravljala to častno opravilo ena onih gospodičin. Ko pride pa vrsta na pijačo, je spet uprašanje, kako jo spraviti vanj. Po sreči je bil krčmar kaj

znajdljiva glavica. Koj napravi dolgo cev in po njej vliwa vina v usta junakove. Vse to je voljno pretrpel Don Kišot, pa le zato, da bi mu ne porezali čeladnih vrvic.

V tem, ko se to godi pri vitezovi mizi, jo prima-ha nek svinjorez, ki zažvegja kacih pet ali šestkrat na piščalko. To je bilo več ko zadosti prepričati Don Kišota o resničnosti vseh muh, ki mu jih je rodila njegova lažnjiva domišljija. Zdaj je šele popolnoma prepričan, da je krčma sloveč grad, in raje bi bil umrl ko to vero opustil. Muzika ga je razveseljevala pri obe-du po šegi pravih vitezov, polenovka dišala je ko zlaht-na postrva, črni kruh je bil hlebec iz najdražje pše-nične moke, vlačugi ste bile gospodični in krčmar bil je kastelan v tem imenitnem gradu. Kdo popiše njegovo veselje? Vse je šlo po sreči in ničesa ni manjkalo našemu junaku; le neka misel ga še teži ko mora, misel, da ga ni še nihče viteza naredil po predpisanih obre-dih. Tak se ne more z vitezi bojevati, tega že vest ne pripušča.

III.

Čeravno je naš Don Kišot večerjal ko sostra-dan volk, vendar mu je očitno viditi, da ga nekaj po-sebnega skrbi in tare. Duša je imenitne reči snovala v njem. Kakor hitro povečerja, pokliče krčmarja, ga pelje v konjski hlev ter zaklene duri za sabo. Tu pade pred njim na kolena in spregovori naslednje besede: „Hrabri vitez! zagotavljam Vas, da se [ne] zmaknem odtod, ako mi Vaše gospostvo ne dovoli, za kar bodem

prosil, in kar ne bo samo Vam na večno hvalo, ampak tudi v prid in hasen vsemu človeštvu."

Krčmar viditi klečati pred sabo svojega gosta in slišati tako čudne kvante govoriti, vpre ves preplašen oči vanj in ne ve, kaj bi počel in govoril, bi se mu smejal ali razjokal nad njim. Pregovarja ga, naj ustane; al to in pa nič. Vitez se ne dá k ničemur pregovoriti, dokler mu krčmar ne obljubi storiti, za kar ga je prosil.

„Gospodine! povzame zdaj Don Kišot, to ravno sem pričakoval od Vaše neskončne milosti. Vedite, darilo, kterege privolitev mi je Vaša radodarnost obljubila obstaja v tem, da me jutré zarano povzdignete k viteški dostojnosti, to je, da me po Vam dobro znanih obredih viteza naredite. Nocoj bodem z Vašim dovoljenjem čuval nad orožjem v grajski kapeli, da zamerem vredno prejeti, po čemur toliko hrepenim; pa tudi da mi bo moč prepotovati vse štiri kraje sveta, kakor se vitezu udá in spodobi v prid in korist vsemu trpečemu človeštvu. Vedite gospodine! mene je trdna volja se vtikati v narčudniše zgodbe na svetu, rešiti ljudi vseh rev in nadlog in sploh vse storiti in doprinesti, kar so pred mano imenitni rojivitezi storili in doprinesli."

Že gor je bilo rečeno, da je bil krčmar kaj zrel tič in da jih je imel dokaj za ušesi zapisanih. Dobro je namreč zapazil že od začetka, da Don Kišota nekoliko šeme ližejo; po tem krepkem ogovoru se je pa zadostno prepričal, da se mu že precej mešajo možgani. Zatorej sklene se vseh zvičaj posluževati, da bi le bila noč kaj prijetna in da bi bilo dokaj smeha v hiši. Takole jame govoriti: „Gospod vitez! Vaše želje in prošnje so res dosti pravične in Vaš namen ni samo

vse hvale vreden, ampak tudi visoka, neovržljiva potreba in dolžnost je tako navdušenemu vitezu, kakor je Vaše gospostvo viditi. Svoje mlade dni sem tudi jaz vitezoval in prejezdil sem, da malo rečem, skoro vse države in dežele sveta. Lahko si mislite, povsod v slavne prigodke zapletenemu mi ni bilo težko očitovati svoje viteške sposobnosti ter pokazati osupnjenemu človeštvu, da imam kaj lahke noge in izurjene roke. Res sem bil tudi enmalo poreden, vse udove in gospodične so se me bale, kamor sem prišel in vse španske sodnije so me že poznale. Nazadnje naveličan rojiti, po svetu se vrnem v ta moj grad, kjer uživam svoje pa družih ljudi dohodke. Tu sprejemljam viteze kakoršnega si bodi stanú in imenitnosti delé ž njimi v majhno povračilo njih visocih zaslug svojo mrvico premoženja in sicer zato, ker se mi je njih stan tako močno prikupil, da imam še zdaj nekoliko nagnjenja do njega. Kar pa kapelo utiče — tako nadaljuje zvijačnik svoj govor — kakoršno bi Vi radi za svojo stražo, povem Vam, da je nimam za zdaj, ker sem dal staro podreti, da bi novo pozidal na njenem mestu. Toliko pa vem in brez dvombe tudi Vi, da se to dá opraviti kjer si bodi. Po tem takem ni nič na tem ležeče, tudi ne bo čisto nič kratilo veljave Vašega započetja, ako stražite za nocoj na grajskem borjači, dokler Vas jutri ne povzdignem k zaželjeni časti in vstrežem tako Vašim srčnim željam, kakor tirja dotična postava. — Pa, da preidem na drug predmet, ali ima Vaša milost kaj dnarja pri sebi? “

„ Ne beliča ne, mu odgovori Don Kišot; pa tudi nisem nikjer čital, da bi bili rojivitezi kdaj dnarje sabo nosili. “

„ V tem oziru se zeló moti Vaša milost, se odreže krčmar. Denimo tudi, naj bi zgodovina o tem po-

polnoma molčala, toliko mi že lahko verjamete, da se je njenim pisateljem bržkone nepotrebno zdelo, tacih vsacemu vitezu neobhodno potrebnih reči kakor so dnarji in perilo še na drobno omenjati. Gotovo je, da ni bil noben vitez brez dobro rejene mošnjice, brez perila in mazila za rane. Le mislite si, skoro vsi vitezi, o kterih je toliko govorjenja v knjigah, bojevali so se večidel na samotnih poljih ali celo kje v kakí strašni puščavi. V tacih krajih pa kakor veste, ne dobite na mah pripravljenega ranocelnika, da bi prišel na pomoč. Brez tacih reči biti je bilo le vitezom mogoče, kterim so bili čarovniki zvesti prijatli, ki so jim v nevarnosti ali od človeške pomoči oddaljenim hitro in gotovo pomoč donášali bodisi sami ali po zvestih poslih. Ker se pa vitezi niso mogli vselej zanašati na tako pomoč, previdvali so svoje oprode z dnarjem in z družimi potrebnimi rečmi, kakor so na pr. sukanec in mazilo za rane. Se je pa kdaj primerilo, da niso imeli oprodov — seveda je bilo to redkokterikrat — hranili so tacih reči v majhnih krnicah za sedlom v ta namen privezanih, ktere so tako lepo spravljati umeli, da jih skoro viditi ni bilo. Vsaj veste, rojivitezom se niso kaj udajali tako nabasani krnirji, odtod vsa skrb gledé na spravljanje, Zategavoljo Vam kakor pridodnjemu vitezu (zdaj še niste) ta dobri svet dam: Ne potovajte dalje prez dnarja pa tudi ne brez družih Vašemu stanu in namenu potrebnih reči; tako se bote bolje počutili, kakor ste si kdaj mislili."

Don Kišot popolnoma prepričan o resnici krčmarjevih besedi obljubi vse storiti, karkoli mu je bilo nasvetovano ter se koj pripravlja, da bi v borjači poleg krčme stražo nastopil. V ta namen spravi vse orožje vkup in ga dene na korito pri neki sesalki, zgrabi ščit in sulico pa začne kaj resno pred koritom gor in dol

stopati Noč je že, ko se tako sprehaja. V tem razodene krčmar ostalim gostom smešno novico o trapa-parii čudnega možaka, ki hoče vso noč čuvati, da bi ga le kdo jutri viteza naredil. Vse se čudi vitezovemu započetju in vsaki sklone gledat iti prihodnjega viteza. Ko pridejo na borjač že ga zagledajo od daleč, ki zdaj modro stopa, se zdaj naslanja na sulico, zdaj pa vpira oči v orožje na koritu. Čeravno je namreč že pozno v noč bilo, vendar se je vse razločno vidilo, karkoli je počenjal vitez, ker je mesec kaj lepo sijal.

Med tem pa ko se to godi, pride nekemu mezarju na misel svojo živino napajati. Trebalo je tedaj vzeti orožje odčrez korita. Ko ga vidi Don Kišot in spoznavši strašni namen njegov, mu kar z visokopomenljivim glasom nasproti zagrmi: „Oj ti, bodisi kdorkoli smeli vitez! ki te je zdaj volja dotikati se orožja najhrabrejšega junaka na svetu, premisli in prevdari dobro poprej, kaj delaš in ne zdrzni se prijeti za to sveto orožje; ako nočes, da te pri tej priči prebodem zavoljo tako grozovitne predrznosti.“ Mezar se pa še ne zmeni za to vrlo viteško obljubo — menda bi bil pa bolje storil, ko bi si bil te besede k sreči jemal — pomete meni nič tebi nič vse kar najde vkup ter zabrusi vso to šaro tje po borjači daleč proč od nesrečnega korita. Strašeu razgled za Don Kišota! Viditi grozno početje mezarjevo, povzdigne svoje oči proti nebesom spomnivši se, kakor je bilo podoba, zale svoje Tobožanke. Te so besede, ki jih je tistikrat izustil naš junak: „Vladarica mojega srca, preljubezniva gospodična! oh pritecite na pomoč svojemu sužnju, ki se ravno pripravlja na prvi boj in ne zapustite ga nikar v tem prevažnem trenutku. Reče in zneživši se teškega ščita popade strastno z obema rokama dolgo sulico, jo za-

suče kvišku ter mahne ž njo tako krepko po mezarjevi butici, da se revež kar zgrudi na tla vès omamljen. Še en sam tak mahlej in mezar bi bil zapadel krtovi deželi.

Don Kišot pobere na to svoje orožje in začne zopet sprehajati se ravno tako resno in po junaško kakor popred. Viditi je popolnoma pokojin, češ da se ni nič zgodilo. Ne dolgo potem pride drug mezar. Ta ne vedoč, kako strašna nevarnost mu proti — ranjenec je namreč še ležal na borišči — pristopi, da bi na pojil žejne živinčeta, odzigne orožje in odpre tako ono korito. Don Kišot pa ne reče ne bev ne mev, tudi se ne priporoča živi duši več, ampak položi teški ščit na tla, popade spet svojo sulico in jo vpiči v glavo mezarjevo, da mu jo predere na treh mestih. Na ropot in krik tako nemilo sprejetega nesrečnika prileti vse, kar je še živega v krčmi; med družimi tudi krčmar sam. Don Kišot vidivši ta naskok se ne obytavlja dolgo, ampak zgrabi kakor bi trenil svoj ščit in stegne roko po meču rekoč: „Oj Vi kraljica vse lepote, vladarica in tolažnica tega slabega in Vam na vse veke udanega srca, zdaj je prišla vrsta na Vas, pogledati v svoji milosti na suženjsko Vam podložnega viteza, ki je od vseh strani obdan od strašnih nevarnost.“ — Te besede imele so nepopisljivo moč zanj. Don Kišot postal je naenkrat junak, da bi se ne bil zbal vseh mezarjev na svetu pa tudi se jim ne umaknil še za pedanj ne. Tovarši ranjenih popotnikov, ko vidijo kaj in kako, jamejo koj pridno lučati kamnje na Don Kišota. Brani se jim, kolikor mogoče s ščitom nepremakljivo stojé pri koritu, da bi obvaroval njemu tako sveto in nedotakljivo orožje. „Pustite ga pri miru, za Božjo voljo pustite ga, jih svari krčmar na vès glas; vsaj sem vam

povedal, da je norec, lahko vas vseh zakolje in vrag mu ne more kaj takemu norec.“ — Pa bolj ko se je drl krčmar, bolj je upil Don Kišot psovaje jih nezveste izdajavce in imenovaje tudi gospod kastelana figamoža in viteza brez nobenega poštenja in časti, ki pripušča, da se tako nesramno ravna s poštenim in vseh časti vrednim rojivitezom. „Vaša sreča, da nisem še vitez po postavi — beseduje Don Kišot — ako bi bil, hotel bi Vam poplačati Vašo mačjo zvestobo, gospodine! Kar pa vas druge zadene, trdim na vse vsta zdaj in na vse večne čase, da ste malovredni klateži in potepuhi, katerih še piškavega oreha vredne ne cenim. Kamenovajte in žalite me le, kolikor vam ljubo in drago, nič se vas se bojim. Toda le-sem pridite, če vas je kaj in bote vidili, kako plačuje Don Kišot tako predrznost in nesramnost.“

Te besede govoril je tako odločno in srčno, da je protivnike kar hitro v kozji rog vgnal. To in marno prigovarjanje krčmarjevo je storilo, da so opustili kamenovanje. Kakor hitro spravijo oba ranjeena v stran, začne naš junak zopet straziti kakor popred gor in dol modro stopaje.

Akoravno je bil krčmar sklenil napraviti dosti smeha v hiši, vendar so se mu kmalo pristudile te reči dobro zapazivšemu, da ima z neozdravljivim norecem opraviti. Ta poslednja misel stori, da sklene mu hitro in brez ovinkov podeliti presneti viteški red, preden se kaka druga nesreča ne zgodi. Zatorej se poda k njemu. Pred vsem se izgovarja in ga prosi odpusčanja, da so se oni malovredniki predrznili kaj takega, zraven ga zagotavlja, da ni nič vedil za to. Kar pa kaznen zadeva, prejeli so jo po zasluženji, da jo bodo pomnili. Na to pristavi: „Vaši milosti je že znano, da je nimam v tem gra-

dostojne kapele, sicer je tudi ni treba za najno početje. To kažejo dotične knjige, po katerih vem, da vsa ustanovitev viteza obstaja v tem, da se udari enkrat z dlanjo na zatilnik, enkrat pa z mečem po hrbtu, kar je gotovo lahko storiti tudi na polji ali kjer si boji drugej. Verjemite mi, pošteno in prav kakor se spodobi takomnemu vitezu, dovršili ste častno stražo; vsaj ste stražili štiri ure, celi dve uri več kakor tirja postava.“

Slovenec bi rekel zdaj od krčmarja, da je legal, kakor orehe tolkel. Vendar mu je verjel Don Kišot, kakor bi bil ne vem kdo govoril. Zatorej napove krčmarju, da je pripravljen svojo pokorščino dokazati in vse storiti, da se reč dovrši prej ko je mogoče; kajti enkrat vitez in tako nesramno napaden hoče vse poklati, karkoli najde živega v gradu razun tistih oseb, katerim bi bilo zastran naddvornika morda še prizanašati.

Krčmar te vrle junakove obljube čuvši se zboji misleč si, vedi ga sam vrag, kaj je še v stanu storiti; norec je norec. Hitro odide po bukvice, kamor je mezgarjem zapisaval prodani ječmen in otrobe; spremljen od nekoliko dečkov in od omenjenih vlačug se vrne k Don Kišotu. Zdaj mu zapove, naj pri tej priči poklekne. On pa zamrmra nekatere čisto nerazumijve besede iz one knjige in seér tako slovesno, kakor bi psalme molil. Med branjem povzdigne roko pa mu prismoli prav krepko na zatilnik, ravno tako krepko ga udari iz mečem po hrbtu in ne jenja mrmrati tistih čudnih besed. To storivši zavkaže eni milosrčnici, naj opaše viteza z mečem, kakor se spodobi. Se zgodi; pa čeravno je devojko mnogo truda stalo se smeha zdržati, vendar ni si upala kaj tacega početi, kar bi ga utegnulo razkačiti, prepričana, da ni kaj varno šal

zbiti z Don Kišotom, ki je malo popred pokazal, kako hitro mu kri zavre. Samo med opasovanjem ga nekoliko poonega rekoč: „Bog stori Vašo milost najsrečnejšega viteza in blagoslovi Vaše boje.“ Ni treba omenjati, da ga je ta mični nagovor vsega osrečil. Uprasha'jo, kako ji je ime, da bo tako srečen vediti, komu je viteško zahvalo dolžen, in da mu bode tudi mogoče ji, kakor gre, tudi nekoliko slave pripisati.

Na to se odreže devojka prav ponižno: „Meni je ime Tolosa in sem hči prostega Toledanskega krojača. Večidel me je najti v štacuni neregga Rienajata in tako, ako Vam je ljubo, sem in ostanem na vse večne čase, kjer in kadar si bodi, Vaše milosti najponižniša dekla.“

„Storite mi to ljubav, jo poprosi Don Kišot, ne imenujte se odsihmal več Tolosa, ampak: Dona Tolosanska.“ Smehljaje se mu to obljubi.

Ostroge mu openja una devojka, s katero ravno tako po viteško pokramlja kakor z Dono Tolosansko. Seveda ne odpusti uprašanja, kako da je tudi njej ime. Ta mu odkritosrčno pove, da ji doma pravijo naravnost le mlinarica po njenem očetu, ki je pošten mlinar v Antikveri. „Skažite mi tudi Vi to ljubav, jo prosi vitez, in ne imenujte se več tako, toda vzemite naravnost še besedico: „od,“ vsaj dobro veste, da je tako ime Vašemu stanu primerniše od unega. Sicer se Vama prav prav goreče zahvalujem, zraven Vaji tudi prošim, dajte mi hitro vediti, ako kdaj potrebujete moje gotove pomoči.“

Po dokončanih teh ceremonijah, s katerimi ga je krčmar bi rekel na vrat na nos viteza naredil, mu ni bilo več moč obstati na tem mestu. Velika zamuda in skoro grešno se mu je zdelo dalje počakavati v

krēmi. Trden sklep stori, vrlega Rocinanta zajahati ter podati se v tuje dežele priložnosti iskat, kjer bi svojo zdrobivno hrabrost pokazal. Pri tej priči osedla torej ponosnega in nepotrpežljivega Rocinanta, se kar zavihiti nanj, objame krčmarja in se mu zahvaluje tako neumno kvantaje, da nam ne bo zameril prijazni čitatelj ali ljubezniva čitateljica, ako ne zapišemo teh besedi in jih po zasluženji prepustimo molčeči pozabljenosti.

Krčmar bi mu bil rad kaj veliko raco naredil zavoljo povžite polenovke in popitega čvička, pa kaj hoče, vitez ga nima cempera pri sebi, in ko bi ga stokrat ob tla treščil. Zatorej mu je le na tem ležeče, da ga v božjem imenu odpravi. V ta namen mu odgovarja z ravno toliko zgovornostjo in prav vesel se ga odkriža rekoč: „Srečen pot!“

IV.

Ravno se je svitalo, ko je Don Kišot jezdil iz krēme. Bil je zeló vesel in od zgoli nadušja in radosti, da je vitez, predla mu je gosja koža po hrbtu; pomrščalo mu je pa tudi po životu od svete groze nad novo dostojnostjo. Ni dvombe, da se je čudil Rocinant obnašanju gospodarja, ki se je zdaj zaganjal na njem, kakor bi bil popolnoma znorel. Don Kišot bi se bil veselja stajil kakor maslo; al ta trenutek se spomni krčmarjevih modrih besedi. Premišljuje to in uno, pa ni drugač: krčmar ima prav. Torej sklene ubogati ga ter povrniti se na dom po dnarje, perilo in sploh po vse, česar je koli vitezu treba. Pred vsim mora pa ščitnika imeti, in koj mu pride na misel neki kmet, ki mu je

bil sosed v vasi in ki je živel v revni in nadlogah s celo kopo otrók. Temu nameni tedaj to ščitniško dostojnost. Zamišljen pa vendar nekoliko potolažen obrne Rocinanta proti domu, ki se kar zažene in steče kakor tica po zraku, kadar zapazi trdno voljo gospodarjevo. Tako na poti proti domu zadene na mesto, kjer se je cesta krojila na štiri kraje. Koj se spomni Don Kišot, da so se vsi rojivitezi na take razpotja pridši posvetovali, kam bi jo obrnili. Po njihovem zgledu postoji ter se globoko zamisli; pa ne da bi bil kako pot določil, po kateri bi mu bilo iti. Rocinant mu mora pomagati iz te zadrege. Prepusti mu vse štiri ceste na zberanje, naj gre kodar ali kamor se mu zljubi. Konj komaj spoznavši, da mu je pot na voljo dana, si jo kar zbere, ki drži na dom in tako odpekeče veselo.

Še nista bila daleč prišla, kar zagleda Don Kišot nekoliko ljudi pred sabo. Bili so Toledanski kupei, kakor je pozneje zvedil. Potovali so namreč v Murčijo svilo kupavat. Kacih šest jih je bilo s sončniki previdenih, štiri služabniki na konjih in troje pešcev je za njimi hodilo.

Še daleč so bili. Pa komaj jih zapazi naš vitez, že mu prihaja na misel, da so brez dvombe klativitezi, s kterimi se bo treba poskusiti. Tedaj sklene jih, kakor gré, sprejeti. V ta namen se poravna spodobno na konju, stopi trdno v stremene, naperi kopje, postavi ščit pred se, in tako čaka sred ceste onih klativitezov.

Ko mu pridjo blizo, da ga morejo viditi in slišati, se zadere Don Kišot s temi predrznimi besedami nad njimi: „Stojte, prej ko pridete bliže in se od tistega mesta zmaknete, recite in priznajte, da je ni in ne bo nikdar lepše gospodične na vsem svetu, kakor je cesarica

iz la Manha, meni predraga in nobeni ženski primerljiva Tobožanka Dulcineja imenovana."

Na te uporne besede obstojé vsi kupci, vendar več zato, da bi enmalo bolje ogledovali Don Kišota, ki jim stoji kakor pošast nasproti. Vedenje in govor jih pa kmalo prepriča, da imajo norca pred sabo. Vendar da bi vsaj zvedili, zakaj da jih ustavlja na potu, in zakaj mu je toliko na srcu ležeče slišati spoved o lepoti njegove dame, mu odgovori eden iz med njih, ki se je kaj rad ponorčeval, s sledečini besedami: „Gospod vitez! nihče zmed nas ne pozna tiste imenitne ženske, od htere nam tako lepo govoriti blagovolite. Pokažite nam jo, in če je res tako krasna, kakor Vi trdite, no tedaj se ne bomo obotavljali in brez da bi nas kdo silil v to, hočemo obstati resnico, ktero tirjate od nas."

Don Kišot pa zarenči: „Ta bi bila umetnost, povedati vsemu svetu znano resnico! Vsak norec zna tako. Tu gre več zato in le zategavoljo hočem razločen odgovor, da verjamete namreč, kar sem vam povedal in česar ne vidite s telesnimi očmi, to je, da to visoko resnico brez ovinkov priznate, potrdite, prisežete in tudi življenje daste za njo, ako bi bilo treba; ako ne, tristo jezerov! mi jo bote krvavo plačali predrzni divjaci! Vse povabim pri tej priči na dvaboj. Le-sem pridite mož za možem kakor viteštva postave tirjajo, ali pa vsi skupaj, ako se vam zljubi in če je pri vas potepuhih takošna navada. Tule vas neprestašeno čakam zanašaje se na svojo pravično reč."

„Blagi vitez! povzame šaljivec, v imenu vseh tukaj pričijočih knezov prosim Vašo ljubeznivost, ne tirjajte od nas, da priznamo to ali pa uno, česar nismo ne vidili ne slišali. To bi le težilo našo vest. Pokažite nam vsaj kako podobico Vaše dame, potem Vam bomo

potrdili, kar hočete in boste popolnoma zadovoljni. Da, skoro smo ji že zdaj vsi naklonjeni, in ko bi tudi krivo gledala z desnim in bi se cinober z žepлом cedil iz levega očesa, se ne bomo obotavljali dati ji največjo čast in hvalo, samo da Vam to ljubav skažemo."

„Oj ti nesramni malopridnež! zarjove Don Kišot v strašni jezi, kaj praviš, da se ji cedi? Tu se ne odceja družega kot ambra in balzam. Ona ni hroma ne grbasta, bolj ravna in vitka je kakor vreteno, da boš vedil ti grdin! Pa le čajte, kačji plod! vsaj vam jo bom zasolil, da boste pomnili, kdaj da ste psovali sprelepoto predrage mi Dulcineje."

Teh besed še dobro ne izreče, kar se z vzdignjeno sulico tako hudo na psovavca zažene, da bi bilo gotovo po njem, ko bi se ne bil Rocinant, gnan od jeze gospodarjeve, k sreči spodtaknil in ovehnil tako, da je Don Kišot odletel kakor muha čez plot, kjer se je v prahu valjal. Čeravno si vse prizadeva, da bi ustal, vendar ne more. Sčit, sulica, ostroge, čelada in sploh vse orožje, ki ga ima okoli sebe, mu tega ne pripusti. Poskuša in poskuša, da bi se kvišku spravil, pa ne gre nikakor. V tem se zadere na ves glas: „Ne bežajte, plašuni! Stojte, malovredni strašljivci! ako vas je še kaj in se niste popolnoma zbali mojega poguma. Moj konj je kriv, da sem padel, ne jaz, da bote vedili." Star pregovor pravi, da vsaka ne pađe v blato, in ravno taka je tudi tukaj. Neki mezgar izmed hlapcev one kupčijske družbe si teh besed ne šteje ravno v posebno čast; za malo se mu zdijo in močno ga zbode v srce slišati kaj tacega od revnega in tako smešno zjahane-ga viteza. Torej ni se mu čuditi, ako sklene zapisati mu na rebra krepak odgovor. V ta namen jo zakadi nanj, mu vzame sulico, jo zlomi pa ga z enim kosom

tako nevsmiljeno nažiga, da ga popolnoma zmlati, čeravno ima oklop na sebi. Gospodarji mu sicer velevajo jenjati, al to in pa nič. Mezgar je v svoji slavohlepnosti tako hudo razkačen, da bi ne vem kaj raje prestal, ko to opustil. Hoče se do dobrega znositi nad Don Kišotom. Da bi pa začeto delo le še bolje dovršil, pobere še ostale sulične kose in jih zaporedoma raztolče nad ubogim vitezom. Ta pa, čeravno padajo nanj kot gosta toča, vendar ne drži jezika za zobmi. Dere se venomer kakor bi bil stekel, izdaja nebesa in zemljo, pa preklinja in psuje kupce cigane in tolovaje. Nazadnje se vendar tudi oni mezgar naveliča svojega dela. Vsega poklešččenega in zmašččenega pusti viteza na tleh. Kupci jo odrinejo.

Ko vidi Don Kišot, da je sam, se nekoliko oddahne pa zopet poskusi, se spraviti na noge; pa če ni mogel z zdravim telesom, toliko manj zdaj, ko ga vse boli in skli po životu našeškanem, kakor smo ravno popisali. Mislil bi človek, da ga je ona kurjava kaj spametila; gotovo bi to bila vsacega, le njega ne. Še bolj ko popred ga bebec lomi. Še srečnega se čuti, in sicer prvič zato, ker jih je zgolj po nekem naključji dobil, ktera čast le rojiviteza doleti; drugič, ker je vse te nesreče, ako se sme tako imenovati, le Rocinant kriv ne on. Bodi si pa, kakorkoli že, gotovo je, da je naš vitez še vedno ležal na bojišči in da ga vse tolažbe niso mogle spraviti na noge.

Spoznavši torej, da ne more ustati, čeravno bi rad, se udá v žalostno osodo. Skoro se še ne zmeni več za toliko mahlejev, ki jih je ravnokar prejel. Misli in misli, da bi se vsaj spomnil enake prigodbe iz viteških knjig. Ne misli dolgo, pravo stakne. Spomni se namreč tiste glasovite nezgode, ki se je nekdam pripe-

tila Balduinu in markežu Mantovanskemu. Da so mu vse te kvante resnične in se mu zdi, kakor bi bile nalašč zanj vstvarjene, ni nam treba omenjati. Vse se prilega pričijočim okoljščinam. Zatorej se pred vsim začne valjati tje po golih tleh izrazovaje neznano strašne bolečine, zraven pa upije neprestano po zgledu nesrečnega viteza, od ktereга pravijo knjige, da je neprenohoma upil in tožil v nekem gojzdu. Te so besede, katerih se zdaj poslužuje razmlačeni Don Kišot: „Kje si li, vladarica mojega srca, da si ne jemlješ k srcu te moje nesreče? Dvoje je mogoče: Ali ne veš za to, kar se mi je naključilo, ali postala si mi nezvesta in ne maraš več za viteza Tebi do smrti in po smrti udanega.” Tako prestoka vse te viteške litanije do sledečih besed: „Aj žlahtni markež, moj stric in gospodar!”

Ravno ko beseduje tako, pride nekdo po tisti cesti. Kmet je, ki se vrača iz mlina, kamor je pripehljal nekoliko žita za mletev. Ta viditi človeka stegnjenega tje po tleh pristopi in ga praša, kdo in kaj mu je, da toliko prejochoče? Don Kišot pa misleč, da je to Mantovanski markež, ki mu le na pomoč pride, se prav nič ne dá motiti; le ponavlja besedo po besedi tisto povest, ki pravi, kaj se je nekđaj godilo med cesarjevičem in drago mu nevesto.

Kmet slišavši to čudno blebetanje, se koj pokriža in zmoli prav krepko molitev; ker se mu pa vendar smili pa tudi iz radovednosti, prizigne nekoliko nalčnik, in mu osnaži obraz, ki je bil ves v prahu. Komaj pa to stori, ga že spozna: „Aj aj! gospod Kihada! se zavzame kmet — tako je bilo Don Kišotu ime, ko je še bil pri pravi pameti, — ki vrag je Vašo milost tako hudo razčesal in nadelal?” Vitez se ne ustavi ter

žlobudra naprej. Ko vidi kmet, da ni mogoče žlahtnemu gospodu na konce priti, mu odpne od spred in zad oklop, da bi vidil, ali je kje ranjen. Ničesa ne naide, ne krvi ne rane. Zatorej ga vzdigne od tal in ga z neizrečenim trudom spravi na osla. To stori, da bi ne zadel kam ž njim. Nato pobere orožje razun suličnih drobcev pa ga nabaše na Rocinanta. Z eno roko drži Don Kišotovega konja za ujzdo z drugo pa svojega osla. Po dovršenem tem delu se napoti proti domu in se ne more zadosti načuditi abotnemu blebetanju Don [Kišotovemu.

Mrači se, ko pridejo do vasi. Kmet čaka noči, da bi ljudje ne vidili Don Kišota tako grozno pobitega in na oslu jahajočega. Ko se mu zdi zadosti temotno, odpelje viteza v vas pred njegovo hišo. Tu vse že vprek leti; nekteri se jočejo in kričijo, nekteri tolažijo, vsi so kakor zmočeni. [Gospod župnik in bradobrivec, ki sta ravno tam, tolažita in tolažita, kolikor se le dá in kakor moreta. Še nar bolj upije kljnčarica in se skoro ne more potolažiti: „Za Božjo voljo, gospod župnik Pedro Pereg! — kriči na ves glas — kaj se Vam zdi? To je pač res grozna nesreča, ki je našega gospodarja zadela. Že drugi dan je preteklo, da ni viditi ne njega, ne konja, ne ščita, ne sulice in oklopa. Bogu se smili! to je pač nesreča to. Svojo glavo bi zastavila in stavim ne vem še kaj, gospod licencijat! da so mu tiste preklete bukve — Bog mi ne zapiši greha! — možgane zmešale, pa le recite, če ni res taka. Zakaj je zmirom vrtal v njih in si glavo belil ž njimi? Ni drugač, znorile so ga, da bi zagorele; vsaj se vem dobro spomniti, kako je večkrat pravil, da bode rojivitez in da hoče vse štiri kraje sveta prepotovati. Bog daj, daj bi lagala; al takrat vem, da sem resnico govorila.“ i. t. d.

Komaj omolkne ta, že pride kak drug na vrsto. Tudi mlada mlada Don Kišotova sestrična mora ziniti. Takole pa ona beseduje: „Verjemite mi, mojster Miklavž! po celi dve noči in dva dneva je te bukve prebiral in tičal v njih; da bi jih ne bil nikoli vidil! Le viditi bi bili mogli, kakošne reči je vselej uganjal. Enkrat sem si v glavo vtepla, ga natančno opazovati. Tole sem vidila z lastnimi očmi. Ko se je naveličal prebirati te naslarije, potisne bukve tje v stran popade meč ter začne v mogočnem srdu po stenah sekati in mahati, kakor da bi hotel vse podreti. Nazadnje, ko je že ves zdelan in upehan, pove, da je štiri grozovitne velikane užugal. Pot ki se mu je curkoma cedil po životu, mu je bila kri iz prejetih ran. Nato spije kupico hladne vode in se vêde, kakor bi bil na enkrat ozdravel po tej dragoceni pijači, ki mu jo je modri Eskvife, nek glasoviten čarovnik, prijazno poslal. To sem jaz vidila. Prav žal mi je in skoro bi sama sebe krivo delala, da Vam nisem o pravem času povedala, kaj in kako. Vsaj bi bili morda temu pomagali in moj ujic bi ne bil tako zabredel. Ko bi ne bili družega storili, vsaj sožgali bi bili te bukve. Bog jih končaj, vsaj niso družega vredne, ker tako poštene ljudi zapeljujejo v hudo.“

„Ravno te trdim tudi jaz, pristavijo gospod župnik — pa zaprisežem se vam pri tej priči, da jim pridem na kraj. Preden pojde jutri sonce v zaton, jih ne bo več, če Bog če. Sam jih bom obsodil in sožgal, da mi ne [zapeljejo še koga družega, ako po nesreči naleti nanje, in mu ne škodijo na duši in na telesu, kakor so škodile mojemu ljubeznivemu prijatlu.“

To vse poslušata zunej Don Kišot in kmet, ki šele zdaj sprevidi, kam pès taco moli in kako je pri-

šlo, da je spremljanec tako hudo prismojen. Nato kar potrka na vrata precej glasno klicaje: „No, pa odprite; gospod Balduin in Mantovanski markež sta tukaj, o-
ba strašno ranjena.“ Komaj to izgovori, že prima-
hadra vse, kar je v hiši in vsak spozna koj pri tej
priči lažnjivega Balduina. Čudno se spogledajo, ta
kliče prijatla, ta gospodarja in tako gré vse vprek,
da ni konca ne kraja. Čeravno čepi Don Kišot še
zmirom na kmetovem oslu — ker samemu ni mogo-
če se spraviti raz njega — mu vendar ne dajo miru
in vsak ga hoče objeti in na sree pritisniti. Don Ki-
šot pa spregovori: „Pustite me; jaz ne, moj konj je
kriv, da pridem takšen domu. Hudo sem ranjen, spravite
me na posteljo in pošljite, če je le mogoče, po modro
Urganjo, da mi zaceli prejete rane.“

„Da, taka je le!“ kriči ključarica; vam nisem
pravila, da v tem grmu zajic tiči? Da, res je tako.
Za Božjo voljo, vsaj noter stopite žlahtni gospod! Ni
treba nama tiste coprnice ne, Vas bove že ozdravile. O
da bi zagorele vse tiste preklete bukve — Bog mi vsaj
ne zapiši greha! — ki so Vas tako napravile. i. t. d.

Tako je blebetala toliko skrbljiva ključarica in
gotovo bi jih bila še nekaj povedala; pa zadnji čas je
bil se dela poprijeti. Ranjenec se ne more več držati po
koncu. Zategavoljo ga položijo na posteljo in preiskujejo,
je li kje ranjen. Ker pa nobene rane ne najdejo, reče
Don Kišot: „Raz konja sem padel in sem se tako otol-
kel, ko sem se bojeval z desetero tako grozovitnih ve-
likanov, kakoršnih gotovo na vsem svetu najti ni.“

„Raca na vodi! se oglasio gospod župnik,
zdaj pa pridejo velikani na vrsto. Bog mi ne daj žive-
ti jutri ta dan, če jih vseh ne sožgem in pokončam,
preden bo noč.“

Tako od same skrbljivosti mu ne privošijo pokoja, čeravno ga je zeló potreben. Jzprašujejo ga to in uno; pa ker jim družega ne odgovarja, ko da naj mu jesti dajo in naj ga pustijo, da bo vsaj enkrat zaspal, se vendar vdajo v to, za kar jih prosi. Dajo mu jesti in ga prepustijo osodi. V tem pa pozvedajo gospod župnik pri kmetu kaj in kako, posebno kje je dobil gospod Kihada. Kmet pove vse kakor pri spovedi, celo tiste besede, ki jih je slišal iz Don Kišotovih ust, preden so prišli v domačo vas.

V.

Drugo jutro gredo gospod župnik po mojstra Miklavža in oba se podasta v hišo, kjer se je v malo dneh toliko nesreče zgodilo.

Vitez spi še trdno, ko prideta. Brez dolzih ovinov tirjata ključe do tistih bukev, ki so Don Kišota tako hudo obnorile in so tedaj edini vir in vzrok vse nesreče. Ko odpreta vitezovo delavnico, najdeta še čez sto večjih in manjših foliantov (bukev na celo polo) kaj drago in okusno vezanih. Marno pregledata vse bukve. Da bi se jima pa nekoliko splačal njun trud, obdržita za-se, kar je boljega v šari. Med rešenimi knjigami so nar imenitniši: „Amadis Galski, Palmerin Angleški, modri vitez Tirant.“ Te in še nekoliko družih bukev rešita namenjenega pogubljenja, ker se jima vendar zdi škoda za-nje. Ostale knjižurine pa zmečeta kar brez pomislika dol na borjač, kjer se že delajo vse priprave, da bi se sožgale.

V tem, ko skačejo obsojene knjige na mesto poslednjega cilj in konea, zakriči kar naenkrat Don

Kišot na ves glas: „Semkaj hrabri vitezi! lès pritisnite, tu pokažite svojo hrabrost, da Vam ti dvoruni ne unesejo turnejske zmage.“ Slišati takošen krič in šum, zapustita gospod župnik in mojster Miklavž pregledovanje bukev ter stečeta v Don Kišotovo čumnato.

Don Kišot se je že pobral iz postelje. Ko pride na prag, ga že zagledata sekati in mahati okoli sebe, kakor bi hotel Bog ve koliko velikanov umoriti. Ne črhneti besedice, ampak se vržeta nanj in ga spravita siloma na posteljo.

Skoro ni ga bilo moč več držati, tako ga je bebec lomil. Ker ni imel več meča, bil je s pestmi, da se je vse treslo. Nazadnje sta ga vendar užugala, ker je bil tudi nekoliko strujen. Ko si enmalo odpočije, se obrne proti gospod župniku rekoč: „Recite pa le, kar Vam ljubo in drago, gospod nadškof Turpin! sramotno je in ostane na vse večne čase, da prepuščajo naši pérji tistim dvorunom že skoro dobljeno zmago. Vsaj smo menda že tri dni zaporedoma zmagovali?“

„Bog ve, da je res, gospod boter! se odrežejo župnik; pa le tiho bodite, kaj hočete; kjer je dans zguba, bo jutri gotov dobiček. Tako je le na tem svetu. Ako bi Vam pa imel kaj nasvetovati, rekel bi, da naj skrbite za svoje zdravje prej ko za druge reči; ker meni se zdi celo, da Vas je poprejšni boj popolnoma strudil. Menda ste tudi ranjeni?“

„Kaj pa da, tega ravno ne; le zmlačen sem več ko je treba, odgovori Don Kišot. Tisti malovrednik, da bote vedili — Don Roland se kliče, Bog ga plati! — je moje ude s hrastovim deblom tako nevsmiljeno nasekaval, da sem ves pohabljen prišel domu. Veste li zakaj? Jezen je na-me in zavid ga grize, ker vé, da jaz sam ga morem užugati. Pa tudi sem mu kos. Ne ime-

nujte me več Rinaldota Montalbanskega, ako mu vsega ne povrnem, kakor hitro ustanem in naj je le še tako grozen črnoknjižec. Le meni prepustite maščevanje. Zdaj pa bi rad zajtrkoval, ker to je sada nar poglavitniša potreba.”

Prinesejo mu zajutrek. Nedolgo potem zaspi. Vsak se mu čudi, posebno pa gospod župnik se ne morejo zadosti načuditi njegovi norosti.

Ne ravno še pozno v noč pobere ključarica vse tiste nesrečne bukve, ktere sta gospod župnik in mojster Miklavž na borjač bila zmetala, jih znese na kup ter jih sožge. Viditi ji je na obrazu, da jo kaj veseli to delo. Poginile so pa tudi marsiktere prav dobre bukve, ki bi bile vredne v pismarnicah hranjene biti. Godilo se jim je namreč po pregovoru, ki pravi, da mora večkrat pravični s krivičnim trpeti.

Gospod župnik so bili kaj previden mož. Da bi namreč kolikor mogoče v okom prišli [prijatlovi norosti, si zmislijo to-le. Vitezovo izbo dajo nekoliko pre narediti in vrata zazidati, to sicer zato, da Don Kišot ne najde več izbe in da se po tem takem vsa bolezen s koreniko vred strebi. V ta namen se tudi pogovorijo z mojstrom Miklavžem; reči mu hočeta, da je neki coprnik izbo in vse, kar je bilo v njej, pobral in odnesel.

To storita tudi.

Dva dni potem ustane Don Kišot. Prvo kar počne je, da poišče tistih knjig, njemu toliko ljubih in dražih. Ko ne najde izbe na pravem mestu, išče in išče po vsej hiši. Nikjer ni duha ne sluha od nje. Na zadnje pride vendar do tistega mesta, kjer so bile nekdam vrata v delavnico, potiplje na vse kraje, gleda sèm ter tje, pa ves trud je zastonj, ni vrat ni izbe.

Tu se nekoliko zamislili. Za malo časa popraša ključarico, ko ravno naleti na-njo, kje da je njegova izba?

Prebrisana starka, ki je že vedila kaj in kako, mu odgovori: „Ktera izba? Kosmata kapa! zdaj se še le spomnim? Vsaj pravim, ni je cerkvice, kjer bi vrag ne imel kapelice. O žlahtni gospod, zastonjiščete svoje izbe, sam zlodej jo je pobral z vsim, kar je bilo v njej; Bog mi ne zapiši greha!“

„A kaj še!“ zavrne Don Kišotova sestrična ravno tako zvito. „Ni bil zlodej ne, ki je izbo pobral, vsa druga spaka je bila to. Hu! mrščavica me obide, ko se le spomnim. Ljubi ujie! bil je coprnik in ravno tisto noč potem, ko ste odšli, je prišel na oblaku. Na pozoji je jahal in bil je viditi kakor vitez. Komaj stopi na tla, kar jo naravnost primaha in smuk! v Vašo delavnico, brez da bi koga kaj prašal. Vedi ga sam Bog, kaj je notri delal. Le toliko vem, da je kmalo potem šinil po strehi v zrak pustivši vso hišo v gostem dimu. Ko pritečeve jaz in ključarica, da bi vsaj vidile, kaj se je zgodilo, ne najdeve ne bukev ne izbe. Še se dobro spomnim, kako je nama pravil čarovnik, ko je odhajal, da je vso to škodo napravil iz zgolj zavida do gospodarja, ki se bo že za lasé prijemal, ko bo zvedil, kolike je škode v hiši. Na to nama še pove, da se kliče Munaton.“

„Ne Munaton, Freston je rekel,“ popravi Don Kišot.

„Na moje poštenje, da ne vem prav kako, ali Freston, ali pa Friton,“ seže ključarica v besedo: „to pa vem, da se njegovo ime dokončava na ton.“

„Se ve da,“ zavrne Don Kišot. „To je moder čarovnik; rad bi mi kaj nagajal, ko bi mogel. Zavaljo tega me pa sovraži, ker dobro ve kot črnoknji-

žec, da se bom enkrat z vitezom njemu prikupljenim sprl in ga zmagal, brez da bi mu mogel on v čem pomagati. Zato me sramoti in mi škoduje, kjerkoli more in zna. Vendar kako prazno je njegovo prizadevanje! Tega naj si bo svest in tako zagotavljam slehrnega izmed vas, da ga bo kmalo doletela zaslužena osoda gotovo prej, kakor si on misli.“

„Da, da! temu ni dvombe, se oglasi prekanjena sestrična;“ toda ne zamerite mi ljubi ujic, kdo Vas sili v boje in vse težave, kakoršnih vselej iščete? Po moji slabi pameti bi bilo stokrat bolje za Vas, ko bi doma ostali in v miru živeli; ne pa greste po svetu med tuje ljudi sreče iskat. Premislite vsaj, kako se rado godi tistim, ki gredo po volno, pa pridejo do golega ostriženi domu.

„O draga moja! kako se ti grozno motiš, pristavi Don Kišot že enmalo kakor nejevoljen. Mene striči! Kje je še tista! Naj se le kdo podstopi, prej ko se le ene dlačce dotakne, ga oderem kakor mačka. To, da boš vedila ti, ki praviš tako.“

Nikdo ne črhne ne bele ne črne na te besede. Vsak se boji mu v čem nasprotovati, ker je že bilo viditi, da mu je pisker zavrel. Don Kišot pa ostane še kacic štirnajst dni pri domu in se vêde pametno, kakor vsak drugi. Mislil bi človek, da je norčijam in vsemu viteževanju že slovo dal, pa vse drugač je mislil Don Kišot.

Že gor smo povedali pri neki priložnosti, da je imel za soseda necega kmeta, kteremu je namenil novo ščitniško dostojnost. Ta je bil sicer dober in pošten pa lahkoveren in zabit človek. Namen svoj doseči, se koj' tega polasti, ga moti in moti ter mu toliko lepih reči obeta, da ga nazadnje premoti ž njim iti, kamor ga

bode peljal. Na vse zadnje mu za primeček še to reče: „Veš, morda se sreči tako prikupiš, da boš za vse čase njen ljubljeneec in lahko se primeri, da si pridobiš kje kak večji otok, kjer boš za vse svoje žive dni mestodržec ali gubernator. To je vendar kaj več, kakor tukaj stradati in na gnoji čepeti.

Tako krepko ga je onegal Don Kišot, da se je Sanho Pansa že vidil v duhu s krono na glavi, in na zlati blazini. Zatorej sklence, odriniti jo z novim gospódarjem kakor hitro je mogoče. Tako zapusti ženo in otroke in postane nadepoln ščitnik Njih milosti.

Vse je tedaj v redu, zdaj gre le še za denar, ki je po modrih krémarjevih besedah vitezom ravno tako potreben kakor vsakemu človeku. Don Kišotu ne ostane družega, ko spraviti v dnar, kar ima. Zategadel proda eno zemljišče in zastavlja eno za družim, dokler spravi dokaj penězov za svoje potrebe. Tudi vzame ščit na posodo od necega prijatla, zakrpa raztolčeno čelado kakor zna in more ter odloči svojemu ščitniku uro in dan namenjenega odhoda. To stori več zato, da se tudi Sanho previdi s potrebnimi rečmi, kakor so n. pr. sukanec in posebno mavha za kruh. Sanho mu dá sveto obljubo, da ne bo ničesa pozabil, kar tako imenitno potovanje že samo na sebi zahteva; vrh tega, da mu ne bo treba peš capljati, bode še osla sabo vzela, ktereга ima v hlevu. Tako daleč je segla skrbljivost ščitnikova.

VI.

Akoravno se je naš vitez že veselil svojega pajdaša, ki bo tako rekoč neposredna priča nar slavni-

ših djanj, ki so se kdaj godile pod svitlim soncem. Vendar mu nikakor ni hotlo v glavo, da ima ščitnik jahati na oslu. Tako malovredna se mu je zdela oslova družba. Torej si glavo beli in beli spomniti se iz zgodovine, ali je že imel kdaj kateri vitez tako nevredno jahajočega ščitonoša. Pa ni mu mogoče iztuhtati je, čeravno premišljuje to na vse kraje. Na zadnje si vendar misli, naj se pes obesi, ker že ni drugač. Sklene tedaj ščitnika, kakor je z oslom vred sprejeti v svojo družbo, zraven si pa za trdno izgovori, mu pri prvi priložnosti konja dobiti in ko bi bilo celò ktereга viteza oropati.

Ko je bilo vse to dognano in redu, ravno kakor je bil modri krčmar nasvetoval, kar odrineta bi rekel zmuzneta iz domače vasi. Don Kišot ni razodel živi duši razun ščitniku, da mu je iti po svetu. Ravno tako potuhnjeno se pobere Sanho Pansa od doma prepustivši ženo in otroke Božji neskončni previdnosti, ki clo tice pod nebom prerodi in brez čigar vedenja še vrabec s strehe ne pade. Nihče ju ni vidil, ko sta šla. Da bi ju pa tudi nikdo ne mogel dohiteti ali pritirati na dom, sploh da bi nobene zmešnjave ali overe ne bilo njunemu svetemu začetju, potujeta venomer in se celo noč ne ustavita. Neprenehljivo silita naprej. Šele, ko jame prizarjati, se nekoliko oddahneta, čutita se namreč varna pred vsakim naskokom ali neušečnim prepiranjem. Viditi Sanha na oslu z mavho in mehoma na strani pa tako resno, modro in častitljivo jahajočega, ti je bil tako smešen razgled, pri katerem bi bil clo resni in molčečni Pitagor sam zahrohotal. Za nobeno reč se več ne zneni, žena in otroci mu še na misel ne pridejo; le ena se mu košati v možganih in unema mu nepokojnega duha. Vsaj bode, ako Bog dá, gubernator

na otoku, kterega mu je velehrabri Don Kišot name-
nil. In to je kaj.

Don Kišot ne išče glavne ceste, drži se tistih
stranpotic, ktere si je bil tudi prvo pot izvolil. Potova-
nje gre res tudi veliko lože in prijetniše je, kakor po-
pred. Že sončni zarki mu ne delajo take nadlege ko
takrat, ko so ga čisto popaliti hotli.

Tako se vitez in ščitnik pomikata naprej. V
tem praša Sanho svojega gospodarja takole: „Jelite,
milostljivi gospod! da bote svojo obljubo držali? Da
ne zabite, kar ste mi zastran onega otoka obečali. Lah-
ko si mislite, to bi ne bilo prav. Sicer kar mene uti-
če, bodite brez vsake skrbi, in kar se tiče tudi nove
meni namenjene dostojnosti, bodem ji kos in naj je še
tako imenitna ali težavna.“

„Vedi in vtisni si to dobro v svoje možgane, kar
ti pravim, ljubi moj Sanho Pansa,“ odgovori na to Don
Kišot, „pri vseh nekdajnih rojivitezih je bila navada
postavljati ščitonoše za mestodržce ali gubernatorje pri-
dobljenih otokov in kraljestev. Nikar pa ne misli, še v
sanjah ne, da bi jaz hotel to lepo in vse hvale vred-
no navado uničiti, ali kako odpraviti. Tega nikdar
nikoli ne; temuč vse moje prizadevanje bode, da jih
v tem oziru še prekosim, če je mogoče. Nekdajni vi-
tezi so po navadi čakali, da so se njih ščitniki posta-
rali ali kako slabi prihajali, potem so jim še le grof-
stvo ali markeštvo delili. Vidiš, ni bilo ščitnikom tako
lahko dobiti novo dostojnost; trdo so jo mogli zaslužiti.
Ti pa moj Sanho se nič ne boj; zadovoljin boš, ako
še tako visoko in predrzno upaš. Ako naji nebesa dalj
časa pri življenji pusté, se prav lahko primeri, da pri-
dobim tudi kako večje kraljestvo z manjšimi kraljestvi
in potem takem te še celo za kralja postavim. Če je

le količkaj sreče pri tem, se to lahko v kacic šestih dnevih uresniči, ako ne že prej, da boš vedil dragi moj Sanho Pansa. Scer se pa nimaš temu kaj čuditi; vitezom, kakoršen sem jaz, se kaj čudne reči godijo in to zgolj po nekem naključji nobenemu človeku razumljivem. Po tem takem lahko razvidiš, da mi bo mogoče še veliko več dati, kakor sem prav za prav obljubil.

„Da te vendar! je li mogoče? se začudi Sanho Pansa.“ Denimo, naj tudi jaz tako po nekem naključji postanem kralj Bog ve kterega otoka ali kraljestva (in zdaj si domišljuje kronanega kralja); bode po tem takem moja tovaršica, Maria Gutieree, narmanj kraljica in moji otroci bodo kraljeviči? Kalj?“

„No, to se ve,“ mu odgovori vrli Don Kišot. Kako li moreš tako neumno prašati?“

„Po vsej pravici,“ pristavi Sanho. „Čujte, ko bi tudi toliko kraljestev in žezlov deževalo z nebes, kakor je bilo mane v puščavi, moji tovaršici bi se gotovo nobeno ne prileglo. Kraljica ona! Ha, ha ha ha! to se ji pač prileže ko presici sedlo. Grofica? No v Božjem imenu to, pa še to Bog pomagaj!“

„Te reči prepusti Božji previdnosti,“ ga opominja naš vitez; Bog da vsakemu človeku, le kar mu gre. Sicer te pa prosim, ne bodi tak norec in ne daj se s prazno žlico pítati. Drži se gubernatorstva, ktero ti gre pred Bogom in ljudmi.

„Primaruha! to je tudi moja misel,“ se odreže Sanho. Da bi jaz haj družega tirjal kahor to, kar mi po vsej pravici gre? Ne bo dal; vsaj imam tako dobrega in pametnega gospodarja, ki mi bo privoljil, le kar je meni v prid in hasen.“

VII.

Ko se tako pogovarjata o zlati prihodnosti, zagledata naenkrat kacih trideset ali štirideset sapnih malnov, ki stojé na polji Montielskem. Komaj jih zapazi Don Kišot, že se pobaha proti ščitniku: „Sreča je nama bolj ugodna, kahor bi kdo mislil. [Pole, moj zlati Sanhoček! tam je gotovo kacih trideset sirovih velikanov, s kterimi se bo treba poskusiti, kakor vidim. Tako mi Bog pomagaj, da jih vseh po vrsti pokončam in pohrustam, kolikor jih je. Jih ni toliko, da bi jih ne. Sicer so take vojske vselej dobre in Bogu na posebno čast, ako se ta kačji plod strebi in pokonča.“

„Pa kje so tisti velikani? popraša Sanho Pansa.

„Tam so le, ali ne vidiš? odgovori Don Kišot; poglej, kako stegavajo na miljo daleč svoje grozovitne roke.“

„Nikarte, Vaša milost! pomislite dobro, kaj delate. To, kar vidite niso velikani, ampak malni na veter so in kar imate za roke [so vetrnice, s kterimi, ako jih veter goni, mlinski kamen vrtijo.“

„Ne čenčaj tako neslano, moj Sanho! Velikani so. Zameril bi ti, da ne veš kaj [tačega; al kaj, ko nisi še nikoli bil v takšnih okoljšinah. Velikani so, da boš vedil. Ako se pa bojiš, no pa pojdi kam v stran in zmoli kje na varnem mestu tudi za-me par krepkih molitvic. Vsaj veš, ni ravno lahka, bojevati se s takošnimi velikani.“

To zgovorivši spodbode svojega Rocinanta in meni nič tebi nič jo zakadi nad sovražnike. Še ne sliši zvestega ščitnika, ki ga na ves glas zagotavlja, da so to le vetrni malni, ne pa velikani, s kte-

rimi se hoče poskusiti. Al te besede in pa nič. Don Kišot ne sliši in ne vidi družega ko strašne velikane, čeravno je že tako blizo, da bi mogel po podobi spoznati, kaj da so. Zdaj se zapodi tje na vès glas kričaje. „Stojte, mevže! sram vas bodi, en sam vitez vam vsem vojsko napové; pa tudi vas ni toliko, da bi vas ne užugal.“ Dokler še tako govori, se vzdigne vetrič, ki dene vetrnice v tek in jih zavrti. Koj se zadere Don Kišot takole: „Ha plašuni! le stezajte roke, kolikor se vam ljubi. Ko bi jih ravno toliko imeli kot Briarej, me ne pripravite v strah. Da bote vedili, prav nič se vas ne bojim; temveč upam, da vas kmalo končam in polomastim, kakor zaslužite.“ Nato se v živo priporoči svoji Tobožanki, naj mu brž na pomoč prihiti, ker bode grozna bitva to; postavi ščit pred se in oddirja z vzdignjeno sulico naravnost na prvi mlin. Tu zadrvi kopje in ga vpiči v vetrnico, al v tem trenutku se veter zažene z vso močjo v vetrnice, razkollje sulico na drobne kosce in zabrusi viteza in Rocinanta daleč tje na polje *).

Sanho viditi, kar se je ravno godilo, ne čaka več trenutka na mestu; ampak leti, kar ga le nesejo oslove noge gospodarju na pomoč. Strašno pobitega najde na tleh ležati. Še znamenja življenja ni viditi na njem; tako nesrečno se je prekucnil z Rocinantom. „Bog pomagaj, vsi svetniki in vse svetnice! toži Sanho Pansa. Za Božjo voljo, vsaj sem Vam pravil, da naj pomislite pred, kaj delate in da so to le vetrni mlini ne pa velikani, kakoršnih vselej iščete. Pri moji duši, to so pač neslanarije, da nočete viditi in zapopasti, kar je jasno ko beli dan.“

* Poglej podobo na čelu te knjige.

„Molči, molči prijatelj,“ ga prosi Don Kišot, ko se zave. „Ni je reči pod soncem tako spremenljive, kakor je bojna sreča. Da celò! jaz sem popolnoma prepričan, da je ravno tisti Freston, ki je moja izbo in bukve odnesel, tudi velikane v vetrne mline spremenil samo zato, da bi jaz ne imel te časti zmagati jib. Tako grozno me sovraži. Pa na zadnje, kaj mu bodo pomagale vse te hudičeve zvijače? Mojemu meču vendarle ne pride na konec in če se tudi na glavo postavi.“

„Da bi vendar res bilo!“ vzdihne Sanho. Na to pobere Don Kišota in ga spravi spet na Rocinanta, ki je tudi precejšen delež dobil. Ko ga tako enmalo poravna, odrineta dalje pogovarjaje se o ravno prestanem boji. Cesta ju pelje naravnost do Lapiškega pristanišča, kamor žene tudi našega zdaj sicer pohabljenega viteza. „Toliko je gotovo — tako pripoveduje Sanhu — da je tam dosti vitezov najti in tako je skoro nemožne, da bi tam ne doživela še veliko čudniših reči, kakor sva jih tukaj.“

Don Kišot bi še za nobeno reč toliko ne maral, le samo in edino [to ga žali, da se mu je sulica zdrobila. Sanhu pa, ki je še le zdaj spregledal vzrok njegove žalosti, navêde zgled iz viteške zgodovine, kako so si znali namreč nekdamni vitezi v enacih zadregah pomagati. Tole mu pove, : „Če se ne motim, je njega dni nek španjsk vitez Diego Peree po imenu, ko mu je meč počil v boji, prav veliko hrastovo vejo odčesnil. Še tisti dan je imel priložnost se je poslužiti. Celo trumò zamorcev je ž njo tako hudo otepel in zdrozgal, da so ga ljudje le „Zdrozgovavea“ imenovali. V spomin tega slavnega dneva so si njegovi potomci prilastili častivno ime: „Zdrozgovavci.“ Veš ljubi moj Sanho! to ti povem, da boš vedil; ker tudi mene je vo-

lja s tako vejo najslaynisih djanj dovrševati. Kar pa tebe zadevlje, se moraš le srečnega šteti, da ti je dano pričujočemu biti pri dovrševanji takošnih čudežev, kakoršni se niso še nikolj godili pod svetlim soncem.“

„No, v Božjem imenu!“ pristavi Sanho; vsaj verjamem vse, kar mi Vaša milost tukaj pripoveduje. Sicer zravnajte se nekoliko, ker stranite, ne bodi mi sponosno, kakor bi bili pijani in se krčite na konji, da je že nespodobno viditi. Kaj velja, da imate to od poprejšnega boja? Jelite, sem jo uganil?“

„Pa še kako, prijatelj moj!“ zastoka Don Kišot. Res me boli po vsem životu več, kakor je treba vsacemu rojivitezu. Tebi se pa gotovo čudno zdi, da me ne slišiš godrnjati in johotati zavoljo bolečin, ki mi tako nadlego delajo. Vsak drugi bi tožil v teh okoljšinah. Kar to utiče, vedi dragi moj! rojivitezu ni pripuščeno in kratkonikar in nikjer ne sme se komu pritoževati zastran prejetih ran in ko bi tudi na pol zmaščen bil in bi mu že čeva cepale s trebuha. Da, proti temu so ti kaj ostre dotične postave.“

„Če je taka, odvrne Sanho Pansa, nimam prav nič proti temu. Pri meni je pa vsa druga, jaz johočem in tarnam, če me le koljčikaj kje boli. Vedite, jaz je ne poznam prepovedi v tacih receh. Sicer mi lahko poveste, ali prepovedujejo Vaše postave tudi sčitnikom, da se nimajo potožiti, ko jih kdaj kaka nesreča doleti?“

Don Kišot bi bil počil od smeha, tako zarobljenega se mu ni še nikoli pokazal, kakor zdaj. Ko se nekoliko oddahne od smeha, mu nekako slovesno na znanje dá, naj se le po volji potoži, kjer in kadar hoče in kolikor se mu zljubi; ker zanj ni nobene prepovedi v viteštvenem zakoniku. Sanho mu resno obljubi se vprihodnje zadrževati, kakor mu gospodar veleva;

vendar hitro pristavi, da je že čas jesti. Na to odgovori Don Kišot, da ni lačen; sicer se pa ne bode ustavljal Sonhovemu predlogu, če je kaj za prigrizniti. „Vsaj se bote prepričali“ se odreže lačni ščitnik, se koj poravna na oslu, koliko se dá, potegne iz mavhe, kar je notri pa začne tako sërno basati v se, kakor bi bil leto in dan stradal. Ko se do dobra naklofta in najé, da vse poka na njem, se koj loti polnega meha; obimeca ga in poljubuje in ga tako strastno k ustam pritiska, zraven se ga toliko navleče iz njega, da ni čuda, ako debeli mešiček to pričo omršavi pri tako ljubeznivem opravilu.

Tako jo dospeta v nek gojzd Tu prenočita. Don Kišot se hitro spomni Zdruzgovavčeve veje. Torej si kar odčesne dolgo suho vejo in nasadi sulično bodalce nanjo, da mu vrlo nadomestuje sulico, kjer bo koli treba. Čeravno ga trud zvija in se mu hudo dremlje, si vendar ne upa očesa stisniti zato, da bi se v ničemur ne pregrešil zoper viteške postave, pa tudi zato, da bi kolikor mogoče na vse strani posnemal nekdanje viteze, ki so sploh prebujali cele noči ter se le kratkočasovali s spominom njim toliko dražih ljubovnic. Kakor so oni vitezi ponavadno v kaki grozni samoti prenočevali in najčistejše ljubezni zdihovali, ravno tako bode tudi on v samotnem gojzdiči rajsko Tobožanko premišljeval in se ž njenimi visokimi čednostmi kratkočasil. Tako močno je zaljubljen vanjo, da še po noči nima pokoja. Vse to pa ne gre misliti o njegovem ščitniku; vso drugo pesem je pël Sanho Pansa, ki se je ravno, kar naponkal in napojil, da ti je zdaj več buču kakor ščitniku podoben. „Noč ima svojo moč,“ ta pregovor seveda v drugem oziru najde pri Sanhu najnatanjčnijo veljavo. Komaj leže, kar ti tako sladko in mirno zaspi

kakor nedolžno otroče, ki nima nobene skrbi na svetu. Sanho spava kot čok, ali kakor v nekterih krajih pravijo, spi, kakor bi ga bil ubil in se kar ne gane celo noč. Pa naj bi bil že le po noči spal, nak! čeravno je že sonce visoko na nebu in tice prepevajo nad njim, da je kaj, nič ga ne spravi na noge. Še le Don Kišot ga mora stepsti iz spanja. Prvo Sanhovo delo je, ko spregleda, da objame vinski meh in ga k srcu in ob enem tudi k ustam pritisne. Pa kaka groza zanj, ko vidi, da mu je prijatelj čez noč tako hudo zmedlel in omršavel.

Akoravno je bil naš vitez v telesnem ozira vès sostradan, da se že bilo viditi skoz-nj, vendar ne praša po nobeni jedi. To nevredno delo je prepustil marveč Sanhu, ki ga je tudi kaj navdušeno opravljal. Še se ne zmeni za viteza; ta se je pa raje s tečnimi mislimi pital.

Po srečno dovršenem zajutreku zasedeta medli klusi ter jo mahmeta po poprejšni cesti naprej. Šele zvečer zagledata Lapiško pristanišče, kamor sta bila namenjena. Ko zapazi naš junak kraj njunega slavnega poklica, zaupije ves navdušen takole: „Brate! tu bo kaj za naji, gotovo se nama bodo najčudniše reči godile, in kakor mislim, vsake baže, da bova zadovoljna; toda to, kar ti bom sada iz zgolj ljubezni povedal, si dobro zapomni in v možgane vtisni, prej ko prideva na pravo mesto. Ti mi nimaš nikdar in nikjer pomagati ne z golo pestjo še manj pa z mečem ali s kacicim orožjem in tudi takrat ne, ko bi jaz bil očitvidno v najhujši smrtni nevarnosti. Kaj takega ti ni pripusčeno, dokler se bojujem s pravimi vitezi. Vsa druga je, če jo imam s tolovaji, capini, klateži in kar je še take golazni več. Takrat mi že smeš priskočiti in pomagati, ako bi jim ne bil kos. Sicer pa po nobeni

ceni ne, dokler nisi vitez narejen po viteških obredih. Prosim te torej, dragi moj Sanho, tega nikdar ne pozabi, vsaj bode v tvoj lastni prid.“

„Vaša milost! le toliko ne govorite. Verjemite mi, v tem oziru se nikolj ne prenačim. Do črke hočem to za-me kakor nalašč iznajdeno postaviti, ki je res vse časti vredna, dopolnovati in več kot samega sebe spoštovati. Tudi se bote lahko prepričali, da sem grozno miroljuben in da čisto nič ne maram za take reči, ki se zmirom le s tepežem končajo in kakoršnih Vi vselej iščete. Meni je namreč vse eno, naj se drugi koljejo in davijo, da vse v prek leti, če se le meni nič ne godi. Sicer pa, ko bi šlo ga moja lastno glavo, ne mislite nikar, da bi ne mahnil vkljub vsem Vašim postavam. Kdo mi more kaj, če branim svojo lastno kožo?“

„Viš' ga, vsaj ti ne tajim tega,“ odvrne Don Kišot; „samo, ko imam s pravim vitezom svoj posel, pravim, da se nimaš vtikati in da moraš brzdati svojega prenačlega duha.“

„O kaj bi to; vsaj ni vredno, da zinete več, gospod vitez! To se že samo po sebi razume. Vaše želje in posebno to spoštujem več kot vse praznike v letu.“

V tem ko se tako pomenkovata, se prikažeta na cesti še precej daleč dva meniha na dromedarjih jezdijoča; ker mezga, na katerih jahata, nista skoro nič manjša. Po šegi popotnikov imata precej velike očnice in senčnike zoper opoldanske sončne žarke. Za njima pridrdra velika kočija spremljana od štiri ali pet konjikov in od dveh mezarjev. Kakor se je šele pozneje izvedilo, bila je v kočii mlada žlahtna Biskajanka, ki je potovala v Seviljo k možu slovo jemati od njega, ki se je ravno v visocih opravkih napravljal v Indijo. Me-

niha pa nista bila v njeni družbi, čeravno sta potovala po tisti cesti. Ko ju Don Kišot zagleda, spregovori takole: „Ljubi moj Sanho! ako je res, da se ne motim in ta bo, če ni vrag! doprinesel bom danas ta dan najslavniše djanje, kakoršnega še ne pozna zgodovina. Če se ti niso možgani v godlo spremenili, mi boš pritrdil, da sta tista dva sleparska meniha le prekanjena čarovnika, ki peljeta kako ukradeno princesinjo sabo. Bog ve, kje sta jo staknila. To je tako res, kakor sem jaz Don Kišot iz la Manha; torej vidiš, če nisi s plevami natlačen, da moram tej princesinji na pomoč hiteti in sleparii teh menihov v okom priti.“

„Križana lesa! pa vendar niste zmočeni, gospod vitez, da vse narobe vidite? Glejte, da se ne opečete še huje ko pri sapnih malnih. Ne bodi mi sponosno, prosim Vašo milost, ne počenjajte tacih neslanarij. Glejte pa prevdarite dobro, kar Vas je volja storiti. Tista dva meniha sta visokočastita benediktinarja tako res, kakor je Bog v nebesih; ostali v kočii so pa popotniki kakor drugi. Ved' si ga zlodej, meni se celo zdi, da Vas le peklenšček moti in v to napravlja.“

„Le ti se v to ne mešaj, Sanho! vsaj sem ti že menda rekel, da so ti te in enake reči več ali manj neznane. Bolje ti bo torej, da molčiš. Kar sem pa rekel, je res, vsaj se boš kmalo prepričal.“ Tako se odreže Don Kišot in umiruje Sanhovo vest.

Nato se kar ustopi sred ceste, po kateri se mu bližata meniha, in ko sta tako blizo, do ga zamoreta slišati, zaupije, da je strah: „Zahudičana zmaja! posilovavca! ne ene stopinjee naprej; ampak to pričo oprostite tisti dve presvitli princesinji, ki ju zaprte držite v tej kočii; ako ne, tristo kosmatih rogačev! zasolil

vama bom čorbo, kakor gre takšnima sleparjema. Da bosta vedila, umreti imata pri tej priči, ako zdajci ne dopolnita, kar sem vama zaukazal.“

„Gospod vitez!“ odgovorita meniha, „mi dva nisva ne zahudičana zmaja, ne posilovavca, kakor naji imenovati blagovolite. Meniha benediktinarja sva, greva svoj pot ne maraje, ali je v tisti kočii posiljena princesinja ali ne.“

„O nikar mi tako sladko ne onegajta, tako prec se me ne bota odkrižala ne. Menita mar, da vaji ne poznam? Smet, zvršek človeštva sta, zdaj vaji imam v krempljih in mi ne bosta ušla,“ kriči Don Kišot in brez da bi počakal, kaj da bosta odgovorila, spodbode bojevitega Rocinanta pa se tako srdito zažene na enega meniha, da bi jo bil revež gotovo skupil, ko bi ne bil hitro odskočil in padel na trde tla. Ko vidi menihov pajdaš, kakošne pesmi se tukaj prepevajo in da bi povsem bolje bilo zdrave pete odnesti, sune v Božjem imenu svojega mezga in jo tako srčno ubriše po polji, da kmalo ni ne sledu ne tiru za njim. Sanho viditi padlega meniha na tleh ležati, se brž odvali z osla in se pripravlja, da bi ga slekel. Med tem pa prideta menihova mezarja, ki ga drzno poprašata, kaj da dela?“

„Če že hočeta vediti, v zobe vama povem, da si jemljem svoj delež, ki mi pred Bogom in vsim svetom gre; vsaj menda vidita, da je moj gospodar zmagal,“ odvrne ravno tako drzno Sanho Pansa. Una hrusta pa, ubogo moje tisto! se še ne zmenita za zmago, tudi ne trpita nobene šale v čem si bodi; ampak zgrabita Sanha sklenivša za trdno dati mu delež, kakoršnega zasluži. Pred vsim ga treščita na gole tla, da se mu kolena sklecevajo in zobje zaklepečejo, na to ga pridno taptata ruvaje mu lasé in brado, da se Bogu smili.

Da bi začeto delo še bolje dovršila, ga začneta pestiti, suvati in nabijati kakor v stopi, z eno besedo na pol mrtvega pustita prihodnjega gubernatorja Bog ve kterege otoka. Ko vidi nesrečni menih kaj in kako, se kar ne obotavlja, marveč poskoči kakor srna kviško in zbeži na mezgu po bliskovo, kakor bi vse puše in kanone streljale za njim. Ves zasopljen in prepaden najde pajdaša, ki je precej daleč čakal. Ker se jima zdaj ne zdi nar pripravniši čas pozvedovati, kako se bo vitezova reč še dalje motala, se koj odpravita in pospešita svoj pot. Kot nikolj poprej priporočujeta se Božji vsegamogočnosti, naj bi ju za vselej obvarovala tacih in enacih nesreč.

V tem se spravi Don Kišot k omenjeni gospej v kočii in jo ogovori s sledečimi besedami: „Vaša sprelepota, o milostljiva gospa! je zopet popolnoma prosta. Dano Vam je početi sabo kar in kakor se zljubi Vaši ljubeznivosti. Jaz — ne bodi komu oponošeno — sem uničil prevzetnost Vaših sramotivcov in moja hrabra dlan ju je treščila v večno sramoto nič več ne manj, ampak ravno kakor sta zaslužila. Sicer pa, da Vam ne bode treba pozvedovati, kdo Vas je rešil in osvobodil, povem Vaši ljubeznivosti naravnost in brez ovinkov, da sem Don Kišot iz la Manha, rojivitez in večni jetnik sprelepe in nikolj prehvaljene Tobožanke Dulcineja imenovane. Toliko, da boste vedili, pri čem da ste. Kar pa zadeva plačilo tolike dobrote, katero sem Vaši ljubeznivosti ravnokar skazal, ni Vam družega treba, kakor da se to pričo vrnete v Tobozo in se potrudite do moje presvitle gospodične, kateri imate povedati, da je Vas rešila zgolj le moja hrabrost strašnega ujetja in sramotenja.“

To prenapeto čvekanje poslušá razun družih spremljevalcev tudi gospejni nádkonjar, Biskajčan po

rodu. Viditi, da se vitez drži kočije kakor smola in da jih noče po nobeni ceni pustiti svoj pot iti; ampak da jih marveč sili nazaj v Tobozo, kodar so ravno prišli, se koj loti nesramneža, mu popade sulico ter zahrusta v slabi kastiljanščini in še slabši biskajščini: „*Prekleti kudičo! pusti našu kočiju; če ne, per moji duši! Ti ga šubitu prederem in ubijem ko modrasa, pasja noga!...*“ Akoravno lomi jezik, da je joj, ga vendar dobro razume Don Kišot. Ves hladnokrven mu odvrne takole: „*Tvoja sreča, da nisi žlahtne krvi; ko bi bil, kakor res nisi, hotel bi te učiti kozjo molitev, kakor zaslužiš ti suženjska živina!*“

„*Vrag ti ga nesi! Jést živina? Jést ne žlakni?*“ se zadere Biskajčan. *Bôk te ubij, ti ga lažeš; Biskajčan na suhim, Biskajčan na morje in žlakni pred Bogom in kudiču. Lažnjivec, ki si.*“

„Agrages pravi in ž njim tudi jaz: „*Se boš kmalo prepričal,*“ mu seže naš vitez v besedo. To izustivši vrže sulico na tla; zgrabi za meč, popade ščit trdne volje poslati Biskajčana v krtovo deželo. V ta namen se brez odlašanja vanj zažene. Biskajčan bi bil prav rad na noge skočil, pa ker ni mu bil osel privajen, se tudi ni mogel kaj zanašati nanj. V tej hitrici mu ne ostane družega kakor prijeti za meč zoper napadnika. K sreči je še bil bliže kočije, da mu je bilo mogoče popasti blazino, ki mu ima namesti ščita služiti. Z eno besedo, kar bi trenil, sta skup in si eden drugemu žugata pogin, kakor bi si že od nekdanj najhujša sovražnika bila. Okoli stoječi ju škušajo spraviti saksebe, pa nič ne morejo opraviti, čeravno si toliko prizadevajo, da bi to reč dognali v miru. Kaj pa da, še ju shudijo, posebno Biskajčana, ki se zdaj v svoji ciganiščini roti in zaklinja, da bođe milostljivo go-

spo in vse, kar živega najde, podavil in poklal, ako ne pripustijo samemu dognati začeto reč. Prestrašena gospa reče kočijažu nekoliko v stran zavoziti; ondi hoče gledati, kako se bode začetí boj končal. Biskajčan pa mahne v tem kakor iznenada tako krepko po Don Kišotovi butici, da bi jo bil brez dvombe na dva kosa razcepil, ko bi ne bil ščit branil.

Don Kišot čutivši težo tako mogočnega mahleja zaupije na ves glas: „Kraljica mojega srca, oj presladka Dulcineja, cvet vse lepote in krasote, prihitite na pomoč vitezu, ki se ravno poskuša, da bi Vas rešil in poslavlil.“ To izreči, meč zasukniti, postaviti ščit pred se pa se z vso močjo zagnati v Biskajčana je delo enega samega trenutka; vsaj se mora zdaj pokazati, komu je zmaga namenjena. Ko vidi Biskajčan, da tako hudo pritiska Don Kišot, rzsodi hitro, da mu je srčnost porasla. Zatorej sklone, ga z enacim pogumom sprejeti. V ta namen potegne blazino čez glavo; vendar osla ne more obrniti na nobeno stran, čeravno si vse prizadeva, menda zato, ker je že bil popolnoma strujen in zdelan ali ker ni bil še tacemu poslu privajen. Biskajčan se mora tedaj več na se zanašati.

Z visoko vzdignjenim mečem prileti vitez nad sovražnika komaj čakaje, da bi ga na dva kosa razcepil. Ta pa ne da bi se ga ustrašil, marveč srčan in dobro oblazinjen, kakor smo že povedali, čaka napadnika s pripravljeno sabljo, v tem ko ju obstopijo zvedavi gledavci željno pričakovaje, kaj se bode semilo iz strašno začetega boja.

Prvi ki mahne je srditi Biskajčan; mahnil je pa s tako silo in srditostjo, da bi bil že ta mahlej zadosti vsemu Don Kišotovemu vitezovanju konec storiti, ko bi se mu ne bil meč v roci zavrtil. Sreča te-

daj, ki je menda Don Kišota za višje reči odločila, je hotla, da ga zadene le na levo ramo in da mu druge škode ne napravi, kakor da mu to stran do dobra potolče in ob enem košček čelade in nekoliko ušesa sabo pobere. Vitez se zgrudi na tla [valjaje se v bolečinah.

Bogu bodi potoženo in vsem svetnikom! — Kdo zamore popisati jezo našega viteza in povedati vse, kar je tačas govoril. Že sama misel, da se mu je taka krivica zgodila in da je tako nevredno premagan, ga neznano jezi in spodbada znositi se nad savražnikom. Ker pa ni znano vse natanko, kar se je godilo, povejmo le toliko, kar za gotovo vemo. Razrjen tedaj, ko še nikolj poprej, se spravi Don Kišot na Rocinanta, stopi trdno v stremene popade meč z obema rokama ter mahne po oblazinjeni butici tako krepko, da se Biskajčanu ne zdi drugač, kakor da se je cela gora zavalila nanj. Ta hip se mu ulije kri iz nosa, iz ušes in ust in on začne omahovati in vrtiti se, kakor bi hotel zdaj pa zdaj z osla pasti. To bi se bilo tudi brž ko ne zgodilo, ko bi ne bil hitro ogrlil preplašenega osla. Vendar vse to mu ne pomaga dosti časa, ker kmalo zgubi vso zavest, roke mu omahnejo, noge mu oslabijo popolnoma, osel že popred zbeگان se splaši pa jo pobriše po polji in otrezne tako dirjaje nesrečnega jezdicca.

Don Kišot viditi Biskajčana pasti, mu koj nastavi meč rekoč: „Vdaj se, ako ne, ti odsečem pri tej priči glavo.”

Ta mu nobenega odgovora ne dá. Pa kako bi mu bil tudi odgovoril, ker je bil več mrtev kakor živ. Don Kišot je bil slep od jeze in gotovo je, da bi se bila Biskajčanu slaba godila, ko bi ne bile gospe dozdej v kočii zdajci priletele viteza prosit, naj se vendar njihovega

nadkonjarja usmili in naj mu blagosrčno prizanese. Resno odvrne na to prošnjo naš vitez: „Sprelepe gospe, naj Vam bo, ker me že tako ponižno prosite; vendar se Vašim skupnim prošnjam le s tem pogojem vdam, da se ta vitez s prisego zaveže, iti v Tobozo k moji gospodičini, ktera naj počne potem ž njim, kar jo je volja.”

Uboga gospa si ne ve drugač pomagati, torej obljubi vse storiti, kar tirja vitez, čeravno ne ve prav, komu je treba to čast skazati. „No v Božjem imenu, naj Vam bo,” spregovori zdaj Don Kišot; „prav za prav le Vam to dobroto skazujem; vsaj on je smrt zaslužil.”

VIII.

Da je Sanho vendar enkrat ustal, v tem je ni navskriž-misli med pisatelji, ki to mično povest pripovedujejo. Ravno tako stoji pisano pri vseh, da jih je Sanho več kakor za navadno potrebo prejel od meniških spremeljavcev. To sami radi verjemo, ako pomislimo, kako nevsmiljeno sta ga librala sirova mezarja. Tedaj to je pri kraji.

Ko ustane pohabljeni ščitnik, gre pred vsim pogledat, kako je kaj z vitezom, njegovim gospodarjem. Ko vidi kaj in kako, zmoli na hitrem par krepkih molitvie, priporočuje sebe in viteza Božji neskončni pravici in milosti, naj Bog ne krati Don Kišotu zmage v tem boji, marveč naj mu kak otok ali kako kraljestvo v dar podeli, da mu bode mogoče ščitniku zasluženno gubernatorstvo prepustiti. Viditi pa, da je kaša že dovrela in da hoče vitez Rocinanta zasesti, priteče hitro ter pri-

me vès ponižen za stremen. Še ni dobro naš vitez v sedlu, že pade Sanho pred njim na tla, mu poljubi roko in spregovori te-le besede: „Gospod! ne zamerite mi, da črhnem par besedic, menda so o pravem času. Po vsem namreč, kar se je tukaj zgodilo, bi bilo najpametniše in za naji gotovo boljše, ko bi jo zdajci v kako cerkev ubrisala. Pri moji duši! pa ste ga tudi tako poonegali, da bo šafti k sodnjemu dnevnu trobil, če se le zdaj ne stegne. Po tem takem si lahko mislite, da naji utegnejo sv. bratovščini *) priporočiti in ji vse povedati, kar se je tukaj zgodilo. Potem pa pomagaj kdor je Božji in z Bogom vse gubernatorstvo, aku naji v pest dobé.”

„Kako upitje je to? Ko ni družega, lahko jezik za zobmi držiš,” ga posvari Don Kišot. „Kje ali kdaj si li slišal ali čital, da bi bili rojiviteza zavoljo doprinešenega umora pred sodnike tirali, in naj bi jih bil še toliko umoril?”

„No veste, pohvaliti se ravno ne more, ki ljudi mori; toliko se vsaj meni pozdeva. Sicer pa ne vem, ktere postave veljajo za ubijanje ljudi, ktere pa ne. Bodi ga Bog zahvaljen, doslej še nisem muhe ubil, toliko manj pa človeka. Kar dobro vem, je to, da sv. bratovščina stopa za petami vsem tolovajem in ubijavcem. Kakor sem rekel, to vem; za vse drugo se ne zmenim.”

„Ljubi moj!” odvrne na te besede Don Kišot; tvoj strah je prazen. Koga se boš neki bal? Svete bratovšine? Vsaj veš, da te iz vragovih parkljev rešim, če že gre za to. Sicer naj le hodijo za petami, komur hočejo, Don Kišotu iz la Manha vendar ne pridejo na

*) La santa Hermandad ali sv. bratovščina; neka španjska policija.

kraj. Vendar povej mi, ali si vidil kdaj na vsem svetu kolikor ga je, bolj srčnega in hrabrega junaka od mene? Ali si kje čital, da je ali da je bil ta ali uni vitez bolj uren v naskakovanji in napadanji, ki bi bil bolj srčen v bojevanji in ki bi znal bolje od mene rane zasekavati in sovražnike raz konj telebati? Kaj velja, da nisi še čital kaj takega?"

„Milostljivi gospod!" odgovori Sanho Pansa „res da nisem kaj takega čital, ker ne znam čitati ne pisanega ne tiskanega, kar bi bilo brez dvombe treba, ko bi hotel presojevati Vašo srčnost ali nesrčnost. Toliko pa lahko rečem in to potrdim, če je treba, tudi s prisego, da nisem še imel bolj predrznega gospodarja od Vas. To je tako res, kakor sem jaz Sanho Pansa, Vaš ščitnik in prihodnji gubernator Bog ve kterege otoka. Bog daj pa, da se Vam godi, kakor zaslužite, ne pa, kakor sem jaz rekel. Sicer prosim Vašo milost, skrbite tudi enmalo za svoje uho; krvavi že, da je strah. Vsaj imam še nekaj cufanja v mavhi in pa belega mazila."

„Vse to bi nama ne bilo treba," povzame Don Kišot „ko bi mi bilo prišlo na misel napraviti sklenico Fierabrasovega balzama. Sam zlodi je to, da ga nisem napravil; le ena sama kapljica bi bila še več ko zadosti za najne potrebe. To ti je kapljica, brate!"

„J pa za Božjo in vseh svetnikov voljo?" se začudi Sanho; tega pa res ne umem in to je šembrano malo. Povejte mi, zlahtni gospod! kakošna je ta Božja sklenica in kakšen je balzam, o katerem tako lepo govorite?"

Don Kišot: „Priatelj! to ti je pa tudi balzam, proti kateremu je smrt z vsemi njenimi grozami le muha. Če ga le imaš, ne boj se, ne boš umrl ne, in če te sto-

krat umorijo. Kar pa ta balzam zadene, ga bom že napravil in ga tebi izročil. Ako se pa kdaj primeri, da me Bog ve kdo na dva kosa razcepi — veš, to se prav rado rojivitezom prigodi — takrat ti ni družega treba, kakor to, kar ti bom zdaj povedal. Vzemi eno polovico Don Kišota, tvojega gospodarja in deni jo brez družega na tisti kos, ki je obstal na sedlu, tako da se dobro sprimeta oba kosa. Nato vlij mi v usta par kapljic onega balzama in delo bo pri kraji. Ako vse tako opraviš, kakor sem ti rekel, posebno če se ne zmotiš v zedinovanji obeh kosov, ne preteče minuta in Don Kišot bo cel pred tabo in čvrst kot nikolj poprej."

„Da te tri buteri!" se zavzame pazljivi ščitnik Sanho. „Če je taka, se koj odpovem vsemu gubernatorstvu in vsem obljubljenim otokom na svetu in ne prašam družega od Vas v povračilo moje službe, kakor da mi Vaša milost podeli recept tega čudodelnega balzama. To Vam je balzam to, vsi hudiki! Možgani se mi že vrtijo, če le mislim na to. Gospod vitez! nelite, da je unča med brati kaka dva reala *) vredna. Če je to, več ne potrebujem, da preživim sebe in svojo družino. Vendar povejte mi, koliko dnarja je treba, da se [napravi ta dragi balzam, to je z družimi besedami, ali vrže tudi naprava te Božje pijače?"

„Vrže! odgovori naš junak." Ali si kaj morda menda ti bode pač vrglo, če si ga s tremi reali tri bokale napraviš?" —

„Tristo medvedov!" se začudi Sanho. „I pa zakaj ga niste že napravili, pa tudi meni povedali, kako in kaj?"

„Prijatelj! to ti je le majhna malinčica mojih skrivnost; toda tiho bodi in potrpi, veliko večjih in

*) Real, španjsk srebrn dnar.

pomembniših reči ti bom o svojem času povedal. Le zvesto mi služi kakor dosihmal in le brdak bodi. Za zdaj pa je nama na druge reči misliti, moje uho me boli več, kakor bi si kdo mislil. To ti povem, da boš vedil, ljubi moj! "

Sanho si je je šentano veliko domišljeval na te mastite besede, zato potegne hitro iz mavhe cufanja in mazila, da bi postregel vitezovi volji. Don Kišot pa viditi čelado tako grozno stolčeno, hoče kar odbno-reti in zblazniti se; toliko ga peče zmaščena čelada. Po meči stegne roko, vzdigne oči proti nebesom in spregovori sledeče besede: „Pri stvarniku vesoljnega sveta in pri vsih štirih evangeljih se zaprisežem, da hočem živeti kakor je živel Mantovanski markež, potem kose je zarotil in zaklel, da noče ne pri mizi jesti ne drugega kratkočasovanja, dokler se ne bode maševal za voljo Balduinove smrti. Vedi moj sin! ravno tako hudo se tudi jaz zaprisežem ter zdržal se bodem teh in še veliko družih reči, ki naj so ob enem zapopadene v tej prisegi, dokler se strašno ne pomaščujem nad grdavsom, ki mi je to nečast in sramoto napravil. "

Sanho čuvši to grozno prisego se ne more zdržati, da bi ne izustil teh-le besedi: „Gospod vitez! vsega tega Vam ne bo treba, ako storite po moji misli. Meni se zdi, da Vam ta vitez povsem že zadosti, ako se Vašemu povelju podvrže in se poda v Tobozo do milostljive gospodične Vaše, kjer mu bo storiti, kakor vsakemu zmaganemu vitezmu. Večje kazni menda ne zasluži za zdaj in scer tako dolgo ne, dokler se vnovič ne pregreši zoper Vas. "

„To si pa res dobro povedal,“ ga pohvali Don Kišot. „Da ne boš tedaj rekel, da te nikolj ne slušam, vedi ljubi moj! s tem prekličem ono prisego

pa le v tem, kar zadeva maščevanje; vse drugo potrdim tudi zdaj. Kar utiče prihodnje življenje moje, ostanem pri tem, kar sem prej rekel, in to mora tako dolgo trpeti, doler ne udobim od kacega viteza enako dobre čelade bodisi z lepoma ali pa s silo, kar bo menda brž ko ne treba. Sicer pa ne misli, še v sanjah ne, da govorim te reči tje v en dan, kakor mi pridejo na misel. Kratko nikar ne! že vem, koga mi je posnemati v tej zadevi. Vedi, vse to se je godilo z Mambrinovo čelado ravno tako, nič več ne manj, kakor vidiš."

„A kaj! naj gredó rakom žvižgat vse take prisege!“ se odreže naš Sanho enmalo že nejevoljin. „Čmu to? Pomnite te le moje bešede. Po vseh španjskih cestah ne najdete viteza ali moža z oklopom, vozačev pa in tačkarjev, kolikor hočete; al ti ljudje ne nosijo čelad, morda še vidili niso vse svoje zive dni nobene čelade."

„Kako grozno se ti motiš! odvrne Don Kišot. „Poprej ko v dveh urah, jih stakneva po teh klancih toliko vitezov in sploh oboroženih ljudi, kolikor se jih ni bilo sošlo zarad lepe Angelike."

„No, naj Vam bo tako „pristavi Sanho;“ vsaj ne maram; samo Bog daj, da naju ne bo pri vsem vsega hudega konec in da pojde vse tako srečno spod rok, kakor si želi Vaša milost."

„Kako pa drugač? — Pa pustiva to, skrbiva raje za zdaj, ali imaš v mavhi kaj za jesti potem si pa poiščiva, v katerem gradu bova nocoj prenočila, kjer bom tudi balzam napravil. Uho me pa boli, da se Bogu smili."

Sanho na to: „Vaša milost! Bog sam ve, kako rad bi Vam postregel; ali tù imam le košček slabega sira in nekoliko kruha. To pa zna k večjemu tacemu

prostaku kakor sem jaz, služiti, ne pa tako glasovite-
mo in hrabremu rojivitezu."

„Če je to res, dragi moj Sanho! je tudi res,
da ni bilo nikolj rojivitezov na svetu, kar pa spet ne
more res biti in to lahko sam sprevidiš. Torej ni in
ne bo nikdar res, kar ti praviš; marveč so si vsi roji-
vitezi pravega korena v posebno čast šteli, ako so po
cele mesce stradati mogli. Če so pa vendar kaj uži-
vali, jedli so vse, kar in kakor jim je prišlo; ne
pa da bi si bili jedi zberali, kakorti meniš. Sicer ti te
nevednosti za zlo ne jemljem, ker nisi še toliko zgodo-
vine prebral, kakor sem je jaz. Čeravno je pa lahko
presoditi, da so vendar kaj uživali in da so imeli tudi
tiste potrebe, ktere tirja natora od vsacega človeka;
vendar, ker so bili na polji in po gojzdih večidel brez
kuharjev, dá se tudi soditi, da so jim bile jedi, kakorš-
nih mi ti zdaj ponujaš, vselej v navadi."

„Gospod vitez!" odvrne Sanho na to rahlo po-
svarilo, „nikar mi mojih besed za zlo ne vzemite. Jaz
ne znam ne pisati ne brati, z eno besedo ne pečam
se s tem, kaj je pri rojivitezih navada, kaj pa ne. Lah-
ko si tedaj mislite, da ne zabavljam, ampak le to go-
vorim, kar sem pri navadnih ljudéh vidil in vselej vi-
dim. Ker je pa taka, kakor Vi pravite, previdval bom
odsihmal svojo mavho za Vas, ki ste rojivitez, s suhim
sadjem, za-me pa z bolj tečnimi rečmi. Tako bo na
vsako stran prav."

„Viš' ga," pristavi hitro naš plemenitnik, "vsaj
ne pravim, tudi nisem še rekel in ne bom nikolj trdil,
da bi ne smeli družega jesti kot suho sadje; le to tr-
dim, da so se po navadi živili od nekterih zelišč, ktere
tudi jaz poznam."

„Da te končaj! to je spet kaj za naji," se ne-

kako začudí Sanho Pansa. „Ničesa se mu ni bati, kdor pozna takošne zelišča, celo smrti ne. Meni se zdi, da nama bodo še kdaj koristile.”

Pogovarjaje se tako prišla sta na velik travnik, po katerem je kaj prijeten potok šumljal. Ker je bil ta kraj močno senčnat in je po zelenem travniku hladivna sapa pihljala, koj skleneta, na mehki travi si odpočiti ter se v ta namen spravita na tla. Pustita Rocinanta in osleta, naj se po volji paseta po prijetni livadi pa se kar lotita mavhe; Gospodar in hlapec se gostita brez nobenega ozira, ravno kakor okoljšine naneso. Sanho pa ves volk na jed se še ne zmisli, Rocinanta v spono djati, ki se devajo konjem, ko se prosti pasejo po travnikih. Tudi bi mu ne bilo nikolj kaj tacega na misel prišlo, ker ga je imel za tihega in krotkega konjiča, vsaj je bil vselej tako zdržljiv, da bi ga ne bile vse kordovanske kobile v hudo zapeljale.

Tedaj ni bilo od nikod nobene nevarnosti pričakovati: pa nesreča je hotla in vrag, ki že tako nikolj ne počiva ter povsod le zmede napravlja, je mogel prinesiti celo čredo kobil na ravno tisti travnik, na katerem se je Rocinant tako mirno pasel. Stara navada je pa, da konjski gonjači s čedami najrajše postajajo, kjer je obilo trave in vode. Torej si tudi ti konjski kupei izvolijo to pripravno mesto.

Komaj po ovoha naš Rocinanteček došle kobile, kar se ga neka poželjivost polasti, da koj sklene obiskati jih, naj že volja kar hoče. V ta namen zdirja in jo pobriše kakor bi ga vsi vetrovi nosili naravnost tje do namenjenega mesta ne maraje ne za viteško dostojnost ne za Don Kišota njegovega gospodarja. Tje pridši se koj dela loti; toda kobile manj ognjevite od priletelega poželjivca, kteremu je le na tem ležeče, da

bi si tako dober kup kratek čas delal, sprejmejo Rocinanta z vso njim vstvarjeno sirovostjo, ter grizejo in breajo po njem, da je joj. V kratkem času ni noben jermen več cel pred strašnimi kopiti, da celo! sedlo stržejo ž njega. Rocinant se ne gane, čeravno je že ves otolčen in pohabljen. Viditi je le, kakor bi bil ves osupnjen nad nepričakovanim obnašanjem. Vendar ta kopitna mast ni bila še zadosti, še le večja nadloga je čakala razcapudranega nesrečnika, ki je že viditi, kakor bi ga hotlo vsega hudega konec biti. Ko vidijo namreč gonjači, s kakošnimi nameni je prišel Rocinant do kobil, jo kar prirobanijo vsi skup ter mu brez pomislika dlako tako neusmiljeno nagarbajo in počesejejo, da reva kar obnemore in se ves omamljen na tla zgrudi. To si je skupil Rocinant po svoji slepi poželjivosti.

Don Kišot in Sanho vidša, kako strašno nadelavajo ubozega Rocinanta prilomastita pogledat, kaj le bo. Toda prepozno jo prisopljeta. Še v teku reče Don Kišot proti ščitniku: „Če se ne motim, to še niso vitezi, ampak le navadni potepuhi; oj le polagano! tem bo treba drugač zagosti. Ljubi moj! zdaj mi lahko pomagaš, ker se hočem maščevati nad njimi zavoljo grozne krivice, ki so jo ravnokar Rocinantu naklonili. „ — ” Ki vrag se bo maščeval? Če hočete Vi, jaz že ne. Pomislite vendar, naju je dva ali pa poldrugi, tam jih je pa čez dvajset korenjaških hrustov, katerim bi bila ravno za zajutrek,“ pristavi Sanho. — „Mene je sto mož!“ zavpije vitez, zdere hitro svoj meč in napade kakor po navadi konjske kupce. Vitezovi zgled razvname tudi Sanha, da se tudi on z vso močjo zažene vanje.

Ko bi trenil mahne Don Kišot enega gonjača čez ramena in mu jih tako globoko preseče, da se revežu kar stemni pred očmi. Ostali gonjači in kupci vi-

diti, da se te dve revni pokveki predrznete napasti jih, si namizejo po svoji šegi, zgrabijo kole in drogove, potisnejo oba napadnika v sredo ter ju začnejo kot dve nezvesti duši tako grozno librati in križati po hrbtu ali kamor prileti, da ni naklepanja prej konec, dokler se oba ne zgrudita na tla. Sanho leži stegnjen po tleh kakor žaba, Don Kišot se pa prekuene na ubozega Rocinanta, ki je tudi več mrtev kakor živ. Tu se je pokazalo kako strašni so koli v rokah srditih kmetavsov ali sirovih gonjačev. Ti-le spoznavši, da so se od srditosti dali predaleč zapeljati in da bi se jim utegnila brž ko ne huda goditi, ko bi se zvedilo, da je vse to njih delo, koj poženejo pustivši viteza in njegovega ščitonoša na pol mrtva na tleh.

Nedolgo potem ko ti odidejo, se zavé Sanho. Pogleda okoli sebe in ko zapazi gospodarja poleg stegnjenega, zavpije z žalostnim glasom: "Oh gospod vitez! No pa za Božjo voljo Don Kišot, kako kaj Vi? „—“ Kaj pa ti je, da tako npiješ brate! „odgovori naš junak ravno tako žalostno. — Jemnasta! ves sem zdobljen. Ali nimate one Frobiasove pijače? Dajte mi za pet ran Božjih par kapljic Vašega balzama, morda bo ravno tako dober za podrobljene kosti kakor za druge rane." — Lej ga! to se ve da je tudi za podrobljene kosti dober in če so tudi v sončni prah somlete, da boš vedil. Jaz nesrečnež, da ga še nimam! Ko bi ga le imel, ničesa bi se nama bati ne bilo." Tako žaluje Don Kišot ter pristavi: „toda zaprisežem se ti pri viteški dostojnosti, da ga hočem napraviti prej ko preideta dva dneva. Bog me ubij, ako te presege ne držim! „—“ V dveh dnevih?" mu Sanho seže v besedo. „Koliko dni, menite, bo nama treba, da se zmakneva od tega mesta? Menda ne tako prec, kakor je

podoba." „Bog si ga vedi!" zastoka razmlačeni junak „kar mene zadeva, ti ne morem za gotovo povedati kdaj. Pa naj že bo, vsaj sem si samkriv vse te nesreče. Res stokrat bolje bi bil storil, ko bi se ne bil še lotil taci h ljudi, ki niso in ne bodo nikdar vitezi kakor jaz. Zatorej sem več kot prepričan, da me je bog bojov dal tako nesramno otepsti; ker sem se v svoji oholosti slepo pregrešil zoper viteške postave. Torej, ljubi moj Sanho! vtisni si to dobro v možgane, kar ti zdaj pravim in kar utegne nama obema v gotov prid biti. Ako naji ima enaka druhal napasti, nikar ne čakaj, da bi jaz mahnil. To bi bilo čisto prazno; ker enkrat za vse krate ti povem: Nikdar ne bom nobenega potepuha napadel ali se ž njim bojeval. To opravilo prepuščam marveč tebi in po tem takem ti je na voljo dano klateže take dlake pretepati in kaznovati, kolikor je v tvoji moči. Mene čakati bo v teh okoljšinah vselej zastonj, ako nimam je imeti s pravimi vitezi, kakor dotične postave tirjajo. Le takrat se zanašaj na mojo pomoč, ako pridejo tem potepuhom pravi vitezi na roko, drugač ne, kakor sem rekel. Sicer si se menda že več kot stokrat prepričal, da mi ga ni para na vsem svetu, kolikor ga je." Toliko si je Don Kišot domišljeval, da je Biskajčana premagal.

Čeravno si je naš vitez toliko prizadeval, sčitnika preveriti, vendar ni mu hotlo iti po godu; ker Sapho mu je v tem oziru presneto malo verjel. Zatorej se kar odreže s sledečimi besedami: „Po toči zvoniti je prazno delo, kakor veste gospod vitez! sicer ko bi mi tudi kdaj zapelo po grbi ali ko bi me kdo čofnil po zobéh, ne mislite, da bi ne vedil prizanašati krivice; jaz sem kakor veste, tih in miroljuben človek, tudi imam ženo in otroke doma, ktere je treba prere-

dit. S tem sem hotel Vaši milosti le ob kratkem povedati, da se enkrat za vselej odpovem vsega napadanja in da se odslej ne bodem lotil nobenega človeka na svetu, naj že bo vitez, capin ali kmet ali kar si bodi. Ravno tako Vam naznanjam, da odpustim v tem trenutku vse meni storjene krivice; odpuščam torej vsacemu človeku za zdaj in za vse večne čase, naj je plemenitnega ali ktereга si bodi stanú ali dostojnosti."

„Res tvoja veliko škoda, dane morem še prav dihati, povzame Don Kišot čuvši te odkritosrčne besede; „ko bi me le toliko ne bolelo, hotel bi ti jasno pokazati, kako grozno si zabredel in da je ni resnične besedičice v tvojem neumnem govoru. Poslušni me, ti štramasti tumpec! Denimo, naj se nama dozda zoprna sreča spremisli in naji na kak otok pripelje, ktereга sem ti že obljubil, z eno besedo naj se najne srčne želje naenkrat uresničijo; jeli ti nevređni teleban! tedaj bi pač zijala prodajal vidivši se tako prec na koncu vsega truda? Kako bi šele tvoje oslovske oči debelo gledale, ko bi jaz ta otok z naskokom vzeli in tebe gospodarja čez-nj postavil; to je pač najvišja slava, ki more živo dušo doleteti. Toda kaj govorim? Kaj ti obetam tako gospodarstvo, ki tirja srčnega moža in viteza pravega korena? Ti si malodušni plašun, ki ne bo nikdar viteza iz tebe, ker nočeš krivic maščevati, še manj pa svojih pravic braniti. Nemara misliš, da je gospodarstvo na takih otocih le igrača za otroke? Ako to misliš, krivo misliš dragi moj!"

„Naj „odvrne Sanho," toda kaj mlatite prazno slamo? Ko so me uni naklepali, tu bi se mi bilo splačalo srčnemu biti, kakor tirja Vaša milost zdaj od mene. Pa kaj bi to? Enmalo obliža bilo bi veliko bolje kakor vse besede, ki mi jih zdaj pod nos kadite. Sicer usta-

nite, če morete, da pomagava Rocinantu na noge; čeravno ne zasluži tega ta pisani slepar. Da bi ga črni muri popil, on je vse nesreče kriv! Ki vrag bi bil od njega kaj takega pričakoval? Vselej sem ga poznal za poštenega in krotkega konjiča, al zdaj je šele pokazal, da ni nikomur več verjeti na svetu in da je dosti časa treba, preden se komu na konec pride. Pa kaj, vsaj ni drugega v najnem življenju kot boj in tepežnja. Komaj ste onega rojiviteza tako srčno negarbali, da sem se že obljubljenega otoka veselil, kar prinese vrag te salomenske potepuhe, ki naji popolnoma stablajo; vsaj mene život hudo boli."

"O kaj, tebi so že tako kakor vstvarjene kosti za to mast. S tem hočem reči, da ti vendar še laglje prenašas kaj takega, ker si težavnemu življenju bolj privajen, kakor jaz, ki še nisem nikolj tega doživel. Lahko sprevidiš, da me mora še več boleti kot tebe. Ko bi ne vedil, da ne more biti prav vitez, kdor se težav in tepeža zогiblje, bi se koj odpedal vsega viteževanja ali umrl bi od zgolj žalosti."

"Vaša milost! — tako jame Sanho, meni se zdi po vsem, kar sem že doživel v Vaši službi, da se vitezom enaka in vselej taka godi. Če je tako, le srčno mi potisnite vso resnicio pod nos in povejte mi, kolikokrat se ta tepežnja ponavlja in ali se ne vrsti to naklepanje po kateri Vam znani postavi? Ko bi človek vsaj vedil, kolikokrat in kdaj da mu je nasekanemu biti! Za pet Božjih ran, še parkrat tako obilna mast kakor toški, in po nama je gotovo, ako se Bog v svoji neskončni milosti naju ne usmili."

Na to Don Kišot: „Rojivitezi so res vsakoršnjim nevarnostim podvrženi, vendar ga ni na vsem svetu tako imenitnega stanú kakor je viteški. Danes te nam-

reč vse nadloge tepejo, da bi kar obupal nad vsem, jutri te že cesarja ali kralja izvolijo in te v največji časti imajo. To se ni le redkokterikrat godilo, tacih dogodeb ti jaz vem na kupe, česar bi te koj prepričal, ko bi ne vedil, da mi na besedo verjameš. Praviš, da sva bila tepena ali kakor izrazuje to tvoja priprostost: potablana. Ant'se ve, pa kaj sva drugzega zaslužila? Gotovo nič boljšega ne, ker sem se tako grozno pregrešil zoper vse dotične postave, kakor sem žepoprej pravil, in kar je tako resnično kakor sem jaz Don Kišot iz la Mancha. Vendar ni je toliko nesreče, da bi ne bilo tudi nekaj sreče vmes. Res da se zdaj hudo počutiva; al to naji nič ne sramoti in scer prvič zato, ker ti ljudje niso bili meni enakorodni vitezi, ampak le nesramni capini; drugič ker niso imeli vitezom primernega in sploh za tako delo dostojnega orožja, kakor so meč, sulica ali bodalec; marveč palice in kole so imeli, s kterimi sva prišla po nedolžnem v nevredno dotiko. — Vendar poglejva, kako je kaj z mojim Rocinantom, menda je tudi njega doletelo, več ko je trebe bilo."

„Vrag ga nesi, prav mu je," pristavi naš vrli ščitonoša. Sicer je le dobil, kar mu prav za prav gre, saj je tudi on rojvitez. Le to mi noče v glavo, kako jo je mogel unesti moj osel; lejte! nič mu ni, v tem ko so nam trem vse rebra polomljene. To je res čudno!"

„A kaj še čudno! Kakor sem ti že rekel, nesreča in sreča ste si sosedi. Kar pa današnjo nesrečo utiče, je to resnica, da je tvoj osel še zdrav in to je brez dvombe koristna resnica, da me bode ž njegovimi še nepodrobljenimi udi v kak grad prepeljal. Zdaj se pa nikar več ne oprezaj, ampak deni, postavi ali vrzi me kakor hočeš na osla, da naji le nese enkrat vrag odtod in da se ne mudiva dalje v tej puščavi."

„Kako je to? Vsaj ste rekli in menda ne le enkrat, da je pri rojivitezih navada večji del leta v strašnih puščavah prenočevati,“ seže Sanho Pansa hitro v besedo. — Vitez nato: „Rojivitezi res prenočujejo v taccih saminah, pa le, ko ne morejo dalje ali kadar so zaljubljeni. Vendar pustiva to za zdaj; ti pa podvizaj, da se tvojemu oslu ne zgodi kakor Rocinantu.“

To so bile besede o pravem času, ker oselspoznavši se prostega jo ubriše precej daleč. Z velikim trudom ga osledla Sanho; nato stepe Rocimanta na noge, ki bi bil gotovo na ves glas zajohotal, ko bi bil mogel govoriti. Ker pa ni mogel, molčal je enako tistim krepkodušnikom, ki raje vse pretrpé, ko da bi komu svoje nadloge razodeli. Potem nabaše Sanho bolnega Don Kišota na zdravega osla, temu priveže skleščenega Rocinanta za rep, popade ujzdo in se spravi počasi v Božjem imenu naprej. Tudi takrat sta imela več sreče kakor pameti. Komaj uro hodá najdeta namreč veliko cesto in na tej lepo krčmo, ki je Don Kišotu spet sloveč grad.“ Zarotim Vas pri živem Bogu, verjemite mi, da je krčma, „kriči Sanho; —“ nak, to je grad, ali si slep, da ne vidiš?“ ga zagotavlja Don Kišot. Tako se pričkata, dokler ne prideta tje. Sanho Pansa prepričan, da je to krčma ne pa grad, se spravi noter ne čakaje pritlikovca, ki bi imel prihod slavnih gostov oznanjati vitezom.*)

(*Dalje v prihodnjem „Letniku“*)

* Prav radi bi bili pridjali še nekoliko prizorov te povesti, ki se šele s Sanhom začinja živahno in večidel dramatično razvijati, da je kaj; al tesni prostor letošnjega „Letnika“ nam tega ni pripustil.

Zrak na Smolici.

*Sp. Satir Kešjarkaz *)*

V svoji osamljenosti marsiktere reči kujem. Pa kdo bo vselej koval? Dan današnji gre pričkat se in dosti govoriti; ker je zdaj stoletje glasnega rëzona in ne tihe fantazije. Dosti od sebe slišati dati, je geslo, in to je pametno. Ker če kdo veliko ne klopoče, kako se bo nek vedilo od njega, da je živ, da dela, da je domorodec? Toda kam sem prišel? Presneta temeljitost, ki hočeš vse povedati, clo kar je v najglobokejših gubah srea skrito!

Ljubeznivi čitatelj je morda že zapazil, da napredujem v znanosti, ki uči le dosti govoriti; naj mu pa tudi povem, da hrepenim po kacam mestu, posebno kjer se dá protivnikom kaj pod nos brbati. Sem že vse tako napeljal, da bi bil vrag ko bi ne bilo nič kruha iz te moke. Pisal sem časnikom lastno pohvalo seveda pod tujimi imeni; sem rekel, da ga ni večjega rodoljuba na svetu, in da v zgovornosti prekösím clo Demostena in Cicerona; sem rekel, da me ni strah, ko bi vidil peklenšëeka pred sabo in da vsacega protivnika z bese-

* Drugo pot „dotično korespondencijo s Kamehamehom IV. kraljem 14 Sandviških otokov“ (ali jih je 14 ali 15, ni še dognano med zemljopisci). Ta kralj se je tako razveselil nad tem spisom, da je za trdno sklenil preiskati dati zrak v njegovem kraljestvu. Dva milijona, pravi, bode si prihranil na leto, ako je zrak tam tako tečen, kakor na Smolici.

do potolčem; nazadnje sem še pristavil krono vse te duhovite karakteristike rekoč: „Lejte, ta se poteguje za vašo reč. Slavni — anje, bodite enkrat pametni, ne izberite si družega kot tega, ne bote se kesali. Kot *in spe* višja oseba v deželi, peča se tudi s študijami, ki morajo domovini na prid biti, posebno pa z nacionalno ekonomijo. —” Torej bodi mi tudi pripuščeno pokazati v djanji, kako da napredujem v tem oziru in kako znam govoriti, kadar me bo kje treba. Naj začnem.

Smolica je mestice v naši domovini. Jaz ne ljubim samo mesta, ker sem se rodil, ampak tudi druge v moji domovini; moja ljubezen je namreč vsobjemna. V sledečih vrsticah sledi prvič popis in pohvala Smoliškega zraka in potem nasvet, kako ga v korist porabiti in obrniti, kakor tirja umno *narodno gospodarstvo*.

Znano je, da se na Smolici ne povišajo dninske in letne plačila, čeravno je tam dragina ravno tako huda, kakor povsod. Vsi se čudijo in posebno uradniki, katerim gre neki za kožo, so si glave ubijali iznajti tej nepristojnosti pravi uzrok. Prošnje naj bi se tam plače povišale niso bile uslišane, v tem ko se po vseh družih krajih olajšuje stan revnim uradnikom, obrtnijskim delavcem, dni narjem in sploh vsem ljudem, ki se za dragi kruhek potijo. En glas: *quousque tandem!* je slišati po Smolici. Šele meni, ki imam nekje „a Stein im Brett” se je usrečilo zvediti uzrok. Kemikarji so neki dokazali, da je zrak na Smolici tako tečen in rediven, da lahko nadomesti pol plače; v dokaz tega so na skrivnem vse vampeže sošteli, ki so po Smolici najti. Med 15000 prebivavci jih je menda 3000 trebušnikov in 2045 tacih nadepolnih ljudi, ki bodo v kratkem odebeleli. Bledoličnežev in mršavih „lačempergarjev” je celo malo, še tisti so le ljubeznivi „bleichwangiosi,” ktere je Lelj ranil, da so

bolehni in torej tako prepadeni. Še le zdaj se mi je zjasnilo mesto pri nekem latinskem pisatelji, kjer govori, da je v Smolici boginja zdravja doma in da tam kraljuje. Smolica je namreč staro mesto, še stareje od Ogleja. Neki hribovec, ko sem tako imenovani Atilov tabor obiskal, mi je pravil, da je hodil „Atula“ v Smolico kavo pit, kjer so ga tudi v neki kavarni ubili, ker je enkrat po pasje zalajal. Že stari pisatelji, ki pišejo o Smolici, so jo imeli za zdravo mesto; vedili pa niso, da je tudi tako redivno. Prednamci so bili namreč, kar kemijo zadevlje, strašni nevedneži, tavalj so še v temoti bedaštya. Še le dan današnji vejo nekteri, da je Smolični zrak tako tečen. Smoličanje pa ne vejo, da se na pol od golega zraka redé; čmu torej večjih plačil uradnikom, javnim in privatnim služabnikom? To bi bila le dnarna potrata. Človek, ko bi tudi nič družega ne jedel, bi se lahko zredil v tem zraku; le vediti mora, kako ga uživati. So nekteri na Smolici, ki ga mojstrski srčejo posebno tujei. Privatni uradniki, gostivničarji in clo mokaarji, če so komaj par let v tem čudnem mestu, odebelijo da je kaj. Pri javnih uradnikih je le redka ta prikazen. Poznam jih, ki so nedavno prišli v Smolico z „Raenzchen-om“ na hrbtu in z medlim trebuhom, ki se je skozi vidilo, kakor bi bil steklen; zdaj jim bingljajo nad debelim trebuhom ravno tako debele zlate verige, in so oblečeni kakor lordje. Znajo pa Smoliški zrak srkati, kakor sem prej rekel. Tega se lahko prepričaš po nedeljskih sprehodih. Le poglej jih, kako modro stopajo. Kjer je po navadi človeški trebuh, moli gibajoče se meseno predgorje, ki reže zrak; na rokah imajo zlate rokovice iz samih dražih prstanov, glava jim stoji po koncu, skoraj navpik; ustnici niste sklenjeni kakor pri družih ljudeh, ampak delajo okroglo luknjo, po kateri

gre za čudo veliko zraka noter in vun tako da, kjer je dosti tacih srkačev vkupej, hudo burjo napravijo. Pravijo jim hudobneži, da iz zgoli napuba to delajo; to pa ni res, zrak srčejo pa ne tako po malem kakor drugi. Zakaj pa skorej le tujei odebelijo? Na to je lahko odgovoriti: ker znajo Smoliški zrak srkati, in vi, ki prašate, ga ne znaste.

Da je torej Smoliški zrak tečen, je ni dvombe; vendar gre misliti, da je bil v prejšnjih časih le še bolj rediven, dokler ni še trtna bolezen nagajala. Pri vsem tem ima pa še toliko tečnih reči v sebi, da bi lahko vsak uradnik polovico svoje plače si prihranil, ko bi znal Smoliški zrak uživati. Jaz sem se že zgodej navadil ga srkati, dokler še nisem imel nobene plače; tudi zdaj sem večkrat primoran srkati ga, in gotovo bi si lahko prihranil 300 gold. na leto, ko bi hotla ali znala tudi moja družina ta čudodelni zrak uživati; pa je strašno trmasta v tem oziru in noče kar nič vediti od te čudne hrane. Jaz pa hodim večkrat se sprehajat pod milo nebo Smolično, in lahko rečem, da se kaj dobro počutim posebno v želodcu, ki me nikoli ne tišči. Da si pa tudi vse natanko zabilježim, kar se Smoličnega zraka tiče, osnoval sem dnevnik, v ktereга zapisujem vse dotične opazke; posebno zvesto bode zapisano, kolikokrat da sem ta zrak posesal. Tečnost in redivnost Smoliškega zraka potrjujejo vrh tega tudi sosedje iz necega velicega mesta, ki Smolico večkrat obiščejo in scer zato, kakor pravijo, ker ne uživajo še ne polovice jestvil kakor doma. Toraj jim je že iz ékonomičnega ozira prebivanje na Smolici bolj ugodno, kakor kjer si bodi v družih krajih; menda scer bi ne hodili tje, ko bi Smoličanje vsaj teh sprednost v zraku ne imeli.

Potem ko sem o tečnosti Smoliškega zraka nekoliko govoril, in sem se trudil pokazati, da bi bilo povišanje letnih plačil nepotrebno, ker se dajo ti dnarji kako drugač in gotovo z boljim uspehom porabiti, kakor bomo vidili konec tega spisa; preidem na drugo trditev, ki ni manj važna od une.

Kemikarjem tamošnjim in tje prišlim je Smoliški zrak tudi v drugem oziru kaj čuden fenomên, primerjajo ga tako imenovanemu slastnemu gazu (Wonne-gas), ki človeka, kadar ga diha, s čudnimi pa vselej slastnimi občutki in visokotečimi mislimi naveda. Neki za poezijo malo vneti kemikar je postal v tem gazu nakrat visokomisleč pesnik, da je bil v stanu napraviti v kratkem času dolgo navdušeno pesem. Ravno take lastnosti so neki že pri Smol. zraku zapazili. Če je to res, se dá po tem takem lahko zapopasti tolika množica pesniških glav, ki jih ta majhna deželica vedno rodi in katerih število se čedaljebolj pomnožuje. Sem se že večkrat čudil, kako da nekteri zamorejo tako lepih pesem skovati: zdaj pa vem zakaj. Smoliški zrak jim zadostuje, on jim nadomesti navdušivno hipokreno, da jim ni treba tako daleč potovati po grško nadsuje. Tudi Pegaza, ki je pri jahanji strašno siten in je že marsikterega smelega na tla telebnil, menda ne potrebujejo več. Res omene in vse hvale vredne lastnosti Smoliškega zraka, pa tudi bogati vir blagostanja za Smolico! Če ima njen zrak res te slavne lastnosti, navduševati človeka, kakor že imenovani slastni gaz, zamore Smoličane v enem letu tako močno obogatiti, da bodo sami Rotšikdi, če ne še kaj več. In česa potrebujejo zdaj več od bogastva?

Jaz nasvetujem torej, naj se brez pomude skliče zbor kompetentnih možakov, ki naj konstatirajo do-

tično resnico, ali naj enkrat za vselej določijo, v čem se razločuje od drugega zraka; ker je gotovo da se, kakor smo že od začetka vidili. Po drugod vse preiskujejo in naj je na videz še tako malovažna reč. Kako bi bil seer človek prišel v skrivnostno delavnico natore? Ne iz gole radovednosti si ni oborožil slabega vida z ovadljivim povekševavnikom, da je izmeril neskončne zvezdne daljave, in da opazuje nadzemske trupla na nebesni tverdini. Človeški duh, nepotrpežljiv v preiskovanji prikazen, prešinil je že neizmerne globočine morja in zemlje, in pogreznil se je celo v nesnažne močvirja in luže soznanit se z ondišnjo gnusadjo. Koliko večjo pozornost zasluži Smoliški zrak, ki je nekterim tako tečen, nekterim tako navdušiven gaz! Nevredne jame napolnjene z morivnim dušcem se tako vestno preiskujejo, kakor bi bile zaklad vsega blagostanja na svetu; pesičke in druge nizke živalice silijo v take votline, da se prepričajo, kakšna da je smrt v dušcu. Nikoli sit ni človeški duh, le Smoličanje prezirajo vse sprednosti, s kterimi jih je mila natora tako bogato oblagodarila. Jaz bi stavil ne vem kaj, da bo marsikteri Smoličan to mojo tirjavo zvedši, v grozni oholosti rekel: „Lejte ga Slovenčuna, clo našega zraka nam ne pusti pri miru!“ ali „kaj vraga čenča ta človek?“ Oh! ko bi le vedili ti ljudje, koliko njim zdaj nevidljivega denarja jih obliha v zraku. Kdor pozna zgodovino nesrečnih alhimistov, ve tudi, koliko so si prizadevali sestaviti zlato iz raznih rud; clo kralji in cesarji so se pečali s tem preiskovanjem. Nekteri so jo res tako daleč dognali, da so zlato v- zlato prenaorejati umeli. Smoliški zrak je pa golo zlato, kakor bom pokazal.

Da je Smoliški zrak res navdušiven bi reke

pijančljiv, mi je pritrdil tudi neki kemikar, ki je bil, komaj pridši iz gostivnice „Pri labudu“ tako napolnjen z navdušivnimi občutki, da je kar obnemogel in so ga domu nesti morali. Doma je pa koj zaspal, kakor pravi, samo zato, ker je pri labudu preveč sapa vlekla, in da se je Smoliškega zraka preveč napil. Ko bi hotel torej gor omenjeni zbor za preiskovanje Smoliškega zraka svojo nalogo brž in gotovo rešiti, bilo bi za tako delo najsposobniše mesto pri labudu, katero gostivnico pred vsim priporočam. Tudi drug zvedenec mi potrjuje to misel. Nekega večera je bil s prijatli v eni sobi te gostivnice. Ponevedoma so pustili vse okna odprte, naš junak se zgrudi pod mizo, zrak ga je premagal. Za nekoliko časa se spet zave, pa ne k pameti ampak k pesniškemu bledenju. Tacega so nesli na posteljo, kjer je neki celo noč prebudel v groznem nadušji, po njegovih besedah, kakor bi bil na Pitiinem zlatem trinogu celo noč sedel. Tudi ta pripisuje torej Smoliškemu zraku to navdušivno ali pijančljivo moč in seer „Pri labudu“ je neki najzdatniša. Drugi hočejo, da je pri „Zlati ribi“ Smoliška sapa najbolj pijančljiva. Čudnega prizora sem tudi jaz bil enkrat priča ravno v tej gostivnici. Neki gospod, ki je vsako reč clo vsak prašec gledal iz višjega „Standpunkt-a“ — bil je namreč globokomislec modrijan — je vžival konec mize zlato kapljico Puntigamskega piva. Bodi si, da je bil preveč blizo okna, bodisi da ga je kaka skrivna sapa obvečala, zgodi se, da sloveči „Standpunktnik“ naenkrat obnemore in z materjo Ge-jo v dotiko pride, to je, njegovi žlahtni udje se zgrudijo na nevredne tla. Pravijo od tega visocega učenostnika, da ga večkrat mami Smoliški zrak; ne preide namreč večer, da bi ga

ne trešil na tla. Tu velja pregovor: „Kdor visoko leti, se nizko vsede.“ *)

*) Ne bo odveč, ako povem še kaj od tega modrijana. Da je bil modrijan, kazalo je tudi to, ker je nosil „špegle,“ čeravno jih menda ni potreboval soditi po njem, ki je večkrat rekel, da vidi „den Grund der Dinge,“ kateri je neki bolj daleč in globok kakor pri pivni ročki. Tega pa ne morem povedati, ali so bili njegovi „špegli“ pomanjševavni ali povekševavni. Toliko sem pa zapazil, da jih je obračal zdaj na eno zdaj na drugo stran, kakor so ravno okoljščine nanesele. Kadar je govoril od Slovencev, jih je večkrat obračal, če se ne motim, na pomanjševavno stran; kadar pa od sebe, obrnil jih je brž na uno. Gotovo so imeli tedaj njegovi „špegli“ dvojno lastnost. Tudi njegove „mustače“ so bile kaj častitljive in brez dvombe gotovo znamenje visoke učenosti. Od začetka sem mislil, da je Oger, tako dolge je imel; šele po govoru sem spoznal, da pod „Bund“ spada. Krasile so ga, ko je modroval; toda strah in trepet so bliskale okrog, če ga je kdo zjezil. Enkrat sem se prdrzil nad modrijana; zastavil sem mu namreč tako v šali uprašanje: „Kteri poganski bog je dandanašnji najstrašniša pošast po svetu? Ko ni vedil mi odgovoriti, sem mu rekel: „Pan-slavizem je.“ Bes te plen-taj! kako me je pogledal, mustače so mu šinile kvišku, da so bile viditi kakor dva grozna roga ogrskega vola; zdaj pa zdaj me prebode, sem si mislil. — Za mustačami je njegov um posebne omene vreden. Nekdaj so mislili ljudje, da imajo um v trebuhu. Mi smo ga potisnili v možgane; če pa velja to, kar sem pri našem modrijanu zapazil, bi jaz trdil, da je um zdaj v trebuhu zdaj pa na jeziku, preseluje se, kakor je treba. To preselovanje gre hitro od rok, posebno v gostivnici, če je zrak kaj dober. Naš „Standpunktnik“ popival je po navadi 10 krigelcev piva zaporedama; to je bilo pri njem zlato število; potem je prišel šele v „Fahrwasser,“ kakor je on pravil; to je, začel je modrovati in um, ki je moral se 10 krat pogrezniti, ostal je na jeziku odslej, dokler ga ni spet kak polček v globočino butnil. Vedno je dolgo govoril, redkokterikrat je prišel k sklepu govora, če je le kolčikaj Smoliška sapa vlekla; če je pa prišel na konec, zagrmel je svoj: „Ceterum censeo, vos Slovenos esse delendos.“ in meni, če sem ga kaj jezil: „Vide, quam slm antiquorum.“ Psoval ali modroval je namreč tudi po latinsko, sploh so bile njegove besede hencano učene in kakor zlato zvagane.

Toliko mimgrédé in v dokaz, da mora Smoliški zrak silno moč imeti, ker takošne modrijane premaga.

Še drugi mislijo, da je Smoliški zrak v gostivnici „Pri pečeni raci“ posebno močan; tam neki vsacega vrže. Ljudje, ki vse vedó, so mi clo navédli nekatere osebe, katerim je tam biti že v navado prišlo, in so torej v vednem nadušji. Neki „Antislovence“ hodi nalašč, kakor pravijo, v to gostivnico, da se tu potrebnega ali prav za prav nepotrebnega nadušja nasrče, nekje na očitnem govoriti zoper Slovence.

Kakor je viditi, ni ta zrak povsod enako navdušiven, tù je bolj močan, tam pa manj. Z omenjenimi zgledi sem se trudil pokazati prihodnjemu zboru, ako se ustanovi, primerno stajališče, kjer bi se imelo začeti dotično opazovanje; ob enem sem podal tudi popis moči in sprednosti Smoliškega zraka. Zdaj se pa predrznem naštetí vse dobičke iz teh slavnih lastnost.

Vsi onemogli pesniki*) bi hodili v Smolico nasrkat se toliko hvaljenega in njim potrebnega zraka; vse bi mrgolelo teh žlahtnih invalidov. Posebno tiskarji bi tam imeli dosti dela; že berem v duhu po zidih: „Oda na Smoliški zrak.— Dokaz, da je bil na mestu, kjer zdaj Smolica stoji Adamovi Eden ali paradiž.— Dante ni pisal svoje nebeške komedije nikjer, kot v Smoliški okolici.— Smoliško okrožje, država pesnikov in pisateljev sploh.— Mogoče, da prešine Smoliški zrak tudi rude in nežive stvari; torej bi se dal v njem morda prepetuum mobile napraviti.— Kolobocija, Elizij in Eldorado niso več izmišljenine, odkar je poznana moč Gmoliškega zraka i. t. d.— Da bodo jestvinarji in gostivničarji dosti opraviti imeli, se rezumeva že samo po sebi. Taki ljudje potrebujejo veliko navdušivnega zraka iz dolgovratnih botelj; ker ni res, da hodijo se

*) Posebno vsi pastorki Apolona iz vseh krajev, ki raje vse poskusijo in pretrpe, ko da bi nehali pesmi kovati.

„konjske vode“ napivat. To je prišlo že popolnoma iz navade, odkar je pivo splošna pijača. Nekteri pesniki imenujejo že Baha boga piva, slivovca, šampanjevca in žganjica, kar je pa nekako hud anahronizem, ki se dá kakor druge pesniške pomote samo s „poetično licencijo“ opravičiti. Nemec imenuje vse take pijače „poetische Kohlen“; s temi si podkurjajo pesniki svojega duha, da se ogreje in raztegne kakor neki zrak v letečih balonih. S tako močno stanjšanim duhom morejo šele, kakor pravijo, povzdigniti se v nadzemske okrajne, kjer čista resnica veje. Odtod zvirá menda pregovor: „In vino veritas,“ to je v vinu je resnica, kar lahko tudi tako prestrojimo: V pivu, šampanjevcu, veslavovcu in v žganjicu je resnica, po kateri duh tako močno hrepeni. Tudi v rebuli je resnica posebno tistim, ki hočejo „sladko“ peti. Pesniki torej, katerim je že moč pošla, se bodo v Smoliškem zraku prav dobro počutili.

Smoliški zrak bo dober za vse črnoglede, žalostnike, hipohondrike in sploh za vse tiste, ki boleajo za kako dušno boleznijo. Gor omenjenim bolnikom prištevam tudi vse politikovavce, ki po kavarnah in gostivnicah tako zmedeno govorijo, kakor bi bili že zreli za norišnico; nadalje spadajo pod to kategorijo vsi stiskavti, odrtniki, svetohlinci in vsi norci, kar jih je pod svitlim soncem, vsi žlahtni postopači, nekteri pisatelji, ki se imajo ga osmo čudo na svetu, vsi tisti Slovenci ki si prenarejajo svoje imena samo zato, da so na videz Lahí ali Nemci; torej mnogi -ini, -ig-ici, -itsch-ani, -igg, ari, i. t. d. Potle pridejo na vrsto malo-in brezdušniki, sleparji, mazači, bahači, ošabneži, vsi tisti, katerim moli nos navpik proti oblakom, vse mevže, figamožje, babjoverci, strastni pravdarji, skrivnostneži. Nazadnje vse

ženske, katerim je geslo: „Einen Kuss der ganzen Welt,“ vse tiste ženice, ktere kinčijo njih mozičke s kaj umetno napravljenimi rogmi in tudi nektere pisateljice. Za vse take osebe bode po mojih mislih Smoliški zrak dober.

Smoličanje pravijo, da jim trštvo ne gre spod rok, tu je trštvo z zrakom, zato jim ga je Bog dal, da si ž njim in v njem opomorejo. Kako to? bode marsikdo uprašal. Tako: Smoliška srenja naj skle- ne in spelje, kar bom tu ob kratkem nasvetoval. Pred vsim naj ustanovi kako *srenjsko takso na zrak*; zavoljo imena naj se dolgo ne prepira, ker tistemu, ki bo moral plačati, je vse eno, naj se to imenuje davek, dač ali taksa ali kakor hočeš; to omenjam, ker vem, koliko časa krade zbira takošnega imena in da se večkrat samo zavolj tega hude razprtije unemajo. Tujci naj plačajo dva-ali trikrat toliko ali več kakor domači in scer iz posebnih uzrokov. Kadar se bode razglasila tečnost in pijančljivost Smol. zraka, bode za gotovo več tujcev kakor domačih v mestu in v okolici; več ko sega spe- ča, dražji naj bo, to je že stara. Pri domačih naj se gleda posebno na debelost vsake osebe; med domače spadajo tudi tisti tujci, ki so narmanj že pet let na Smolici. Da je kdo le debel, naj plača, naj ima pa debel trebuh in tanke noge, ali naj ima debele lica in malo trebuha; da le ni otekel ali vodeničen, naj plača. Na to je posebno paziti, da stoji vse to razločno v raz- pisu te čeznavadne takse, če ne, bi bilo potle polhi- no nepotrebnih zmešnjav. Tudi naj se vzame v pretres, ali bi ne bilo dobro v primerih, kjer so medle osebe, pa vendar dosti zraka povživajo, ker jim gre vse v kri namesto v meso; ali bi ne dobro, ko bi take ljudi posebna zdravstvena komisija pregledovala. Za vse je dobro prej

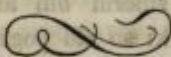
skrbeti in v sejni zapisnik vzeti. Je namreč dosti tacih medlih oseb, ki po več zraka potrebujejo, čeravno niso debele; zakaj bi torej ne plačevale? Jzuzeti naj bodo, ki zrak očitno le za potrebo uživajo, in ti so večidel: Dninarji, nekteri rokodelci, kmetje in nekteri uradniki pa ne vsi. Za te zadnje naj se marveč prošnja vloži, da se jim letna plača poviša vsaj za toliko časa, dokler ne bodo sprevidili, da! je Smoliški zrak tečen, česar nočejo ravno ti trmoglaveci še priznati in le druge motijo v tem. Pri ostalih stanovih bodi kontrola prav natanjčna po gor danem nasvetu; pri vseh stanovih pa naj se medli zaljubljeni izključijo: samo zaljubljeni pesniki ne, ki potrebujejo zrak pa za druge reči, kakor smo gor vidili. Toliko bo vrgla tečnost omenjenega zraka, kar pa njegovo pijančljivost zadevlje, naj se napravite dve kategorii. V eno naj spadajo domači pesniki, v drugo pa tuje večidel bolni prišlici. Domači pesniki naj se obložijo z velikim davkom, če je le mogoče s takim, da mu ne bodo kos. Skušnja namreč uči, da so močno poredni in strašno satirični. Ko bi morali še poseben davek plačati od zraka, ki ga v toliki meri povživajo, primaruba! tudi vsi paskvili bi nehali, ki vsako človeško še tako pametno napravo z „jekleno gajžlo“ opletajo, kakor pravi moj Sandviški korespondent.

Torej dobičkov iz sprednost Smol. zraka je dosti. Tujcev bo, da se bo vse trlo; zato naj se skrbi že za časa. Pred vsim bi jaz napravil po 10 ali 20 gostivnic po vsacih ulicah, v slehrni gostivnici naj bo po 6 ali 10 „*Stück Erbsünde*“, kar pomeni v prosti prozi po 6 ali 10 lepih natakare, natakarjev bi jaz clo nikjer ne pripuščal. Gostivnica je prva potreba, kakor je znano; potem pridejo gledišča, sprehajališča in sploh ceste in ulice. Kar se gledisč tiče, naj se jih napravi

za vso Smolico narmanj 8 ali 10, poslopja za to naj so močno okusne in prostorne, če je le mogoče eno štirjaško miljo na širjavo in dolgost. Za vsako gledišče ne bo zadosti 100,000 gold. stroškov. Dvoje ali troje gledišč bi jaz sozidal tik pokopališča, tako da bo gledavcem mogoče gledati zdaj na „*Bretter, die die Welt bedeuten*,“ zdaj pa, če se jim zljubi, v „*memento mori!*“ Tudi stari Egipčani, so si kazali pri zabavah in obedih svoje mumije. Že ko sem bil otrok, se mi ji ta lepa navada močno dopadala in že takrat sem bil namreč sklenil, če me kdaj bode kaj, to lepo šego vpeljati ali se zanjo kako poganjati. Tu se vidi, kako že otroci reflektirajo. Pri sprehajališčih in cestah gre pred vsim skrbeti, da jih je narmanj toliko, kolikor je prebivavcev na Smolici to je, da pride na vsako glavo vsaj eno sprehajališče ali ena cesta. Ceste naj so široke, da stopa lahko cel bataljon soldatov vstric, ako je treba; potem naj so ravne, zato naj se poderó, kodar ima cesta iti, vse poslopja, če je tudi vsako po 20 ali 30,000 gold. vredno, nič ne dé; zrak bo vse povrnil. Prva potreba pri cestah je, da so ravne kakor špaga. Sploh naj je vse dovršeno, da ne bo kje kaka zamera pri tujcih, Bog obvari! Število cest naj se ne ravna po potrebi, več ko jih je, bolje bo. Ker bode zrak, kakor je bilo gor rečeno, tako zdaten, ne bode tudi več treba poljan in vinogradov; ta prostor naj se porabi za ceste, trge in sprehajališča. Vse bodi po ukusu največjih mest. Dobro bo tudi, ako se napravi po vseh sprehajališčih in cestah veliko krasnih sedil in klopi iz belega ali črnega marmora, iz slonove kosti ali tudi iz zlata. Ni grje reči na svetu, ko kadar so klopi iz navadnega kamnja ali lesa. — Še dosti družih novarij bo treba, vendar jih ne bom še tu na dobro našteval. Svojo

nalogo sem rešil, zdaj pa zraška komisija na noge. Glavna reč pri tej preiskavi je, da dobijo zvedenci obilno dnevščino; preiskovanje zraka pojde tako brže od rok. Vsi taki stroški pa in naj so še tako veliki so gotovo — da rečem s Periklom — „za potrebne reči,“ kar slepec vidi in z rokami lahko potiplje. Zrak bo vse stotero povrnil *).

Tu sklenem moj narodnogospodarstven spis; upam, da sem nacionalnemu ekonomstvu posvetil, prvič v tem, kako lahko se najde vir vsega narodnega blagostanja in drugič kako nasvetovati in na videz nepotrebne stroške zagovarjati; še mnogo drugih reči sem pokazal, ki naj se v tem spisu poiščejo. Vse pa meri tje, da se me Smoličanje spomnijo, kadar me bo treba; toliko je menda očitno. V obilnosti nasvetov in besedi sem pa clo mojstre, ki sem jih vedno pred očmi imel, daleč prekosal.

*) Ravno zdaj slišim, da si je neki Smoličan v glavo vtepel iznajti ojesa za leteče balone. Kakor hitro bo ta znajdba gotova, se bo neki pričela vožnja po zraku namesti po zemlji. Torej gre že zdaj skrbeti, da ne bodo Balončanje Smoliškega zraka muhte (prava slov. beseda nam. zastonj) žrli in se gostili nad zemljo, kakor Aristofanovi „Tisti,“ ki so prebivali v zraku v krasni palači in so bogove tam za norca imeli in jim z lakoto nagajali. S samimi pečenkami so si stregli in tako dobro so se imeli v zraku, da se jim je clo Erkul za raznjovrtiveca ponudil. Enaki nepristojnosti v okom priti svetujem Smoličanom, naj jo še za časa tako modro zvijejo, da si ne bodo na škodi. Sicer ponavljam, naj se jim nikakoršnih stroškov ne toži in ako jim pohvaljeni zrak vsega stoterno ne povrne, reci mi vsak šutec: „Das ist ja alles aus der Luft gegriffen.“

NEKOLIKO NAČRTOV ZA SLOVENSKE MALARJE.

Škoda le, da ne znam risati in malati; ko bi znal gotovo bi me bilo kaj. Ker pa ne znam, naj saj te načrte podam slovenskim malarjem. Brž ko ne se že najde med Slovenci kak Rafael, da jih bode zmalal.

Jaz se nikjer toliko ne jezim, ko kjer je od kritikarjev govorjenje, v čemur smo si menda vsi enaki, in po vsej pravici. Ne bodem lagal, če rečem, da bi že klasičnih pisateljev imeli na kupe, ko bi se ne bila tudi k nam kritikarska kuga pritepla. Pisal bi človek, kar bi mu na um prišlo, ne bojé se nobenega sodnika. Večkrat bi se clo dale po cele knjige spisati brez enkrat misliti, ali vsaj toliko ne, kolikor je umnemu človeku treba, da spiše knjigo. Kakor toliko gob bi poganjale pesniške glavice po vseh krajih, vsak drug Slovenec bi bil že pisatelj. To bi bilo pač veselje, ko bi kritikovavci enmalo bolj zmerni bili ali popolnoma nehali. Poznam jih veliko, ki so clo poginili zgolj le iz strahu pred kritikovavci; nekoliko družih je odstopilo od literarnega bojišča le zapazivši grozno ostre pike slovenskih kritikovavcev. Torej nasvetujem slov. malarjem sledečo podobo;

I. Bojišče, dosti pisateljskih čepinj; da so pisateljske, naj se razvidi na peresih za ušesi. Tu pa tam naj kuka slama iz kake butice. Na desni bodi tabor pisateljev. Tù naj vse vprek leti. Nekteri naj žrejo ambrozijo, kakor bi se hotli zadaviti, nekteri pa naj pijejo nektar iz demantnih bokalov; ta jahaj krilatega Pegaza, ki naj breca z vsemi štirimi, uni bodi zamaknjen prebiraje lastne spise. Kdo drug naj se pa vrti kakor

božjastnega plesa, okoli njega naj se valijo oblaki sladkodišečega kadila. Jz teh znamenj boče vsaki pesnike spoznal. Enmalo bolj oddaljeni naj so prozaikarji. Ti naj bodo bolj resnega značaja; nekteri naj gledajo na tla, kakor bi jih hotli preriti, nekteri naj gledajo tje v en dan. Vsem pa bodi čelo 'zorano vsaj pol palca globoko. To je desna. Na levi naj se vidi strašna falanks kritikovavcev s pušicami, kolmi, grjačami, bati, kosami in sulicami. Vse naj meri na desno, kakor na narhujšega sovražnika, kterege velja uničiti. Malarju je seer na voljo dano, ako hoče kaj pridjati, tū je le načrt. Labko postavi tu pa tam po dve osebi vkup, enega pisatelja in enega kritikovaveca, ki naj se borita kakor bi šlo za kožo. Tje stopa pisatelj, visoke misli ga navda'ajo, to naj se vidi na nosu, kateri moli v oblake, odzad pride eden iz leve, ki mu nož v srce porine, kdo drug mu ravno spisano knjigo na tisuč koscev raztrže. Toliko za to podobo. —

II. *Obup slovenskega založnika.* To izraziti ne bo malarju dosti truda prizadjalo. Najbolje boče pa po moji misli, ako ga v prodajavnici namala, ko ravno pregledava in računi, koliko eksemplarov da je že prodal, in se za lase prijema. Kaj živ prizor bi bil tudi ta le: Založnik na slovenske bukve gleda, z desnico drži šopek lasi nad obupnim obrazom, levica pa naj kaže pet v znamnje, da jih je le toliko prodal. Spodej naj stoji zapisano: „Slovenski založnik, ki ni vedil, kolikokrat obrnejo Slovenci denar v roci, preden ukupijo slovensko knjigo. Tudi te besede bi bile primerne: „Slovenski založnik prodane knjige na prste šteje.“ Kaj zgovorna bi bila tudi sledeča obrazina: Slovenski pisatelj sili založniku precejšen rokopis. Založnik pa naj z eno roko odpahava sitnega pisatelja, in z uno naj

kaže na visok kûp slovenskih knjig, kakor bi hotel reči: Čaj, da te-le prodam. Spodej na stojijo besede: *Bi me rad opetnajstil, pa ne bo dal.* —

III. *Groza uradnika, scer trdega Kranjca, ki je ravno dobil slovensk dopis.* Kako se dá groza izraziti, ve vsak malar. Jaz bi pa namalal uradnika v takošnem ustupu, v kakoršnem se nahaja človek, ko vidi pred sabo strašno pošast. Dopis naj leži na mizi, na pr. trojebavni tračič naj kaže, da je slovensk. Uradnik pred njim s sprtima rokama, lasje po koncu, vsa podoba bodi izraz nepotolažljivega obupa. Spodej podpis: „*Salomenska cušrifta! sem trd Kranjec, al strela me ubij, če jo zastopim.*“ Tudi ta prizor bi ne bil za zavreči, se ve da bi ne izrazoval več obupa, ampak le smešno žalost. V levici prosto viseči bodi dopis, lasje naj se začenjajo vzdigavati, desnica praskaj za ušesi, oči izraz trpečega človeka. Spodej: „*Kako me to ferdriesa, te slovenske duše me bodo še od kruh pripravile.*“ —

IV. Na zidu je slovensko oznanilo priljepljeno. Gospod, ki se mu zdi, da je rojen, kjer se „*il dolce si*“ izgovarja, v tem ko je morda na kaki slovenski gori zagledal „*das Licht der Welt,*“ ga ravno prebira ali prav za prav le pogleda. Ustnice se mu strašno milostljivo smehljajo izrazovajoče neskončno zaničevanje. Malar naj ne prezira te moje opombe. Vogaljčki pri ustnah povejo vse. Priznam tudi jaz, da je to delo težko. Usta naj se smehljajo tako milostljivo, kakor bi hotle reči: kako se mi smilijo ti revčiki! Oči in posebno zgornja ustnica naj prida izraz zaničevanja. Noša, postava, ustop in posebno oblika klobuka naj pove, da je „*ein Mann von Welt,*“ ki so mu také reči le smeha vredne. Če je malar le količkaj izurjen, ne bode mu

treba nobenega podpisa. Seer naj porabi tega-le: „*Lejte, še zidovi nimajo miru pred temi sitneži.*“

V. *Truma predrznih laškonov prevažva laški mejnik.* Do gostivnice: „Pri novem mostu“ v Gorici so jo srečno dospeli, al tu naletijo na strašno napotje. Kose, cepi, vile in tudi nekoliko puš jim moli nasproti. Kakor stebri stojé nevstrašljivi Slovenci. Kar pa ozališe ves prizor, je grozno velik top, kateri gleda skozi okno v prvem nadstropji ravno omenjene gostivnice. Obrazi laškonov naj izrazujejo ošup, podobe Slovencev naj so pa polne tvornosti in srčne stanovitnosti, kateri ni zoperstati. Spodej podpis: „*Zdaj velja.*“ Malar bo še povikšal vrednost te podobe, ako pusti viditi tudi ono začasno kamenitno pregrajo, ktera zapira pot iz javnega vrta na novo cesto. Je visokopomembna, ker molčé trobenta: Poderite me, če morete. Seer je malarju tudi tukaj na prosto voljo dano prenařejati načrt. Tudi to mu nasvetujem: Mejnik sloni na železnem držaji novega mosta; vrh mu je odtrupljen, znamnje, da je top že ustrelil. Stotero slovenskih rok se giblje, vinta dela, vse meri tje, da se vrže mejnik v Korenj. Srčni laškoni so že Bog ve kje. Ta *Bog ve kje* naj predočuje malar, ako hoče, s potrebnimi sredstvi malarije. Jaz bi narisal te podobe v divjem begu seveda le v očrtu in pol izdelane, da bi človek ne vedil, ali so ljudje ali pa živali, ki so jo ubrisale. —

VI. Začudjenje kranjskega pavliha, ko zagleda v neki slovenski vasi na črni deski: *) „*Editto*“ Smešnost pavlihovega ustopa izraziti, bodi malarju prepuščeno.

*) Celo gorjani, ki je ne umejo laške besedičice, se pitajo z italjanskimi „*Editti*“; pajčje mreže, ki jih večidel hitro pokrijejo in jih po cele leta na gostem pokrivajo, so gotovo znamnje, kako pridno se prebirajo ti razglasi.

Seerto-le: Obe roki vprte v život, obraz in polovica života naj moli bolj proti deski, vse izrazuj pazljivega čitatelja, ki tega, kar bere, ne razume. Spodej: *E-di-to! pri moji duši, t je spet kaka hrovaška beseda naših Slovencev!*“

VII. *Bolečine starooblikarjev.* Ker ne morem tirjati, da bi vsaki malar poznal te čudne osebe, naj to-le pristavim: Starooblikarji so ljudje ki še vselej „*rigajo*“) Dva nedolžna zloga (e-ga) jih zamoreta tako strašno razsrditi, da v omedlevico padejo, ali pa narmanj apetit za osem dni zgubijo. Sicer jim je modrost najpomembnejša lastnost, ker vse pametne ljudi, posebno pa moderne Slovence norce imenujejo. Nekteri jih imajo za trmoglave; meni se pa ne zdijo povsem trmoglavi, mogoče da imajo trmo, glave pa gotovo ne. Napredku so *gešicorni fajntje*, pri sami besedi „napredek“ se prekrizajo, kakor pred rogatim. Nekteri izmed njih hočejo celó skrivno družbo napraviti, kjer se nima: „naprej“ nikoli slišati. To je neki prvi paragraf v že načrtanih dotičnih štatutih. Menda samo najem primerne stanovanilšča na zemlji jim še dela nekoliko skrbi. Brž ko ne pojdejo pod zemljo stanovat, kar je brez dombe prav srečna misel.

Kako bo tedaj malar gor omenjene bolečine najbolje izrazil? Ako se mu ne toži slavnega mojstra Hogarth-a posnemati, dam mu še sledeče na roko. Glasovit violinist, ki ni mogel trpeti nobenega trobilnega glasu, pride v London. Hogarth prihod njegov zvedivši mu napravi večerno godbo s samimi piskali in trobili. Na sluhu strašno razžaljeni violinist, slišati te grozno zoprne glasove, prisopiha na okno. Čudno spremenjen je njegov obraz, iz oči mu švigajo strele nedopovedljivega srda, lasje se sčetinijo, obraz in ustop umetnikovi predočuje srčno željo pohrustati peklenške godce z vsemi

ljudmi vred, ki so pod oknom. Hogarth načrta v tem trenutku najimenitnišo karikaturu, kar jih je že kdaj narisal; original mu je bil razsrjeni umetnik na oknu. To umno uhvatko bi jaz porabil. Namalal bi v dnu celo rajdo slovenskih pevcev, ki ravno imenitni Naprej prepevajo. Na sprednjišči naj so kakor glavne osebe starooblikarji, resne podobe naj izrazujejo notranje bolečine: Ves obraz jim bodi zgrbančen kakor od skomine ali kakor bi se bili možički pol vedra jesiha napili, desna dlan je sključena v žugajočo pest, krčevita levica drži trpinčeni trebuh, kakor bi ga zjedal madron. Malar bo še bolje dosegel resnico, ako podobe vse sključene napravi. Tudi iz oči pridi nekaj. Kam da naj jih malar obrne, naj razsodi sam. Jaz bi jih obrnil proti nebesom, kakor bi hotle reči: Daj, trešči jih! Spodej naj stoji: „Muke starooblikarjev.“

To so moji načrti, malarjeva domišljija naj dodá ali popravi, kjer je treba.

ZGODOVINSKE IN DRUGE KRATKOČASNICE.

Skopuh, ki se je spekel.

Enega dne se poda znani komponist Rey k svojemu založniku, kateri si je bil že dokaj premoženja prislužil z izdajo Rey-ovih kompozicij; toda pri vsem tem je bil skop stiskavt, da malo tacih. Ko tedaj vstopi Rey v prodajavnico, ubije tako ponevedoma velike šipo. Založnik, škodo vidivši, spremeni barvo na obličji, tako ga kači, da še ne pogleda komponista, ki hitro zapazi založnikovo skrb. Tolar potegne iz žepa rekoč: „Ljubi moj Lemoine! kakor vidite, se je tukaj nesreča zgodila, še dobro, da ni velika.“ S temi besedami poda tolar skopuhu, kteremu je denar bil Bog; ta pa nič ne dela, da bi ga ne vzela, samo zajecelja: „Pa nimam drobiza, da bi Vam, kar je čez škodo, povrnil.“ „Nič ne dé, odgovori Rey kakor v šali, bova že vse poravnala. Koliko je škode?“ — „Za pol tolarja.“ — „No lejte, zdaj je pa prav lahko, le obdržite ves tolar.“ To izrekši udari s pestjo v drugo enako šipo, da se koj zbrobi na tavžent koseev, ter pristavi mirno: „Gospod Lemoine! zdaj sva bot.“ — Skopuh je potepen, kakor bi ga bil kdo z mrzlo vodo polil. Odslej si Rey izvoli družega založnika, kterega je dolgo bogatil s svojimi prelepimi kompozicijami.

Kako je treba govoriti.

Kmet in kmetica gresta h kralju, da bi mu prošnje pismo podala. Vladar ju upraša, kaj da hočeta; al kadar zve kaj in kako, jima naravnost reče, da naj gresta v zbornico, kjer bosta brez dvombe odgovor dobila. — „Vsaj sva že bilo tam,“ odgovorita; „Po tem takem vama ne morem pomagati,“ zavrne kralj. — „Pojdi pojdi Minka, pokliče mož ženo nekako jezen, vsaj vidiš, da trobita zbornica in kralj v en rog.“ — Kralj se zasmeja in vzame prošnje pismo.

Bataljon karé.

Glasoviti Kondé je nekaj ogledoval stare slike v neki cerkvi; pri ogledovanji je pa bil večidel s hrbtom obrnjen proti velicemu oltarju. Pobožni cerkovnik, ki to kmalo zapazi, ga brez ovinkov opomni, da se to nikar ne spodobi v cerkvi. Nato odgovori Kondé kaj modro: „Ti se motiš, dragi moj! naš Gospod je kakor bataljon karé, vidi se od vsake strani.“

Skoro bi jo bil skupil.

Odkritosrčni francozki pesnik Jvan Meun, sploh hromi pesnik imenovan, ni bil kaj poseben prijatelj krasnemu spolu; kjer je le mogel, ga je črnil in opravljal. To se je nekterim ženskam za malo zdelo, skle-nejo torej hromega pesnika prav dobro stepsti in na-

bunkati. Kmalo se jim ponudi prav lepa priložnost. Že se hočejo hudo razžaljene krasotice na pesnika zagnati, da bi mu hrbet prekrizale, že molijo strašni ženski nohtovi v razmesarjenje nesrečnega sina Minervnega, kar čujte, kako jo zavije umni možicelj! — kar se ustopi drzen pred nje in zagotavlja jih, da je res že kdaj hudo gevoril in pisal od žensk, toda nikoli ne od poštenih, le malovrednice je opravljal in tega mu ne more nihče za zlo jemati. „Če je ktera-tako sklence zvijačnik-če je ktera med Vami, da bi jo bil res razžalil, prosim, naj me koj udari.“ Ta zvijača ga je rešila hude nevarnosti.

Častni ud.

Strašnega razbojnika, ki je dolgo že razsajal po Irskem, dobijo v pest. Napeljevavec one tatinske družbe je pa že bil nekoliko časa v ječi. Kakor je navada, ju sodnik protistavi ter upraša vodjača: „Je bil ta potepuh tudi v vaši družbi? — Da, odgovori poštenjak zaničevavno; toda je bil menda le častni ud.“

Sčepec tobaka.

K priletni ženski pokličejo duhovnika, da bi jo prevedil, ker je bila na smrtni postelji. Gospod opravijo to sveto opravilo z visoko pobožnostjo, ženska je vsa ganjena in zamišljena. Po dokončanem tem delu sežejo gospod župnik v zlato tobakiro, ter vzamejo precejšen oščepek v nosno postrežbo. Potem uprašajo u-

mirajočo žensko, ali ima še kaj takega na srcu, da bi bilo povedati „Bogu bodi potoženo! — odgovori bolnica — še nekaj mi teži srce, toda ne zamerite mi, gospod župnik... — „Bog obvari! zadnja volja je sveta.“ — No, ker že ne zamerite, naj pa povem; deklo sem poslala v mesto po tobak. Bog vé kdaj pride, torej Vas prosim, posodite mi en ščepec tobaka, kadar prida naj Vam ga povrne.“ Gospod župnik ji postrežejo. V pol uri je ženska umrla. Tako mogočna je strast človeška.

Precejšni zajutrek.

Sloveča kraljica, Ana Bolyn, piše enkrat prijatelci tole: „V tem mestu mi ni več strpeti, to razujzdano življenje mi je že ves apetit skazilo. Vsaj veš, na deželi zavživam funt slanine in en bokal ola za zajutrek; tukaj še ne celo polovice.“ — Ko bi naše ženske tako mastito zajtrkovale, bi ne zadostil zaslužek marsikterega moža še za zajutrek ne.

Zamorec peklenšček.

Zamorec je služil pri imenitni gospodi, ki je večidel na deželi stanovala. Enkrat se pripeti, da najde, ko se ravno vrača iz mesta, kmeta kraj ceste čepeti in milo jokati se. — „Kaj vam je?“ upraša ganjeni zamorec kmeta. „Oh! odgovori kmet, velika nesreča se mi je zgodila; bil sem ravno namenjen v Monbleul, da bi si na ondišnjem somnji eno živinče prikupil, ali ukej me napadeta dva tolovaja in mi ves denar in še

oblačilo vzameta. To je strašno, kaj bom zdaj revež počel?" Zamorec se nekoliko zamisli, kar na enkrat veselo zakliče: „Ljubi moj prijatelj! nič se ne žalostite, toda le povejte mi kod sta jo mahnila in koliko časa je od tega." Kmet odgovori: „Oh, nemoreta biti daleč, menda še tri strelaje ne, šla sta pa po onem polji. Zamorec se koj do nazega sleče in da oblačilo kmetu, ki ne vé ali bi se smejal ali pa jokal. Reče mu tudi počakati, dokler ne pride in jo naravnost nag ulije po odkazani poti. Ne teče dolgo, kmalo dohiti tolovaja, ki se kaj ustrašita črnega peklenšeka za sabo. Al še večji postane njun strah, ko se nad njima zadere rekoč: „Stojta hudobneža! pri tej priči dajta mi denar in obleko, ki sta jo ukradla onemu kmetu; ako ne, marš v pekel, najhujši mojih pajdašev je že pripravljen, da bode vaji trpinčil". Tatova viditi zlomaka pred sabo, prosita ga za milost in iztreseta vse iz žepov, še več kakor sta bila kmetu ukradla. Nato jo koj ubrišeta, kakor bi jima za petami gorelo. Vsak si misli začudenje kmeta, ko res pride zamorec z denarjem in oblačilom nazaj. — Takrat je bil hudir koristen.

Stava.

Imenitnemu Jrecu kažejo visoke sobe v Kesingtonskem gradu. Ko se jih nagleda reče: „To ni posebna visokost, jaz poznam moža, ki bi v teh sobah še ne mogel ravno stati." Vsi se začudijo ter brez pomislika stavijo ž njim. Jrec se oddalji, pa kmalo pripelje grbastega možička sabo, ki res ni mogel ravno stati. Tako je Jrec stavo dobil.

Zviti sodnik.

Alfonz, kralj Aragonski, stopi s svojim spremstvom v delavnice nekega juvelirja ogledovat nekoliko novih demantov. Komaj spet odide, že priteče za njim juvelir ves prestrašen, ter napove kralju, da mu je v tem trenutku ukraden drag kamen. Kralj je imel že večkrat priložnost doma prepričati se o mogočosti takega suma, toda tukaj ni bilo mesto po postavi ravnati; tat bi moral, ako je bil med spremstvom, povrniti ukradeni kamen tako, da bi nobeden ne vedil, kdo da je. Torej se povrnejo vsi v prodajavnico. Kralj ukaže prnesti veliko posodo napolnjeno s plevami; nato zapove okoli stoječim, naj vsak vtakne stisnjeno pest vanjo, potem naj jo odprto izleče. Ko se to zgodi, poiščejo po plevah in res najdejo v njih žlahtno ukradenino. —

Enrik IV.

Enkrat malo pred budo bitvo sliši Enrik IV. mladega oficirja gaskonjščino govoriti. To nareče je bilo kralju posebno priljubljeno, ker je bil prvi jezik, kterega se je v mladosti učil. Ukaže ga poklicati pred sé. Od kod ste? ga upraša vladar. — „Sire, odgovori mladenč, Vi ste že jedli kruh mojega očeta. — Jaz! kje pa sem ga jedel?“ — V Neraku, Sire! kjer ste že večkrat bili in kjer so moj oče še zdaj pošten pek“ — Aha! pajdaš, to je sol. Take glavice moram bolje poznati, po bitvi se vidiva spet.

Tobakira.

Friederik II. bil je marsikdaj rad dobre volje, vedno je imel duhovitih prijatlov okoli sebe; med temi je bil tudi sloveči grof Schwerin. Enkrat mu da kralj prav lepo tabakiro, na kateri je bila kaj čudna in smešna opica namalana. Grofu dopade ta dar, ter se lepo zahvali. Al še tisto noč jo pošlje v Berolin nekemu umetniku, kteremu ukaže, da naj mu za jutri nadomesti opico s podobo kraljevo. Spet kosi pri kralju. Med obedom posluži se iz tobakire tako, da ga Friderik vidi. Kralj povzame besedo: „Kaj velja, da Vam, moja tobakira dopade.“ — „Veličanstvo, se odreže zviti grof, to je menda očitno; temveč mi pa dopade, ker je na njej podoba našega obče spoštovanega kralja.“ To čuvši se kralj zavzame, ker misli, da tiči opica še na tobakiri; si jo izposodi. Šele ko zagleda podobo, se oddahne ter reče: „General, ta misel je zlata vredna, Vam je prav na čast.“ Po obedu ga pokliče v kabinet in mu podari kaj drago tobakiro. „Nate, mu reče, tu je podoba bolj lepa.“

Priprostost.

Mlad soldat je bil na straži; ljubovnica njegova pride ga obiskat ter se ž njim dolgo časa pogovarja. Naenkrat zaklikne devojka in jo koj ubriše. Seer pogumni soldat, to viditi, se prestraši; utekel bi bil pa od strahu, ko zagleda kralja v bliži. V hitrici opravi vse, kar je soldatu treba vpričo tako imenitue-

ga gosta. „Vrag te nesi, kaj si storil — se zadere kralj nad njim — ali ne poznaš mojega povelja?“ — Oh! odvrne soldat na vsem životu trepetaje: „Vaše Veličanstvo! za Božjo voljo ne pravite tega mojemu stotniku, ako zve, je moja smrt gotova.“ — Kralj ta priprosti odgovor slišavši na ves glas zahrohota in mu obljubi ne povedati stotniku ničesa. —

Je bilo Jurju namenjeno.

Sloveči vojskovodja Turenne se je nosil kaj prosto in je kakor vsi velikodušni možje rad prizanašal svojim podložnikom, če so se pregrešili. Enkrat sloni na oknu lahko oblečen in gleda na ulice s posebno pazljivostjo. Tu pristopi njegov služabnik, ki ima slovečega vojskovodja za družega služabnika, svojega prijatla. To meniši ga koj v hitrici klofutne po zadnjih licih in seer ne prav rahlo. Turenne se obrne. Služabnik viditi koga je klofutnil, se prestraši in pade pred gospodarja na tla proseč: „Gospod, sem mislil, da je Juri.“ — Turenne ga posvari mirno in se šlataje odzad: „Misliš li, da bi ne bilo tudi Jurja bolelo?“

Kako se je dal ogledovati kralj.

Silno stara ženica stopi pri neki priložnosti blizo kralja. „No mamka! kaj pa hočete?“ jo nagovori kralj prav milostljivo. — „Nič družega ne, kakor da Vas vidim v obličji, ker Vas nisem še.“ Kralj seže v žep

in ji poda nekoliko svetlih cekinov rekoč: „Ljuba žena, tu sem ves zlat in še bolj lep, le ogledujte me, dokler morete; zdaj pa ne utegnem, moram iti.“

Platon.

Grški modrijan Platon se nekdanj hudo razjezi nad sužnjem, ter ga hoče kazniti, vendar kmalo pomisli, da bi ga utegnula jeza predaleč zapeljati. Pokliče torej prijatla, kterega prosi: „Skaži mi to ljubav, otepi tega človeka, jaz ne smem, ker sem preveč jezen.“

General Wolf.

Dva oficirja se pogovarjata v gostivnici. Med družim reče eden: Jaz in Wolf sva že pila enkrat iz ene sklenice.— General Wolf, ki je bil v bližnji stanici je to dobro slišal, kar stopi k oficirjema in reče: „Gospod, lahko bi bilo menda reči: „General Wolf ne pa Wolf.“ Ne zamerite, odgovori dotični oficir, še nikolj ni nobeden rekel: General Ahil ali general Juli Cezar.“ Ta prilika Wolfa potolaži.

Taleyrand.

Taleyrand je iznajdel prav pametno sredstvo znebiti se sitnih pisateljev to je taci, ki pošiljajo imenitnim možem knjige češ, da se tako najbrže priporočijo

občinstvu. Ko je namreč tako knjigo dobil, napravil je hitro zahvalnico; že drugi dan je prejel tak pisatelj kaj prijazno pisemce tega zapopadka: „Sem prepričan, da me bode ravno tako veselilo čitati knjigo Vašo, kakor mi je bilo ljubo, jo prejeti.“ To hitro odgovarjanje, je večkrat rekel Taleyrand, je bilo pa zato dobro, ker mi ni bilo treba knjige prečitati, in je pisatelju hvaliti, kar bi bil moral že iz dvorljivosti.”

Zopet stava.

Enkrat stavi Elizabeta, angleška kraljica, z Raleigh-om, da ne more zvagati tobakovega puha, kar ga iz lule izpuhti. Vitez pa dobi stavo in seer tako, da primeri težo tobaka s težo ostalega pepela. Smeja je se mu plača kraljica ono stavo ter pristavi, da je že mnogim zapravljivcem zginil denar kakor puh, vendar ni še nikolj slišala, da bi bil kdo puh v denar spremenil, kar pa Raleigh dobro zna.

Lahkomiselnost.

Sloveči Fontenelle imel je prijatla imenitnega Dubos-a; oba sta bila sladkosnedeža. Enkrat v gostivnici ne najdeta družega kot špargeljne. Fontenelle hoče jih z omako, Dubos bi jih rad v solati. Dolgo se pričkata, nazadnje obvelja vsacemu svoja, ter vsaki si dá pripraviti svojo polovico. V tem pa udari Dubos-a Božje, da na mesti mrtev ostane. Ves trud, ga spet v

življenje poklicati, je bil zastoj. Fontanelle se pa ne da zmotiti, ter kliče v kuhinjo: „Vse špargeljne z omako.“

Poslanec.

Benečani napovejo vojsko cesarju Maksimiljanu I. Poslanec pa, katerega so zato izvolili, je bil kaj neveden ošabnež, je le rekel cesarju: „Benetke napovejo vojsko cesarju Maksimiljanu.“ Vse se začudi nad tem smešnim nagovorom, sam cesar se nasmehlja ter reče ošabnemu poslancu: „Je že prav, toda ne vojskujte se tako neumno kakor ste mi vojsko napovedali.“

Friderik II. in paštetar.

Ko je ravno prebival kralj v gradu Sanssouci, prigodi se enkrat, da pride med drugimi tujei tudi neki paštetar iz Hamburga ogledovat imenitnosti kraljevega stanišča, kar je bilo vsacemu pripuščeno. Paštetar je pa bil silno debel mož, torej ga kralj kmalo zapazi iz okna, Ko zve kdo da je, se koj tudi spomni, da je že bral nekje pohvalo tega moža zavoljo posebne izurjenosti v njegovem rokodelstvu. Kralj, ki je rad kaj dobrega poliznil, pošlje do paštetarja, naj bi enmalo pogledal v dvorno kuhinjo ter se, ako mu je ljubo, s posli nekoliko soznani; menil je namreč, da bode umni paštetar svojo skrivnost razodel. Toda možek je bil tič in se brž odreže: „Nimam časa.“ Kralj ta nepričakovani odgovor zvedivši se na videz dela, kakor bi nič

ne maral, skrivaj si pa misli: Caj ti debeluh! ti jo boni zasolil, da se bodeš spomnil name. Nevtegoma dá upreči osem mezgov in zaukaže, naj brez pomude odpravijo paštetarja, ker nima časa. Torej se podasta dva služabnika do debelega Hamburžana povedat mu, kako žal da je kralju, da nima časa in da ga nočeta dalje muditi. To besedovaje ga peljeta pred dvorne vrata, tu čaka že osem nepotrpežljivih mezgov. Še prej ko se paštetar zave in se zbere iz osupa, ga deneta na voz, se vsedeta k njemu ter hajdi! završijo naprej, kakor bi jih burja nesla. Paštetar seer upa, da ga peljejo do gostivnice, kjer je bil davi svoje blago pustil; al kako se je motil. Šele v Berolinu preneha strašno drdranje, paštetar je pred poštno ostajo. Tu že čaka drug voz, tudi poštar pride in zagotavlja od strahu nemega paštetarja, da so mu, ker so vedili, da nima časa, koj vse pripravili na urni odid. Tako so paštetarja, ki je bil v vedni grozni negotovosti, povsod le razbasovali in nakladali brez da bi bil imel le toliko časa se kje otešati. 24 ur se je revež postil v srčnih stiskah; šele na Braniborski meji ga razbašejo ter mu dopovejo, da bo de blago za njim prišlo, nato se poslovijo in mu voščijo srečno pot in tako pridno potrežbo kakor doslej. Tako heneano jo je kralj bil nagodil debelemu paštetarju, ki ni imel časa zanj.

Walpole.

Neki Londonec nasvetuje ministru Walpole-u, naj vpelje davek na pse. „Vaš nasvet, odgovori Walpole, bi ne bil slab, toda premislite, koliko psov je po

vsem kraljestvu, ali bi me ne raztrgali? Verjemite mi, to bi bilo prav nevarno započetje.”

Rousseau prepisuje note.

Rousseau je bil imeniten francozsk pisatelj. Enkrat ga obišče cesar Jožef II. Ko vstopi, zapazi z velikim začudjenjem, da je mož prepisoval note. „Aj!” zakliče cesar, tak modrijan se peča s tem delom? — „Veličanstvo, odgovori Rousseau, prej sem učil Francoze misliti, ker pa nisem nič opravil, jih bodem zdaj plesati učil.”

Je zadosti.

Do dobrega vinjen pijanec je ležal pred hišo. Ravno dežuje, da teče voda onemagavšemu pijancu v usta. „Zadosti je, zajeclja, vsaj ga nemorem več piti, in če mi ga daste tudi celo vedro.”

Osel brat.

Neki mladenč je kaj dobro umel posnemati oslovski glas.

Nekdaj je bila njegova sestra na deželi v družbi in je ravno kavo pila v dvorani, kar pride sosedov osel na dvorišče ter zariže svoj: „iá!” Čujte, se razveseli dekcle, to je moj brat.”

Izgovor.

Ubog človek je bil na smrtni postelji, smrti se je močno bal. Njegovi znanci in prijatli ga pridejo tolažit, med drugim mu tudi rečejo: „Nič se ne boj, kaj pa je tudi, vsaj boš le enkret umrl.“ „Ravno zato se bojim, odgovori bolnik, ko bi vedil, da imam še 10 krat umreti, bi se pač nič ne bal.“

Smešen pristavek.

Dopisnik nekega slovenskega časopisa obžaluje bridko smrt obče spoštovanega vladika. Kaj mastito dokazuje iz starih pisem, da so on in njegovi rojaki čeda brez pastirja ter sklene dopis kaj duhovito: „No, ali nismo tudi mi *akefali*, to je brez glave?“

ČRTICA IZ ŽIVLJENJA SLOVENSKEGA PISATELJA.

Uboj človek je bil na smrti posebej, kajti se je modno dal. Njegovi krami in prilegi so privedo to
laski, tudi drugače. Nis se ne boj. Spisal S. Kešjarkaz.

Kdor ne ve, naj mu povem, da sva se klestila jez in Smelovič zavoljo izpeljave imena Smolice. Velikan me je bil užugal. Še zdaj se tresem kakor kaplja na veji. Kaj mi je pomagalo vse jezikoznanstvo? kaj, da sem noč in dan tičal v knjigah najti pravi izvir krajnih imen? Res še zdaj ne vem, kateri vrag me je bil obsenčil, da sem vse imena po slovenskem kopitu nabival. Dakazoval sem vse to tako ognjevito in temeljito, kakor menda še nikdo med jezikoslovci, ali še clo tako ne. Kar se oglasi Smelovič ter me neusmiljeno „contradimonštracira.“ Vse moje razlage in pa nič. Kamnu bi se bil smilil, tako me je psoval. Nazadnje me je še „nezrelo nešpljo“ krstil, kar je bilo gotovo preveč za moje jezikoslovsko srce. V neki kavarni sem čital to grozovito obsodbo. Že kavarničar, ki je vedil kako debel zajic tiči za mé v časniku, se mi je zdel v pogledu nekako ironičen, ravno tako vsi ostali gospodje. Prašam po časopisu in glej! kakor bi ga bila burja prinesla, bil je nakrat na mizi. Druge krate sem moral čakati in čakati, da ga je kavarničar spulil iz rok kacemu čitatelju. Prebiram — strela z jasnega! — kaj berem? „Contradimostroazione che.... i. t. d.“ Cella rajda častnih imen in priimkov je bila meni namenjena. Gospodje so pa pasli svoje oči na mojem obrazu,

ali me ne bo kmalo pogospodarila kaka omotica ali kaj tacega. Toda niso vedili, da imajo precej trdnega Slovence pred sabo. Šele doma je jelo kuhati v meni. „Skrij se, sam sebi pravim, skrij se, da te sonce več ne vidi narmanj pa človek, idi Samojedom pridigat svojo učenost. Učenost? Kje pa jo imaš? Jmenuješ li to učenost, da te kateri si bodi v blato bacne in uniči? Smelovič je mož, ti nisi vreden, da živiš. Kteri planet ti je možgane tako zmešal, da si se lotil Smeloviča? Tvoj „genie“ kako je ponižan, ena sama „contradimostrazione“ ga je telebila v večno sramoto. Nikdar se ne bodeš več kviško spravil, vse te bode imelo za norea, bodisi na ulicah, v kavarni, v gostivnici ali kjer si bodi; kjer le srečaš ljudi, imaš neprijatelje. Kavarničar pove gospodom, ki niso še časnika brali, in bode vživo popisoval kozla; kavarničar in gospodje povedo gostivničarju in drugim gospodom. Od teh zve trg in vse zale gospodične!“ —

Oh to je bilo strašno žalovanje, vse črno gomazelo je pred očmi. Prvo delo je bilo, da sem potisnil vse knjige v kót, te nezveste duše. Malo je manjkalo, da jih nisim vrgel skoz okno, tako sem bil jezen nanje. Tako mine več dni, jaz si ne upam iz hiše. Bilo je ravno po zimi, kadar koljejo. Treba je vediti, da sem strasten prijatelj mule (krvavie.) To in pa že precejšna zmanjšava hude bolečine, ker „nullus dolor, quin..... i. t. d. stori, da zapustim žalostno stanico. Grem namreč po eno mulco. Naše mulce slovijo pa po vsem svetu, clo kitajski cesar jih neki grozno čišla. Primši mulco iz rok jestvinarjevih ogledujem čudni zavitek, ki je bil očitvidno list stare knjige. Ves volk na take reči, ga le ogledujem, čeravno mi zbada v srce; kakor pri vsaki priložnosti, tako se tudi zdaj spomnim

one strašne katastrofe s Smelovičem. Ko sem se lista že nagledal, uprašam jestvinarja, ali ima celo knjigo? Pogleda zavitek ter mi poda velike bukve. Plačam mu nekoliko krajcarjev in grem domu. Pa kdo popiše moj osup? Kupil sem grozno učeno knjigo; al še večje postane moje začudjenje, ko staknem med mnogimi sestavki tudi nekoliko o Smolici, res ne dosti, pa vendar toliko, da me je povzdignilo v tretje nebesa. Ne dá se popisati, kakošni občutki so me takrat obhajali; toliko je pa gotovo, da mi je čut maščevanja napolnil srce; Smolica in Smelovič je bil njegov grozni zapopadek. Aha! zdaj te pa imam, sem mislil sam pri sebi, ne boš mi kos ne. Bog ga bodi zahvaljen, da sem se latinščine izučil, pa tudi nekoliko sanskriščine. Boš vidil, kako bom tvojo učenost kozjo molitev učil. Te misli so pa bile popolnoma opravičene, ta knjiga je tako rekoč krasna zaloga visoke učenosti. Njeni pisatelj je gotovo več znal kot hruške peči, zato sem ga hitro krstil: „Vsevedenius“ in pri tem imenu bodi, kajti jaz tako ukažem. Smelovič bi se pač počehljal po kozji bradi, ko bi imel to knjigo, to dobro vem. Kako ogromna učenost! in pa še povrh tako mastiti citati iz starih marsikomu javaljne po imenu znanih pisateljev. Prebravši Vsevedenius-a sem že mislil, do sem za glavo večí od vseh učenostnikov na svetu. Prav rad bi navêdel to knjigo, naj bi se slavno občinstvo z lastnimi očmi prepričalo; toda to mi ni mogoče, ker ji je naslovni in še nekoliko drugih listov odtrganih. Tudi je menda edini eksemplar na svetu. Mislim ga torej prepisati in popolnega natisniti dati, ako na lotrii dobim; ako ne, ga bodem in statu quo poslal jngolavjanske-mu vseučilišču. Diplom mi ne uide. Lahko bi bil molčal in srkal bi bil iž nje učenost kakor čbela méd po cvetlicah; toda nočem se babati s pavovim perjem. To

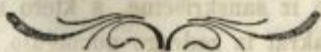
je pač narmanj odkritosrčnost. Pa kaj kratim čitateljem meni dobro došlo uganjko iz Vsevedenius-a? Tole stoji v tej knjigi: „Smolica je slovensko mesto. To ime je dobilo od nekdanjih prebivavcev njegovih, ki so s smolo barantali, še zdaj je dosti prodajajo. Da to razvidi, ni treba nikomu posebnega razuma. Smešna se mi torej zdi izpeljava iz smel a, o, ker se ne imenuje Smelica; še bolj smešno je, če hočejo nekteri učenostniki izpeljevati to ime iz sanskriščine ali iz malo znane kelščine. Menda ti gospodje nočejo viditi, kar je jasno kot beli dan. Da je pa izpeljava iz smel, a, o, napčna, naj dokažem tudi s sledečo črtico iz zgodovine slavne Smolice. Turci so bili prihruli do Smolice. Smoličanje pošljejo prav zgovornega parlamenterja. To in pa nič. Menili so namreč orientalski divjaci, da jo bodo neki s Sigetom imeli; zdaj so se nakrat prijetno ogoljfal. Proti siceršni navadi zapodijo Smoliškega parlamenterja rakom žvižgat, ter jo uderejo naravnost proti nesrečni Smolici. Vse se giblje po mestu. Kakor bi cebnil v mravljišče trgolijo prebivavci po ulicah. Župan, sicer kaj pogumen mož, jo prvi popihne, za njim sledijo vsi *patres conscripti* to je komunalni možje, ki so bili vselej toliko stebrov domovini... Ostali —... ostal ni nobeden; župan je imel menda kalamito v žepu, potegnil je vse na-se. Smolica, kateri bi [pri tej priložnosti po vsej pravici Samolica rekli, pade v oblast strašnih Turčinov. Kaj ž njo? Naprej! je geslo. Smolica je rešena”. —

„Ko bi že izpeljava — tako nadaljuje naš pisatelj — iz smole ne bila jasna sama na sebi, je li mogoče izpeljavati to ime iz smel, a lo (*kühn*) po vsem tem, kar sem ravno povedal? Ravno tako govori vse zoper izpeljavo iz sanskriščine, s katero si nekteri gospodje marsikakrat iz zadrege pomagajo.“ —

Te zlate besede so bile voda na moj malin.

Nevtegomu spišem grozno učen članek in ga pošljem nekemu časopisu, ki ga skoro ni hotel sprejeti iz zgolj spoštovanja do Smoliškega učenostnika, čitatelju in posebno meni dobro znanega Smeloviča. Je pa bil tudi kaj hud sršen ta moj članek; sestavlja ga sem le mislil, kako bi Smeloviča najhujše pičil in mu prišel do živega. Čaj! sem si mislil, mi jo moraš plačati z vsemi obrestmi, da si me bil tako strašno očrnil pred svetom. Tvojo slavo hočem osmukati, da boš golo deblo. Ljudje morajo viditi, da res zaslužiš svoje ime in da te ni druga kot gola smelost. Dal sem mu torej še bolj nezrelo nešpljo nazaj, da je gotovo dobil skomino po njej. In res! v kratkem se oglašé vsi časniki, moj članek je storil „furore“ po učenem svetu. Narveč so se čudili Smeloviču, da je mogel izpeljevati Smolico iz „scimia-opica“ in iz pritikline „lica“ iz necega menda njemu samemu znanega jezika; pisal je namreč vselej „Scimiolica“ ne pa Smolica. Vsi časniki so torej enoglasno potrdili in priznali, da je moja speljava najnaravniša in edino prava. Smelovič jo je zgubil. Čeravno sem mu pa kako učeno resnico pod nos kadil, vselej je imel učeno nahod, da je ni čutil. Molčal je.

Takrat me je mulea rešila sitne zadrege in za njo „Vsevedenius.“ Taka se godi večkrat v bitvah, naj se že preliwa kri ali črnilo; majhne in na videz malo-važne reči, za ktera bi človek še na maral, pripomaga jo k zmagi. En sam pripetlje je zadosti, da obrne reč v dobro ali v hudo. Tako so rešile Rimsko mesto nedolžne kapitolske gosi. —

ZGODOVINA GORIŠKE GROFIE.

Prva doba. — Zgodovina in opis
Ta doba se razdeljuje na tri
in štiri obdobja, in sicer
1. obdobje, 2. obdobje, 3. obdobje
4. obdobje.

TRETJI DEL.

Zgodovina zedinjenih grofij

GORIŠKE IN GRADIŠKANSKE

in drugi

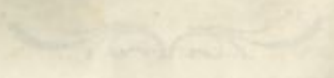
PODUČNI IN PESNIŠKI SOSTAVKI.

Prva doba. — Zgodovina in opis
Ta doba se razdeljuje na tri
in štiri obdobja, in sicer
1. obdobje, 2. obdobje, 3. obdobje
4. obdobje.

Najbolje je, da se vseh stvari, ki so v
 naravi, ne gleda samo po sebi, ampak
 tudi v zvezi s celoto. Če pa se
 gleda samo po sebi, se lahko
 zmotimo. Tako je tudi pri
 razlagi besed. Če pa se
 gleda v zvezi s celoto, se
 lahko razumejo pravilno.

GORISKE IN GRADSKANSKE

V Goriških in Gradiškanskih
 dolinah so se razvile različne
 vrste vin. Najbolje so znane
 sorte, ki so pridelane v
 teh dolinah. Tako je tudi
 pri drugih vrstah vin.

ZGODOVINA GORIŠKE GROFIJE.

„Vsaj hčerka slovenska si zala,
To tvoje spričuje ime;
Na zemlji slovenski si stala
Od nekdanj, kdo tega ne ve?“
Gabrijan.

PRVA DOBA

*Od najstarejših časov do smrti poslednjega Goriškega grofa, ali do leta 1500. po Kr. *)*

GORICA, glavno mesto poknežene grofije enacega imena, stoji na južnem podnožji krasnega griča proti Laški deželi. Nje lega ni le samo mična in prijetna kar se tiče zemljišča, ampak tudi obdarovana od narave z milim podnebjem, in je za kupčijo dokaj pripravna. Grič pa, kterege stari grad kinča, in mesto obdajejo mnogoteri homci in zeleni vinogradi. Pred mestom se razprostira široka in plodna planjava presekana od ene strani od bliščečih valov bližnje dereče Soče in od druge, en malo dalje, od tihe Ipave, koja se v Sočo izliva ter ž njo vred v Tržaško morje izteka.

*) Priskrbel neki rodoljub.

Da vso rajsko lepoto tega kraja nekoliko popišemo, omenimo še veličanske Julske in Karniške planine, ktere se od severne in izhodne strani na Koroško in Krajnsko raztegujejo.

Goriško mesto najdeš v zemljovidih pri 31° 15' širokosti in 45° 56' dolgosti, od Trsta 7 milj in pol, od Vidma skozi Gradiško 6 $\frac{1}{2}$, od Boveca čez Predil 16, od Ljubljane pa 18 nemških milj oddaljeno. Kar se pa *Grofijske* tiče in njenih delov, lahko razvidiš v *Moissessovih* zemljovidih pri popisovanji Forlanske vojske od l. 1612—1617; ali pa v Koroninovem zemljovidu, ki ga je svojemu *Tentamen genealogicum* v obeh natisih l. 1752 in 1759 pridjal; tudi v onem našega zemljomera *Kapeláris-a* l. 1780; dalje v *Gerinitovem* zemljovidu avstrijansko-ilirskega Primorja 1847. in več drugih. Ako imaš te zemljovide pred očmi, boš lažje zapopadel našo povestnico, ktera govori večkrat od spremenjenih mej naše ljube deželine.

Preden pa kaj od utemeljenja našega mesta povemo, pogledjmo enmalo v tamotno starodavnost, da si vsaj nekoliko znanost sprememb in stana naših prednikov pridobimo.

Nahajamo v zgodovini starodavnih časov, da današnje vojvodstvo Krajnsko, Trst in poknežena Goriška grofija niso bile posebej omejene dežele ali okrožja, temuč od tacih ljudstev posedene, ktere so od drugih dežel sem segale. Tako so iz zahoda čez Sočo v današnji Gorici in Trstu do zahodne strani Dolenskega segali *Karni*; iz severozahodne strani sëm do visocih in golih planin Gorenskega pa *Noričani*: iz severnega izhoda širile so se čede *Panoncev* noter do Dolenskega; iz južnega izhoda noter do obraščenih planin Dolenskih in Notrajnskih okolj Snežnika so živeli *Japidi*. Nekteri drugi narodi so se po bližnjih rekah imenovali.

li, kakor: *Posočani* (Ambisontii, na obeh straneh Soče), *Posavčani*, *Pokolpijani* itd. Od njih zgodovine ne vemo drugega, kot to, da so bili sploh bojaželjni ljudje, in da so Japidi nekdanj prav velik in cveteč narod bili.

To kar smo povedali, in kar še povedati hočemo, pričajo mnogoteri verjetni zgodovinarji, med katerimi so posebno glasoviti: Strabon, Livij, Plinij, Apijan, Evtropij, Sozomen, Justin, Dion Kasij, Julij Cezar itd.

Leta 173 pred Kr. je prišel čas, da so Rimljani vse narode, ki so ob Soči stanovali, pod svoj jarm spravili, in leta 58 vse te dežele pod imenom Ilirije prokonzularu Juliju Cezaru izročili. Ta stan je pa do leta 314 po Kr. trpel, ko se je vsa dežela od Soče do Trojanskega hriba (mons Atrans) *izhodna zgornja Italija* zvala: v tej dobi se je pa 300,000 Sarmatov (od bližnjih sosedov spodnih) podalo pod varstvo cesarja Konstantina Velicega, kateri jih je sprejel in po Traškem, Makedonskem in po omenjeni zgornji Italiji razdelil. Ti so po mislih nekterih pisateljev prvi Slavjani, ki so te kraje obsedli. Tako menijo nekteri, pa nikakor ni gotovo, da bi Sarmati bili Slavjani. Bolj verjetno se nam zdi, kar slavni Šafarik v slovanskih starožitnostih trdi, da so že pred tukaj Slovenci stanovali. — Po mnogoterih spremembah, to je potem ko je Atila s svojimi divjimi četami čez Krajusko in Goriško pridrivši Oglej razdjal, in po naselitvi izhodnih Gotov pod Teodorihom pri mostu na Soči (l. 490), se še le prav za gotovo *Slavjani* na Krajnskem in Goriškem nahajajo: prišli so pa iz Dacije, kjer so jih Bulgari začeli močno stiskati, in so se po teh krajih tako širili, da so se bili leta 624 že po Karnii, Furlanii in ob potoku Natisu naselili. Da so bili tudi že precej močni, nam spriča Bemo, Furlanski vojvoda, kateri je bil prisiljen okoli leta 700

ž njimi mir skleniti, in pozneje še pri njih varstva iskati. Vendar so bili pa med letom 788 in 796 vsi od Avarov podjarmljeni. — V to dobo spada tudi, kakor se zdi, sozidanje naše *Gorice* *), ktero ime, kakor vsak vidi, je slavjanske korenine. Ker nimamo za to mesto starjega imena, se ne more nikakor zidanje mesta pred naselitbo Slovencev misliti, tudi ne družemu narodu pripisovati, če nočemo trditi, kakor nekteri menijo, da so že stari *Karni* slavjanske krvi bili.

Mnenje *Baucerja* in *Paladija*, da je stalo blizo današnje *Gorice* in *Solkana* staro mesto *Noreja* (tedaj stara *Gorica*) nima druge podlage, kot malo pomankljivih in negotovih besedi iz pete knjige *Strabona*, ktere pa učenim mnogo truda prizadevajo, in nič gotovega na roko ne dajo.

Omenjeno pa nahajamo *Gorico* prvokrat v nemcem Tržaškem pismu leta 949 pri *Mainatu*, ktero govori od necega *Daniela Davida*, juda iz *Gorice*, poznejšega barvarja v Trstu, ki je tako bogat bil, da je Tržaškemu škofu *Jvanu III.* petsto in sedemnajst mark in pol posodil, kar je bilo za tadašnje čase silno dosti, in sicer za to mu je neki posodil, da je Tržaško okolico branil napadov Koroškega vojvoda in pa Kraških roparjev in tatov. Tedaj je morala *Gorica* že takrat znamenita vās (villa) biti, akoravno nam njeni župani niso znani. Tega pa vendar ne vemo, ali je spadala pod Furlanske grofe, ali pod Koroške vojvode.

Baucer govori od necega *Markvarda*, kot Goriškega grofa, (njegove rodovine pa nam nikar ne imenuje), kterega bi bil nek *Oton III.* l. 1000 postavil za predstojni-

*) Da bi bila *Gorica* že leta 453 od prednikov Goriških grofov, ki so iz Koroškega sēm prišli, sozidana, kakor nekteri pišejo (*Monumenta sacra prov. Forojul. Lucretii Trei, Udini 1724*) se ne da spričati.

ka Oglejskega mesta *in partibus fiscalibus imperii* *); bolj očitno se pa govori od Gorice v dveh listinah (diplomih) imenovanega cesarja Otona III., ki ste bile obé pisani leta 1001; *prva* v Raveni, s katero daruje cesar Patrijarhu Oglejskemu Janezu IV. med družim polovico *Solkanskega grada* in polovico *vasi Gorice*; *druga* v Pavii, s katero daruje drugo polovico ravno omenjenih posestev *Verihenu* ali *Varientu*, svojemu Furlanskemu grofu.

Dve reči ste v teh diplomih vredne našega premišljevanja; *prva* je, da nista ne v teh ne v poznejših listinah ne patrijarh ne Verihen imenovana Goriška grofa: *druga* je pa, da je v teh dveh darilnih listih sicer govorjenje o *Solkanskem gradu* in *Goriški vasi*, pa ne o *Goriškem gradu*, kateri se v vseh listinah zmiraj od zemlje loči in posebej imenuje, kakor se tudi zemlja loči od vasi, to je od dolejnegga dela Gorica. To pretresovanje bi utegnilo koga uveriti, da ni bil grad v onih dveh pismih zapopaden, in da je tedaj brž ko ne kacega cesarskega (ali grofovskega) oskrbnika imel, kar se pa vender ne dá do gotovega spričati.— Toliko je pa gotovo, da so se poznejši patrijarhi na imenovana pisma opirali, da so mogli svojim pravicam zoper Goriške grofe obveljavo zadobiti, in malo sto let pozneje je začel patrijarh Bertrand celó dnar kovati z napisom na eni strani *Bertrand*, na drugi pa *Comes Gorit.* to je, Goriški grof.

Gori omenjeni grof Verihen ali Variento (*Rubeis* misli, da je ravno tisti, kateri se nahaja večkrat med Jstrskimi grofi pod imenom *Hueribent*) je imel svojega sina *Azona* za naslednika, pa za njim se nam ta rodbina

*) Tako Baucer *Rer. Noric. et foroij. lib. V.*

zgubi. Bodi si zavoljo sorodnosti, ali da je *Azon* lahko tudi kacemu družemu smel naslov Goriškega grofa podeliti, al bodisi kakorkoli že, toliko je gotovo, da je bita Goriška grofija že l. 1060 v oblasti naslednikov slavnega *Adalberona*, Koroškega vojvoda iz *Eppensteinove* rodbine, grofov iz *Mürzthala* in sicer pod *Markvardom*, sinom *Adalberonovim*, kateri je leta 1060 kot Goriški grof *Rozaciški* Opatii veliko zemljišč in pohoštev daroval. Ravno ta *Markvard* je l. 1073 za Koroškega vojvoda izbran; njemu nasledujeta v vojvodstvu sina *Leuthold* in *Henrik*; in tu moramo še pristaviti, da zadobi drugi sin našega *Markvarda*, *Vodalrih* po imenu, potem ko je bil opat slavnoznanega samostana sv. *Göla*, l. 1085 sedež patrijarhalni v *Ogleju*, kjer je patrijarh do svoje smrti leta 1122.

Ali je pa *Henrik*, Koroški vojvoda in Goriški grof, brez možkega naslednika bil, ali iz kacega družega nam neznanega vzroka; gotovo je, kar tudi spričuje ustanovljenje Komende *nemških Vitezov v Prečeniču*, kakor tudi darilni list, kateri govori od zemljišč podeljenih prestaremu samostanu *Benediktinarjev sv. Ivana* pri *Devinu* — da je Goriška grofija okoli leta 1120, tedaj še pred smrtjo *Henrika* Koroškega vojvoda in njegovega brata *Vodalriha* I. *Oglejskega Patriarha*, *Eppensteinovi* rodbini odpadla. Namesto njih najdemo v tej dobi dva brata *Engelberta* in *Mainharda* čez Goriško grofijo postavljena; od teh pa ne vemo, k kateri rodbini iz Koroškega ali *Tiroljskega* spadata. Spisatelji naše zgodovine so se dosti trudili, da bi nam razjasnili, iz ktere rodbine bi ta dva brata bila, pa njih mnenja so si navskriž, gotovo zato, ker je verjetnih spričeb manjkalo. Zato so tudi mnenja v tej reči zelo pomankljive in negotove; malo verjetni viri so tej napaki vzrok. Tako je eden

trdil, da sta od Meranskih grofov, drugi od Andacenzerjev, tretji ju je izpeljeval od zveličanega *Ottovina Lurnskega, Pustrskega in Istrskega grofa*. Najverjetniše mnenje se nam zdi poslednje, kterega se je tudi *Perini* držal, zlasti zato, ker so naši Goriški grofje tudi pozneje večidel stanovali v *Luencu v Pusti dolini* (Pusterhal), in si svoje dedinstvo tudi zmirej skrbno varovali.

Ta rodbina je vedno in neprestano skoz 400 let našo pokneženo grofijo posedla, in ona je, ktera se navadno v zgodovini pod imenom *Goriških in Tiroljskih grofov* nahaja; imenovali so se: *Palatini Koroški, Opravniki (advocati) Tridentinske in Bresanonske cerkve*.

Ker nam ozke meje, ki smo si jih pripisanji te povesti postavili, ne dopuščajo, da bi tukaj obširno zgodovino teh grofov pisali, bomo samo nekaj o njih na kratko omenili.

Kar grofa Mainharda I. zadevlje, kteri je od l. 1120 do 1150 grofoval, trdi Bellone v životopisu Oglejskih patriarhov, da se je bil s patriarhom Peregrinom I. pogodil, spoznati Goriško in Mosburško grofijo za fevda Oglejske cerkve. Najdemo pa v poznejših časih, ko so se bili patriarh Peregrin II. in Trevižanje sprli, in ko sta jo namreč omenjena brata grofa Engelbert III. in Mainhard II. s Trevižani potegnili, da so se pomirili in pri Sv. Kvirinu v Korminu 27. januarja 1202 sklenili, da bode zanaprej *Goriški grad* prava lastnina grofov, brez da bi za to kaj odrajtovati imeli.

Od ravno tega *Mainharda II.* kterega naši spomeniki od l. 1186 do 1232 omenjajo, imamo *prvi kovani dnar*: ki ima na eni strani Oroslana z grbom pa napis *Mainardus*, na drugi se pa bere *Comes Gori-*

tiae. Če premislimo, da se je Oglejski dnar kovati začel pod patriarhom Volkerom med 1204 — 1218, je dokazano, da je Goriški denar stareji od Oglejskega, ali pa vsaj iz ravno tiste dobe.

Goričani so imeli že leta 1225 na spodnji in ravni strani mesta imeniten somostan OO. Sv. Frančiška, ki ga je sam *sv. Anton Padovanski* ustanovil; povabljen je bil namreč v ta namen (kakor zagotavlja O. Angelik Vicentinski) od naših grofov, in še dandanašnji se kaže sobica v kapeli sv. Katarine, imenovani Sv. Antona v Šenhauzu (Schönhaus), kjer je, kakor napis spričuje in se sploh meni, Sv. Anton kot gvardian samostana prebival.

Veliko imenitnost in še večji dobiček si je vladajoča rodbina naših grofov pridobila z zaročenjem Majnharda III., sinu Engelberta III. z Adelajdo, hčerjo Alberta Tiroljskega grofa; kajti Albert III. je leta 1253 brez možkih naslednikov umrl, tedaj je rodbina Goriških grofov večino njegovih posestev podedvala. Preselivši se pa tudi Mainhard III. grof Goriški in potem od l. 1258 grof Tiroljski iz tega na uni svet, sta si njegova sina Mainhard IV. in Albert II. dedinstvo delila v letu 1267, toda to delitev sta šele prav za prav leta 1271. dognala, in sicer tako, da je Mainhard IV. dobil Tirolj in Albert II. *Goriško grofijo*, Pusto dolino (Pusterthal,) in druge kraje takrat še pod Koroško Palatinstvo spadajoče; vendar sta si pravico vzajemnega nasledovanja izgovorila, tako da so se Tiroljski grofje imenovali in pisali *Tiroljski in Goriški grofi*, Goriški pa *Goriški in Tiroljski grofi*.

Večkrat so Goriški grofje patrijarhom pomagali v vojskah zoper Benečane, Kamineze in druge; vendar pa, bodisi da niso bili za svoj trud tako plača-

ni, kakor so želeli, ali iz kaeih družih uzrokov, niso si bili dobri in mirni sosedje. Beremo namreč, da so imeli med seboj večkrat hude prepire, in še celó vojske. Osoda Oglejskega patriarhata v deželskih zadevah ni bila najbolja, posebno ker so bili slabeji fevdniki na Furlanskem zmiraj na več strank razdeljeni in marsikterega med njimi je vsak majhen dobiček k močnejši stranki privabil, da je fevdnega gospoda, namreč patrijarha, v stiski zapustil. Take le so bile razmere tedajšnjega časa in fevdalizma in zato pač ne moremo reči, da so bili patrijarhi v deželskih zadevah kaj srečni.

Po omenjeni delitvi med Tiroljskimi in Goriškimi grofi, je naš Albert II. še blizo 30 let Goriško grofijo vladal. Pod Gorico je tedaj spadalo na Furlanskem Venecone, Kodrojo, Latizana in menda tudi Kadore; v Pusti dolini (Pusterthal) pa se je razprostirala do Haslaške soteske in o bregovih reke Rience do vrh hribovja nad Luencem. Čeravno je pa tudi naš grof Albert pogostoma s patrijarhi se prepiral in vojskoval, vendar ravno tako pogosto se je s patrijarhom Gregorjem in Rajmundom zopet pomiril; tudi ga večkrat v mnogih bojih kakor vojskovodja patrijarhov nahajamo, kadar so si prizadevali, Trst in Koper zopet vzeti, katerih mest so se bili Benečani polastili.

Da so tudi unkraj hribov našega grofa Alberta II. med najimenitniše nemške kneze šteli, se že vidi iz *povestnice Avstrijanske vladajoče hiše*, kjer pripoveduje, kako je bil izvoljen cesar Rudolf. Kadar je bil namreč po smrti Friderika II. cesarski tron izprazen predložijo l. 1273. zbrani volivci trojico vitezov, ktere so cesarke časti najbolj vredne spoznali in ti so: Bernard vojvoda Koroški, *Albert grof Goriški*,

in Rudolf grof Habsburški. Res, da je bil takrat izvoljen Rudolf, al to je bila gotovo velika čast za Goriške grofe, da je bil tudi Albert med omenjenimi tremi kandidati; to nas namreč prepriča, kako so Nemci njega in njegovo hišo visoko spoštovali.

Albert II. odredi še pred smrtjo svojima sinoma Henriku II. in Albertu III. meje posestev, ktere sta imela po njegovi smrti podedovati, ter določi in ukaže da ima, ko bi eden izmed nju brez otrok umrl, njegov del drugi brat dobiti. To razdelitev mu je tudi Albert I., Rimski kralj, z listino 23. januarja 1304 potrdil, v kateri listini grofa Alberta II. svojega sorodnika (affinem) imenuje. Po tej obravnavi zapusti Albert II. ta svet v Liencu 3. septembra 1304. Njegove mrtve ostanke so prenesli v Rožac, kjer so jih tako slovesno, kakor se slavnosti rodovine spodobi, 7. septembra v rodbinsko rako položili.

Od grofov, ki so po Mainhardu IV. Tiroljsko posedli, kakor je bilo zgoraj povedano, ne bomo tukaj govorili, ker je naš namen samo zgodovino Goriške grofije pisati. Vendar pa memogredé omenimo, da je bil grof Mainhard IV., kot Tiroljski grof pa V. leta 1286 za vojvoda Koroškega izvoljen. Ko je pa umrl leta 1299. on, in ne dolgo za njim dva njegova sina Ljudevit in Oton, prevzame tretji sin Henrik Tiroljsko grofijo in vojvodstvo koroško; znal je pa meje svoje oblasti tako razširjati, da je zadobil l. 1306. Česko kraljevsko króno. Ta čast mu je pa dosti zlega in krega napravila in še pred svojo smrtjo jo je zopet izgubil, ker je prešla v cesarsko Luksemburško hišo. Leta 1335 4. dan aprila je kralj Henrik umrl in je zapustil le hčer, ktera je v zgodovini znana pod imenom *Margarita Maultasche*; nji je bilo sedaj nemu-

doma Koroško odvzeto in Avstrijanski zemlji pridruženo; tudi je znana reč, da je l. 1359 še Tiroljska grofija pod Avstrijo prišla.

To malo od Tiroljske grofije; zdaj vrnimo se zopet k Goriškim zgodbam. Po smrti rečenega grofa Alberta II. se prične 11. dan junija 1307 delitev med sinoma Henrikom II. in Albertom III. kakor je bil še njun oče odločil, vendar ta delitev se je dovršila tako, da Albert in njegovi nasledniki niso dobili družega, kakor samo *Kriški hrib* (Kreuztberg) in pa nekaj malo družih lastnin na Koroškem, stareji brat *Henrik* pa je dobil vse drugo, to je *Stein* (Zakamen), *Eberstein* (Svinec), mesto *Lienč*, *Drauburg*, *Bruckam*, *Lienško sotesko*, *Wahlserch*, *Rühen* (Breg), *S. Mihelspurg* in zraven tega celo *Goriško grofijo* in kar je takraj *Kreuzberga* v *Istri*, na *Furlanskem*, na *Krasu*, v *Slovenski okrajini*, in na *Krajnskem*. Po taki delitvi med bratoma je lahko zapopasti, zakaj da se ni Albert II., z vladanjem te Grofije nič pečal, čeravno je, kakor znano, večidel v Gorici prebival; služil je namreč ali kakor deželni poglavar, ali pa je kako drugač javno uradoval.

Tedaj je po taki delitvi *Henrik II.* sam gospodaril čez našo grofijo, bil je pa tudi tako izvrsten, da ga vsi najslavnejšim med Goriškimi grofi prištevajo. Rojen in odrasel med vojaškimi vajami, spremlja vselej očeta v bojih in leta 1301. je z avoljo svojega poguma *Višji poglavar* Furlanskega postavljen, ko je namreč po smrti Petra Gera sedež patrijarhalni prazen bil. Za njim se vsede na patrijarhalni stol *Ottobon de' Razzi*, kateri se je pa z *Goriškim grofom* sprl; hotel je sicer, ker so se Trevižani in Paduani ravno prepirali z našimi grofi, si to priložnost v svoj prid obrniti, ter se z njimi in pa s Federikom Avstrijanskim zjedini, da bi Goriškega grofa

zmagal; toda spodletela mu je, ker Goriške vojske ni bilo mogoče premagati, in ker so hiteli skoraj vsi fevdniki in grajšaki na Furlanskem pod Henrikove bandera. Bil je tedaj patrijarh prisiljen, Goriškega grofa za mir prositi: tako je bil tedaj Henrik malo pred sovražnik, iznova za *vikšega Poglavarja* (*Capitano generale*) na Furlanskem najpred za pet let, potem pa za vse svoje dni izvoljen.

Ko je prišel potem l. 1319 Treviž s celo svojo okrajno pod oblast Rimskega kralja Friderika Avstrijskega, se je Friderik po dolgi razprti z grofom Henrikom II. sprijaznil, ter ga izvolil za svojega poslanca, da je v njegovem imenu mesto posedel. Henrika tudi Trevižanje dostojno sprejmejo in ga po enoglasni zvolitvi Rinskemu kralju priporočijo za *Cesarskega namestnika*, kar je tudi kralj potrdil. *) Menda vstrežemo čitateljem, ako tu par vrstic iz povestnice Trevižanske okrajine, popisane po *Vercitu* pridenemo, iz katerih bodo spoznali, kako so našega grofa Henrika visoko spoštovali.

„Za slovesni vhod v mesto“ — tako piše naš Verci — „so določili 20. dan junija. Ta dan so mu šli naproti mladi in stari Trevižanje radovaje se z veliko slovesnostjo dober kos poti iz mesta. Pred vsemi je korakal županov numestnik s starašini in svetovavci, za temi so nesli zástavo ali bandero sv. Križa in druge občinske bandera; sledili so vsi vojaki. Brezštevilna množica ljudi je za njimi drvila in upila: Živil naš Gospod! — Vhod grofa v mesto je bil kakor vhod zmagovavca. Ž njim sta bila Hugon Devin-

*) Najdel se je tudi denar kovan v Treviži iz časa, ko je Henrik II. tam cesarski namestnik bil; na eni strani ima podobo križa z napisom *Tarvisium*, na drugi strani ravno tako podobo križa z napisom *Comes Gor.*

„ski, Slovenski grof Friderik, mnoge čete vojakov in
 „mnogo družih žlahtnih vitezov in baronov. Bil je *Henrik*
 „eden nar imenitniših knezov svoje dobe, spoštovan zavo-
 „ljo svoje *modrosti, učenosti in pogumnosti*. Kralj Friderik
 „ga je neizrečeno ljubil, Oglejski patrijarh se ga je bal,
 „in vsi večji gospodje cele dežele so ga častili in mu
 „udano služili. S svojo priljudnostjo in z družimi lepimi
 „lastnostmi si je ljubezen in čislanje gospôde, spoštovanje
 „in čast prostega ljudstva pridobil. — Pet dni ni pre-
 „teklo, da so mu Trevižanje nar višjo čast, ki je v njih
 „oblasti bila, skazali; ker so ga vsi enoglasno izvolili
 „svojega *Višjega Vikarja* ali namestnika, in mu izro-
 „čili vso oblast čez mesto. Ta naslov in vse druge
 „pravice, ktere so mu Trevižani obilno podelili, je
 „kralj s posebnim diplomom potrdil.”

Dasiravno je pa naš grof Henrik primoran bil odsihmal v Trevižu stanovati, vendar nikakor ni pozabil svoje ljube Gorice, kakor bomo zdaj vidili. Že leta 1210 je bil zadobil Mainhard II. pooblastenje od cesarja Otona IV., da je smela Gorica vsaki teden somenj imeti; Henrik II. pa povzdigne Gorico še bolj, ker ji podeli l. 1307 ime in privilegij *mesta*, njenim prebivavcem pa pravico, si svoje *lastno mestno poglavarstvo* ali *magistrat* voliti, kateri bi skrbel za mestne potrebe; dovolil jim je tudi neke davke pobirati, kolikor jim je treba bilo za občinske stroške. Pri tej priložnosti se je sozidala *Občinska hiša* na tadajšnjem novem trgu, ki se pa sedaj *stari trg* (Piazza del Duomo) zove; in še dan danasnji hrani neki domoljub pečat, ktereга se je občina (srenja) v svojih zadevah posluževala. Ta pečat ima na sredi vrezan stari Goriški grad s stolpi, ki imajo na vrhu več nazobčenih obrobov; na zgornjem kraji pečata se vidi grofijski grb.

Do smrti Alberta II. niso imeli naši grofje družega znamenja na kovanem denarju kakor podobo Oroszana; to je upotilo nekatere pisatelje na misel, da pred Henrikom II. to je pred letom 1304 ni nihče izmed grofov družega grba v javnih opravilih rabil, al to velja gotovo le od kovanega denarja; zakaj v knjigi Koroninitovi, imenovani *Tentamen genealogicum*, nahajamo pečate Mainharda II. l. 1252 in Alberta l. 1295, ki imajo *razdvojen grb*, in sicer na zgornjem polju Oroszana, na spodnjem pa trakovje (pasivke).

Naj stariše in od naših grofov nar bolj čislane rodovine, ktere se v naših domačih spomenikih od l. 1200 do 1300 nahajajo, so grajske pa že pomrle rod-bine gospodov *Dornberških, Solkanskih, Devinskih, della Torre* (a *Turri Goritiae*), ktera se je pa potlej v več rodovin delila, namreč v *Vogrsko* (Ungrispah), *Korminsko, Flojansko, in Madrizisko*. To rodovino a *Turri Goritiae* je treba dobro ločiti od Milanske rodovino Thurn-ov s priimkom Valsassina. V ravno tem veku se omenjajo žlahtniki iz *Pevme, Rihenberka, iz Vipuš in Renč*, žlahtni *Orzon* in drugi, ki so pa vsi že pomrli. Beremo tudi, da je naš gr. Henrik II. 30. dan marca 1312 *Montegliano* z enim delom mestica *Kodrojpa*, potem *Virk*, in še neke druge kraje na Furlanskem kakor fevd prepustil žlahtnemu Strasoldu Bernardu, Gabrijelevemu sinu.

Po vsej pravici izrečemo tu svojo nevoljo, ker moramo povedati, da se je v naši grofi še v XIV. stoletji sužnost nahajala. Ohranilo se je namreč še veliko pisem iz tiste dobe do sadaj, ktere govorijo o prodaji ali kupčii sužnjev in o razdelitvi sužnih družin (*masnate*), in še leta 1317 (6. dan aprila) je bil list od notarja Astolfa napravljen, po katerem si naš grof Henrik II.

in Janzel, sin Fulberja iz Flojane delita neko družino: to je sinove, hčere in unuke rajncega Henrika iz Flojane, ki je bil suženj. Ti sužnji so do tiste dobe skupaj živeli; al s to pogodbo so bili ločeni tako, da so nekteri grofu, nekteri pa Janzelu v del pripadli.

Bil je Henrik II. oženjen prvokrat z *Beatriko Kaminsko*: njena oporoča od 25. avgusta 1321 se še hrani, v kateri zapustivši vse svoje premoženje soprogu ni pozabila OO. frančiškanov Goriških; umrla je namreč Beatrika v Trevižu zadnje dni omenjenega mesca, in je tudi tam pokopana bila. Sin Mainhard VI., ki ga je Henrik od nje imel, je že leta 1317 ta svet zapustil; zatoj se naš grof poroči vdrugič z Beatriko hčerjo *Štefana Bavarskega vojvoda*, ki mu je sinčeka Janeza Henrika povila. Al ta zakon ni bil dolg, ker je grof Henrik II. že mesca aprila 1323 umrl. Ako bi bilo verjeti našim zgodovinarjem Julianu, Rubeisu, Lirutu, Koroninu, Morelju, bi bil Henrik 24. dan aprila rečenege leta v Trevižu umrl; toda *Verci* dokazuje, da so vsi pisatelji Florentinskemu pisatelju *Villanu* verjeli in se ž njim vred zmotili; zakaj Trevižki kronisti, opiraje se na spomenike svojega mesta, trdijo enoglasno, da grof Henrik ni v Trevižu, ampak v Gorici umrl, kar nam tudi poznejši dogodki obilno spričujejo.

Hugon Devinski je sam prinesel 24. aprila ravno omenjenega leta Trevižanom žalostno novico prerane grofove smrti, kar je vse z veliko žalostjo napolnilo, ker so grofa zelo ljubili in spoštovali. Trevižanje niso mogli očitneje skazati spoštovanja spominu rajncega grofa, kakor s tem, da so enoglasno njegovega enolenega sinčeka *cesarskega namestnika* izvolili, ktera volitev je bila tudi od cesarja potrjena. Med tem ga je v tej časti nadomestoval Hugon Devinski, in nekaj dni

potem je med občnim radovanjem ljudstva naša grofovsko udova *Beatrika* svoj slovesni vhod v Treviž obhajala z vso častjo, ki se je namestnici in oskrbnici mladega grofa *Janeza Henrika* in slavnej gospej spodobila.

Oskrbnik našega mladoletnega *Janeza Henrika* je bil *Henrik*, Česki kralj in grof Tiroljski, bratranec rajnkega; vendar vtikal se je samo v bolj važne opravila, v vsem drugem je udova mati vladala in za svojega sina skrbela noter do leta 1335. Po tem takem je dala ona 5. dan avgusta 1325 svojemu notarju *Henriku Orzonu* nekatere zemljišča v fevd, ravno tisto leto je prepustila Azolski grad *Jakopu Mihelsburgu* tudi v fevd; 17. dan decembra 1331 prepusti ravno tako *Albertu Goriškemu* *Korminski grad* itd.

Le kakor posebnost te dobe, po kateri si lahko tadašnje stanje Goriškega mesta misliš, tukaj pristavimo, kar pripoveduje *Koronini* v svojih letopisih, da je l. 1325 višji oskrbnik *Henrik*, Česki kralj prezentiral nečega *Urha Valdenberškega* za Goriškega fajmoštra. Leta 1327 pokosi smrt grofa *Alberta III.*, brata gr. *Henrika II.* in strica grofa *Janeza Henrika*.

Leta 1334 pride v Oglej od papeža *Janeza XVII.* novoizvoljeni patrijarh *Bertrand*, po rodu Francoz iz Sv. Ginezja blizo *Kahorsa*, sicer častitljiv in pobožen vladika, pa po značaju tadašnjih časov tudi bojaželjen mož. Ko se je na patrijarhalni stol vsedel, je naj poprej sklenil, svoji cerkvi vse nazaj pridobiti, kar je bilo od sosedov vzetega. Ker v kratkem spozna, da z lepim nič ne opravi, je hotel, podpiran od pomočnih čet *Moravskega* mejnega grofa, se sile poslužiti. Patrijarhovi vojniki tedaj napadejo posestva mladoletnega grofa *Janeza Henrika*, in mu *Vencone* vzamejo. Ti kraj je

dolgo časa bil v oblasti Tiroljskega člena naše grofov-
ske rodovine, in naš Janez Henrik ga je od svojega
druzega bratranca in oskrbnika, Českega kralja, dobil.
Vzetje Vencona je razdražilo grofovo stranko, in to
je kmalo kaj hude razprtije napravilo.

Med tem se je leta 1336 naš mladi grof Janez
Henrik ženin z Ano hčerjo Friderika lepega, Rimskega
kralja; pa nade, ki so jih stavili na tako zvezo, so ostale
uničene, ker imenovanega grofa je nemila smrt v naj-
lepših letih 25. marca 1338 pokosila. — S smrtjo grofa
Janeza Henrika je ugasnila rodovina cesarskega namest-
nika Trevižkega, našega Goriškega grofa Henrika II.
in grofovina je prišla v oblast sinov, tudi že umrlega
Alberta III. namreč Alberta IV. Majnharda VII. in Hen-
rika III. Treviž, ki je spadal pod Goriško-tiroljske grofe,
ravno tako, kakor Tiroljska grofovina, Koroška vojvodi-
na in Česko kraljestvo, vse to je prešlo k vladajoči hi-
ši Avstrijanski. *) Goriškim grofom je od vseh nekdej-
nih posestev ostajalo samo še *Koroško palatinstvo*, *Go-
riška grofovina* in pa nekatere raztrešene grajšine na
Krajskem in Istrskem, pa še te poslednje so hotli
Benečani na se potegniti. Omenjeni trije grofovski brat-
je tudi niso imeli tistega bojnega duha, ne previdnosti,
ktero so njih slavni rajniki posedli: pustili so tedaj Go-
riško mesto po neprevidnosti in nepazljivosti tako malo
obvarovano, da ga je patrijarh Bertrand lahko obsedel
in malo da ne jim popolnoma vzel. Ta napad Gorice
od strani patrijarha Bertranda, leta 1340 je preveč zna-
čajin za tisto stoletje, kakor da bi ga izpustili iz na-
šega če ravno kratkega zgodovinskega popisa Goriške
grofije. —

*) Goriški grofi so vendar vedno obdržali naslov *Tiroljskih grofov*.

Pravi ravno ta patrijarh Bertrand v listu na svojega dekana, ki se bere v Rubeisu, da ko se je s svojimi lastnimi vojaki, in s tistimi četami, ki mu jih je bil knez Moravski Karl na pomoč poslal, proti deželi Goriških grofov pomikal, je prišel v Kormin, kjer je 10 dni ostal in tisti kraj po tadajšni navadi oplnil. Na sveti večer je prišel v Gorico, kjer je, kakor je o Božiči navadno, tri svete maše bral in ko je potem tudi ta kraj oplnil, je odšel in se proti Belgradu in Latizani podal, ker sta bila tudi ta dva grada lastnina Goriških grofov, in ju je obsedel do dneva po sv. treh kraljih.

Vsled teh prigodeb je patrijarh Bertrand dal tudi kovati denar s svojim imenom in z napisom *Comes Goritiae* (t. j. grof goriški). Šlo je tedaj Goriškim grofom za kožo. —

Pa razun stiske od strani Oglejskega patrijarha jih je čakala še druga nadloga v Istri. Benečani so bili namreč svojo moč že precej daleč po Istri razprostrli, in tako ni manjkalo priložnosti boriti se z našimi grofi. V enem teh bojev je bil leta 1344 grof Albert IV. po nesreči ujet in kot jetnik v Benedke pripeljan. Bil je pa tam prav priljudno sprejet, in po sklenjenem miru domu spuščen. Pa ne tako lahko je bilo, potlačiti punt v Furlanii, kjer so bili večidel fevdniki in posestniki grajšin, nezadovoljni z ravnanjem patrijarha Bertranda; tedaj so se mu izneverili, vzvezo stopili z našimi grofi in z mestoma Čividadam in Pordeonom, in tako boj začeli, kateri je le prežalosten konec imel.

Padel je namreč v neki praski, nedaleč od Špilimberga častitljivi patrijarh 6. junija 1350. *) —

*) V Goriški in Videmski škofiji se ta patrijarh časti pot imenom

Po Bertrandovi smrti je hitel na Furlansko Albert Avstrijski vojvoda, ter si prizadeval obavarvati deželo. Potem ko je tu vse v red spravil, se je v svojo deželo vrnil. Pod vladarstvom imenovanih treh bratov Alberta IV., Majnharda VII. in Henrika III. se reči v naši grofovini niso nič kaj zboljšale, imeli so namreč vedne prepire s svojimi sosedi. K tem zlegom so se še drugi pridruževali; tako na primer je bil pod njimi leta 1348 strašni *potres*, kateri je po vsi grofovini in po Furlanskem, posebno pa v Gorici veliko škode napravil; in leta 1375 je bičala huda *lakota* in *dragina* Goričane. Spomina vredno je tudi, kar nam Verei pripoveduje, da so leta 1375 prvokrat v naših krajih *puške* rabiti začeli. Pa nar bolj med vsim je vredno opomniti, da so 22. septembra leta 1361 naši grofje in pa vojvodi Avstrijski Rudolf, Albert in Leopold pogodbo nasledovanja sklenili, ktera je bila pozneje, leta 1364 in 1394 zopet ponovljena. Na zadnje še opomnimo Tržačanov, naših sosedov, kateri so, nadlegovani od Benečanov sami od sebe mesto in okoljšino Leopoldu Avstrijskemu vojvodu, podali. Od zgorej imenovanih naših grofov je umrl Henrik III. brez otrók, leta 1363 Albert IV. tudi brez naslednikov leta 1374, grof Mainhard pa leta 1385, in je zapustil dva nedoletna sinova Henrika IV. in Janeza Majnharda, ktera sta prišla po očetovi želji, ktero je bil v oporoki izrekel, pod vodstvo Ivana, Krškega škofa (Bischof von Gurk). Ker smo prišli do začetka 14. stoletja, je čas omeniti, da so dežel-

beatus Bertrandus. Vračal se je izveličani Bertrand iz Padovanskega cerkvenega shora, ko so ga na poti čakali oboroženi sovražniki, pri Špilimbergu zavrtno napadli in ga neusmiljeno umorili, ker je vês čas neprestrašeno branil pravice Oglejske cerkve. —

ni dohodki obstajali v davkih od zemljišč in v desetih, katere je pobiral poseben uradnik, ki je v Gorici stanoval, od fevdnih lastninskih zemljišč. Poglavar cele grofije se je klical *Capitano* (Landeshauptmann), kterega bi mi imenovali deželnega poglavarja, on se je pa večidel bolj s politikom pečal. Sodnijske opravila so bile prepuščene tako imenovanemu *Burg-grofu* (mi bi mu *gradnik* rekli), ali pa kacemu namestniku. V družih, Gorici podložnih krajih je bil po navadi tako imenovani *gastaldo*. Ako ni bil kdo zadovoljin ž njegovo razsodbo, mu je bilo dovoljeno se na deželnega poglavarja obrniti. Take *gastalde* ali sodnike (nemci jih imenujejo *Pfleger* ali *Richter*) nahajamo v Črnicah (Schwarzenach), v Vipavi, v Richenberku, v Renčah, v Korminu itd. Dostikrat se je pa tudi primerilo, da so grofi s posebnim privilegijem kako rodovino sodnji oblasti omenjenih *gastaldov* odtegnili. Baucer nam pravi, da Goriška srenjska hiša (*curia civilis*) je stala sozidana že v drugi polovici 14. stoletja na novem trgu, kakor so ga tistikrat klicali, to je tam kjer je sedaj *stari trg* ali *piazza del Duomo*. V drugi polovici 14. stoletja in sicer leta 1365 je sozidala grofinja Katarina, žena Alberta IV., ravno za omenjeno srenjsko hišo kapelo sv. Ane in sv. Leonarda, in ljudstvo je ravno v tem času se napravljalo zidati farno, zdaj metropolitansko cerkev sv. Hilarija in Tacijana. V oporokah tistega časa beremo pogostoma precej obilno zapisov ali legatov za zidanje imenovane cerkve. Gotovo je toraj, ako ravno družih dokazov nimamo, da je bila ta cerkev že pred letom 1400 posvečena.

Na koncu malo prej imenovanega starega trga do leta 1821 lepa cerkev Minoritov, katere davno več ni, in samostan ki je bil silno star, kakor so tudi hiše

s predvežjem na trgu in v Rastelu že zelò stare. Ko sta se cerkev in samostan podrla, so razširili trg, kteri se *Schönhaus* kliče in se s starim trgom dotika.

Pa vrnimo se zopet k zgodovini naših knezov. Nedoletnost grofa Henrika IV. je končala leta 1394, in leta 1412 ga najdemo kot *cesarskega poverenika* ali komisarja, pri podeljenji časnega posestva Oglejskega patrijarhata novo izvoljenemu patrijarhu Ljudevitu, Teškemu vojvodu (duca di Tech). Malo pozneje se je pa na Furlanskem tako mēdlo, da je Oglejski patrijarhat vès nov obraz dobil. Beneška ljudovlada, ktera je že dosti poprej posedla Treviž, Padovo in druge kraje na kopnem, si je prizadevala svoje posestva zmiraj bolj proti Furlanii razprostirati, in se je zvijačno in prekanjeno prilizovala in prikupovala bolj uplivnim podložnikom Oglejskega patrijarha. Med temi si je vedila posebno prikupiti Friderika Savornjanskega, Videmskega mestnega poglavarja, kterega je ljudovlada že leta 1385 zapisala v svoje zlate bukve: in ta je bil tisti, kteri si je naj več prizadeval svojo domovino prodati Beneški ljudovladi. Ker so Benečani Zader od Ladislava, Napolitanskega kralja, dobili, se je cesar Sigmund, Ogerski kralj zlo hudoval, ker je trdil, da Zader in cela Dalmacija je del njegovega kraljestva. Toraj je prišel, da bi se nad Benečani maščeval, na Furlansko. Pa že takrat so fevdniki Porcija, Valvasone, Friderik della Torre, ravno tako gospodje Prateški, Polceniški, Špilimberški in drugi na desnem bregu Taljamenta, od Savornjana pregovorjeni, se zvezali z ljudovlado, in so 14. marca 1411 pismeno pogodbo storili v Benedkah, s ktero so se zavezali za plačilo ljudovladi služiti. Ravno tako je storilo mesto Sačile 26. imenovanega mesca. Ker je 28. novembra 1411 v Čividad, in decembra v

Videm prišlo 11 tisuč Ogrov, so se vsi tako prestrašili, da je veliko fevdnikov na levem bregu Taljamenta, kateri so jo mislili potegniti s Savornjanom, začelo dvomiti ali bi na njegovo stran stopili, ali ne. Tristan Savornjan je iz Vidma pobegnil s svojo rodovino in z več družimi enako mislečimi. Cesar pa ga je kot puntarja preklical in mu vse njegovo premoženje vzel.

Cesarska vojska je veselo napredovala ker je general Pipo vzel in posedel Belun, Feltre, Seraval, Kordinjan in druge kraje, ktere je cesar Sigmund našemu grofu Henriku IV. za šest tisuč liber žlatà, z vsemi pravicami, gradovi, soteskami, terdnjavami, dohodki in davki prodal. Palladio pravi, da je grof Henrik poslal svojega deželnega poglavarja Gašperja Kuhmajstra, da bi sprejel prisego zvestobe; pa gospodarjenje naših grofov je bilo kratko. Pridrla je tudi vojska cesarska leta 1412 v okolice Treviža, pa silni vpor jo je prisilil se nazaj med Moto in Sačil pomakniti. Benečani so mesca aprila, leta 1412 glasovitega generala Karla Malatesta za vojskovodja postavili, kateri je zopet jim na noge pomagal, in je posedel Avian, Špilimberg, Latizano, Moto, in več krajev na Furlanskem. Tudi Savornjan si je prizadeval pomagati Benečanski vojski, kolikor je mogel. V sredi mesca oktobra so privihrale čete Benečanske blizo Vidma, in en del je celò do Gorice prišel. Ko je cesar sam 4. decembra v Čividad prisel s tremi tisuči konjиков, je bil Videm že vzetju blizo. Beneški vojskovodja Malatesta je sklenil se pametno nazaj pomikati na Trevižansko. Sigmund se je po kratkem počitku v Čividadu in Vidmu pomikal z vso vojsko proti Belunu. Ker pa ni mogel nič opraviti okoli Padove, Vičence in Verone, se je vsa cesarska vojska vrnila v Furlanijo. Bil je potem kon-

gres v Trstu, kjer so skušali mir utrditi; ker se pa nikakor niso mogli pogoditi, so 17. aprila 1413 primirje na 5 let sklenili. Med pogoji tega primirja se je ozir imel *na cesarski strani* na Ljudevita, vojvoda Teškega, Oglejskega patrijarha, in na celo Furlansko deželo, na dva brata Henrika IV. in Janeza Mainharda Goriška grofa, na grofa Ortemburskega in na Frančiška Gonzaga Mantovanskega; *na Beneški strani* pa med tolikimi ki so imenovani, in so; Miklavž, mejni grof Esteški in bratje, Malatesta Tristan in njegovi bratje Savorjanski, grofi Poreijski in grofi Kolaltiški.

Verci tudi omeni neke zarote proti pratrijarhu, Teškemu vojvodu, leta 1417; pa te nevarnosti ne omeni nobena zgodovina Furlanska, in tudi ne *Rubeis*, akoravno je res, da so prijatli Beneške ljudovlade ga šovražili, ker je bil nasprotnik Benečanov, in da je cela stranka Tristana Savorjanskega iskala ga iz poti spraviti, ker posebno po patriarhovi prizadetvi je bil Tristan odpoden in mu imetek konfisciran.

Okoli 21. aprila 1418, ki je bil konec primirja, ste se obe stranki k vojski pripravljale, in zopet se je na Furlanskem prikazala armada pod poveljem Dionizija Marchala, bana Slovanskega, in pod njegovim poveljstvom so zapovedovali manjšim oddelkom Marsili Karski, Friderik grof Ortemberški, in Miklavž grof Prateški; armada Beneška je pa imela vojskovodja grofa Filipa Arčeljskega, in pod njim so zapovedovali tadaj mejni grof Esteški, Tristan Savornjanski in drugi. Pa ali cesarska armada ni bila dosti močna, ali iz kakega drugega vzroka so Benečani brez velike bitve, in samo po malih praskah na Furlansko pridrli, in več krajev posedli. Ker je pa patrijarh, vojvoda Teški, hotel brez prelivanja krvi mirno se spraviti s sovražnikom, je že

leta 1418 svoje poslance v Benedke poslal, da bi se o miru pogovarjali, pa predlogov njegovih Benečani niso poslušali, ravno tako niso hotli poslušati cesarskih poslancev, kateri so mira iskali, in še posredovanje Kardinala Španjskega so zavrgli. Mesto Čividad je med tem sklenilo, se prostovoljno podati pod ljudovlado Beneško, in je s tim namenom svoje poslance v Benedke poslalo, 11. aprila 1419 je bila pogodba pisana, v kateri niso samo Benedkam se podvrgli, ampak se tudi zavezali, celo djansko nasprotovati cesarju in vsakteremu od cesarjeve strani. Ljudovlada je precej poslala v Čividad veliko četo konjikov in pešcev pod poveljem Tadeja, mejnega grofa Esteškega, da bi se zagotovila izpolnjenja tega, kar so v pogodbi obljubili Čividualčani. —

Ker je bil patrijarh, vojvoda Teški, sam pri cesarju Sigmundu na Ogrskem, je zadobil in seboj pripeljal novo vojsko, s katero je 11. novembra 1419 brez odloga mesto Čividad obsedel. Pri tej obsedi je bil tudi naš grof Henrik IV. in je s svojo pričujočnostjo in s svojimi ljudmi pogum in red v vrstah obsednikov obdržal; vendar pa se je v kratkem vidilo, da je bila stanovitnost in hrabrost obsedencov junaška, in da je vsim skušnjam obsednikov kljubovala. Obsedenci so večkrat se iz mesta nad sovražnika zaganjali, pri eni taki priložnosti so bile cesarske čete skorej popolnoma pobili, njih veliko ujeli, in med njimi je bil od mejnega grofa Esteškega tudi Goriški grof Henrik IV. ujet, z močno stražo v Feraro prepeljan in šele po tem ko je veliko zlata plačal, nazaj na svoj dom izpuščen. Lahko verjamemo, da je po tem sovražni general s svojimi trumami do same Gorice prišel, ker je bil takrat, kakor Bauer piše, grof Henrik vsega gibljivega imetja in vseh svojih pisem obropan. Patrijarh ni vedil sadaj družega

početi kakor se zopet na Ogrsko podati, da bi novih vojniki od cesarja dobil. Pa ker se to ni tako hitro zgodilo, kakor si je patrijarh želel, se je en kraj za drugim Benečanom udal in na zadnje je še Videm po 15 dnevni obsedi, 6. junija 1420 v njih oblast padel. Pred ko se je pa Videm udal, so, kakor zvemo iz spisov tistega časa, gradniki in fevdniki patrijarhovi eden za drugim se podajali do mejnega grofa Esteškega, da bi se mu priklonili in ljudovladi zvestobo prisegli. Obljubili so cesarja in celo njegovo stranko zmirej za svoje sovražnike spoznati, in v vrstah Benečanov proti njemu vojskovati se. Patrijarh, vojvoda Teški, se je med tem spet iz Ogrskega z novimi četami vrnil in si prizadeval svojo deželo zopet pridobiti, pa akoravno se je sprvega srečno vojskoval, ga je vendar pozneje nesreča primorala se na Ogrsko vrniti, kjer je tudi do svoje smrti ostal. —

Tako je končala vojska, katero smo, ker je v zgodovini Furlanski silno imenitna, enmalo obširno popisali, posebno ker tudi naše grofe zadeva, in ker je nesrečni izid te vojske njih stanje pohujšal, katero je bilo veliko bolje pod patrijarhalno vlado. Ker pa Beneška ljudovlada ni bila zadovoljna s samo deželo, katero si je pridobila, ampak je hotla tudi spoznana biti kot neodvisna vlada, ravno tako kakor so bili nekdanj Oglejski patrijarhi, se je Henrik IV. udal sili okoljšin, in je investituro ali vpeljavo v fevd od Benečanov prejel 13. novembra 1420 v obziru na take svoje imetke, ki so bili poprej patrijarhalni fevdi, in to za se in pa za svojega brata grofa Janeza Majnharda. Janez Majnhard je umrl okoli leta 1430 brez otrok, in grof Henrik IV leta 1454, in je zapustil tri sinove, Janeza, Ljudovita in Leonarda. —

Pa še dve druge važne prigodbe iz časov imenovanega Henrika IV. moramo povedati, od katerih se ena tiče patriarhata Oglejskega, in druga Graškega. Cerkevni zbor v Bazileji je žugal Beneškemu starašinstvu z odločbo od cerkve ali z ekskomunikacijo zavoljo osvojenja patrijarhalnih dežel; zato, akoravno jih je Beneška ljudovlada po vojniškem pravu posedla, se je vendar toliko udala, da se je spustila v pogodbe. Ta pogodba je bila sklenjena 18. junija 1445 z Oglejskim patrijarhom Ljudevitom III., kateri se je klical Skarampi Mezarota, in je bil naslednik vojvoda Teškega. Vsled te pogodbe so Benečani obdržali pod svojo oblastjo vse v vojski pridobljene dežele, Oglejskemu patrijarhu pa je bila priznana samo jurisdikcija ali sodna oblast čez Oglej, St. Vid, Št. Daniel v Furlanii. Vendar pa so Benečani patrijarhu obljubili vsako leto za to cesijo ali za ta odstop nekaj v dnarji plačevati. Druga imenitna prigodba, ktero imamo omeniti, je, da je bil patrijarhat Graški (di Grado) s pismom papeža Miklavža V. od. 8. okt. 1451 iz Grada prenešen v Benedke. Pa ravno tako, kakor smo vidili, da je bila prva polovica petnajstega stoletja polna važnih prigodb, je bila druga polovica polna groznih nesreč. Znano je, da je 29. maja 1453 Carigrad prišel v roke Mahomeda II. in da je s tem vzetjem končalo Rimsko cesarstvo v izhodu; in ko so potem leta 1465 Turki postali gospodarji Bosnije, so pogostoma sovražno napadali tudi naše kraje in Furlanijo. —

Rubeis pravi, da so Turki že 1469 11. julija in 28. septembra vdrlí v naše kraje pod vodstvom Škander-Bašata, da so čez Kras v Furlanijo privreli, se po reki Pjavi privalili, povsod požigali in ropali in pa 11 tisuč oseb obojnega spola saboj v sužnost gnali. Valvazone pa omeni še šest drugih takih napadov.

Prvi je bil 4. septembra 1470, z osem tisuči konjikov, drugi 21. septembra 1472, pri kateri priložnosti so Turki veliko vasi okoli Gorice in in Tržiča (Monfalcone) požgali in vse poropali; tretji 30. oktobra 1477. Eden in trideseti dan tega mesca zjutraj so se zgrabili Turki z Beneškimi četami blizo Majnice, Gradiške, Foljane na Soči pri mostu in pri Ločniku (Lucinico), pa Benečani so bili tako tepeni, da so Turki drugi dan pred Videm privreli, šli so še do Pordenona in 5. novembra so se proti Gorici nazaj vrnili ter veliko število jetnikov saboj ulekli. Četrty napad je bil 5. aprila 1478. Bilo je sadaj 15 tisuč Turkov, kateri so privrhali do Soče, veliko škode okoli Monfalkona ali Tržiča naredili, pa naprej niso šli. Dva in dvajsetega julija 1479 so se Turki spet na Furlansko vrnili; ko so prišli čez Sočo, so se spopadli z Beneškimi četami in so se po malo praskah proti Koboridu skozi Kanal in Ročinj podali in od tam naprej skoz Bovec (Flitsch) na Koroško prišli. Šesti je bil 30. septembra 1499 z sedem tisuči Turkov, ki so tudi do naše Soče privreli, katero so *belo reko* imenovali, in noter do Livence so veliko škode po Furlaniji napravili. —

Da bi se zamoglo Turški sili zoprstaviti, so se trdnjave zidati pričele na pripravnih mestih. Takih nahajamo v naših krajih ne malo, posebno pa na Krasu; sploh se imenujejo take trdnjave: *taborji*. Ko so se bili Turki leta 1472 umaknili iz naših krajev za nekaj časa, so začeli Benečani Gradiško s trdim ozidjem obdajati, in so jo tudi utrdili, akoravno na ptujih tleh, in v kljub vsemu nasprotovanju pravega lastnika, našega Goriškega grofa Leonarda. Z lastnikom Goriške grofije je pa taka-le:

Ludevik, Goriški grof, umrje l. 1456 brez otrok;

njegov brat Janez, ki je bil starši, je umrl leta 1462. On je imel v zakon Elizabeto, hčer Ulriha, Celjskega grofa. Ko je bil njegov tast v Budi leta 1456 ubit, je hotel naš grof Janez na sé spraviti Ortenburško grofijo na Koroškem, opiraje se na svojo žlahto s Celjskimi grofi po svoji ženi. Ko z lepo nič ne opravi, poskusi s silo; al opekel se je. Cesar ga užuga, on mu mora prepustiti lep kos svojega posestva v Koroškem palatinatu, in zraven, kar je še narvažniše, nekaj pogodeb pisati, ki mu niso bile kaj ugodne. Od Goriških grofov Janeza in Leonarda se hranijo še mnogotere izročilne pisma, s kterimi nekterim rodovinam potrjujeta njim prepuščene fevde. Več od tega, ako želiš, v Koronitovih letopisih. Po smrti grofa Janeza ostane Leonard, Goriški grof, sam gospodar te grofije. Letá grof je sicer sprvega mislil v Gorici stanovati; vendar je pa stanoval skor vedno v Liencu. Nekteri menijo, da se mu ni kaj varno zdelo tukaj v Gorici zavoljo Turških napadov; nekteri pa pravijo, da ga je jezilo početje Benečanov, kteri niso prenehali Gradiške zidati, ker so se izgovarjali, da je treba zoper Turke trdnjavo napraviti; in s tem izgovorom so jo tudi v posesti obdržali od leta 1471 do 1481; ravno tako so se bili tudi Bovca polastili. Prepustil je grof Leonard grofijo med tem svojim deželnim poglavarjem.

Zadnji deželni poglavar je bil po besedah Koronitovih neki Virgilij *de Graben*, ki je grofijo vladal na mestu svojega grofa od l. 1490 do 1500.

Od grofa Leonarda imamo še lep marmeljnov spominek v metropolitanski cerkvi pri stranskem oltarji sv. Ane. Napraviti si ga je dal koj iz začetka njegovega vladanja, ko je še v Gorici stanovati mislil. Leta spominek kaže grofa Leonarda stoječega, vsega v

železnem orožji. Desnica mu drži zastavo, na kateri je grofovski grb umetno vdelan: v levici drži drug enak grb; od zgoraj na strani je Tiroljski grb, od zdalej pa gospa, menda njegova soproga Pavlina Goncega iz Mantove. Pri grofovih nogah pa leži lev; v desni prednji taci ti derži Koroški gerb, z glavo pa je obrnjen proti grofu. Okoli pa je sledeči napis z gotiškimi črkami, ki se dajo težko prečitati:

Lienhar. Von. Gottes. Gnaden. Pfallentz. Grave. Fun. Kaerthen. Grave. Zu. Görz. Und. Zu. Tirol. Vogte. Deren. Gottes. Häusern. Zu. Aglar. Zu. Brichsen. Hat. Dissn. Stain. Machen. Lassen. Anno.....

To se pravi po slovenski:

Leonard, po Božji milosti palatinski knez Koroški, grof Goriški in Tiroljski, zaštitnik cerkve Oglejske, Tridentinske in Briksenske, je postavil marmorni spominek leta.....

Goriški grofi so imeli pravico, fare in duhovnike pri cerkvah podeljevati. Ker so pa o času, ko je bil grof Henrik IV. v boji od Benečanov ujet, in ko se je oropal njegov arhiv, tudi pisma obeh papežev Martina V. in Evgenija IV. se pozgubile; je papež Siksti IV, kakor Baucer pripoveduje, s posebnim listom l. 1480, vnovič Goriškemu grofu Leonardu njegove prejšnje pravice patronatske potrdil.

Ravno tega leta je bil, kakor priča Palladio, strašen požar v Moši blizu Ločnika; zažigaveev pa ni bilo moč zaslediti.

Leta 1490 se je iznajdla ruda v Idrii, katero mesto je takrat pod Tomin spadalo, in tedaj pod Goriško grofijo.

Benečani sponavši, da so bolj močni, se niso kar ne zmenili za mnoge tožbe in upiranje naših grofov;

zraven tega so Furlanske srenje spadajoče pod Gorico s silo gonili, da so jim zidali trdnjavo v Gradiški in v Vidmu. Zatorej odloči grof Leonard še pred smrtjo (1497) odstopiti ali za druge zamenjati Maksimilijanu I. Avstrijskemu naslednje okraje: Kormin, Belgrad, Koldroppo in Latizano, da bi jim zljajšal njihtrd stan, ker so mogli robotiti in dvema gospodoma služiti.

Rodbine posebno znameniti konec XIV. in o začetku XV. veka, nahajamo zapisane v povestnici Morellitovi. Te so:

Med žlahniki: gospodje Attems, Bruderle, Kopmaul, Kronschal, Dornberg Edling Laussenbaški, Florian Florjanski, Thaen s priimkom Fontana, Gardovič, Graben, Hais, Hoffer iz Renč, Luegk, Manetti, Neyhaus Neykoffliški, Orzon, Pabst, Pippan, Prodolon, Rabatta, Raffaeli, Raschaver Raški, Ravnach, Ribisini, Spranzen, Strassau, della Torre, Van der Vesten in pa Ungerspach ali Vogerski.

Med nežlatniki: Kusman, Kettner, Klingenstein, Eckenreiter Poscher Skuben, Kelbel, Fiorenz, Wellenitsch, Thauber, Tollner, Meichsner, Winckler, Mailinger, Fajelli, Gardina, Schwarz, Romani in Singer.—

Al mnogo družih nežlahtnikov znamenitih ravno tako kakor so omenjeni ne nahajamo v imeniku Morellitovem, kakor n. p. Holzapfl, Zentgraff, Hemerlen, Thomler, Phuster, Toso in drugi, kateri kakor vidimo v raznih, listinah niso bili le mestjani, ampak tudi gastaldi Goririški.

Menda ne bode odveč, ako pridenemo tu še rodoslovje ali genealogijo te visoke zamrle hiše (obitelji), ter tako polajšamo razumljenje zgorej omenjenega. Leonard, poslednji naš grof, je umerl brez otrok 12. aprila 1500 v Liencu. Ker je tedaj ta žlahtna obi-

telj brez potomkov umrla, je padla Goriška grofija v last Maksimilianu I. Avstrijanskemu, nekaj zato ker ste si bile hiši v žlahti, nekaj pa tudi vsled storjenih pogodb v letih 1361, 1364, 1393, in 1486. Nadgrobnica tega našega poslednjega kneza v farni cerkvi Lienzeški se glasi tako le:

Hic jacet sepultus - illustrissimus princeps Leonardus comes palatinus Carintiae - Comes Goritiae et Tyrolis-advocatus ecclesiarum-Aquilejensis, Tridentinae et Brixienensis obiit XII. aprilis MD-cui Deus sit propitius.

(Dalje prihodnjič).

Rodoslovje pokneženih grofov Goriških.

Otovin, Lurnski in Pusterthalski grof 970 - 1012.

Engelbert, Lurnski in Pusterthalski grof 1027-1049

Henrik, Istrski grof 1075-1100 — **Majnhard I. Goriški grof 1121** — **Engelbert I. Goriški grof 1121-1139**

Henrik I. 1121-1150 — **Engelbert II. 1146-1187**

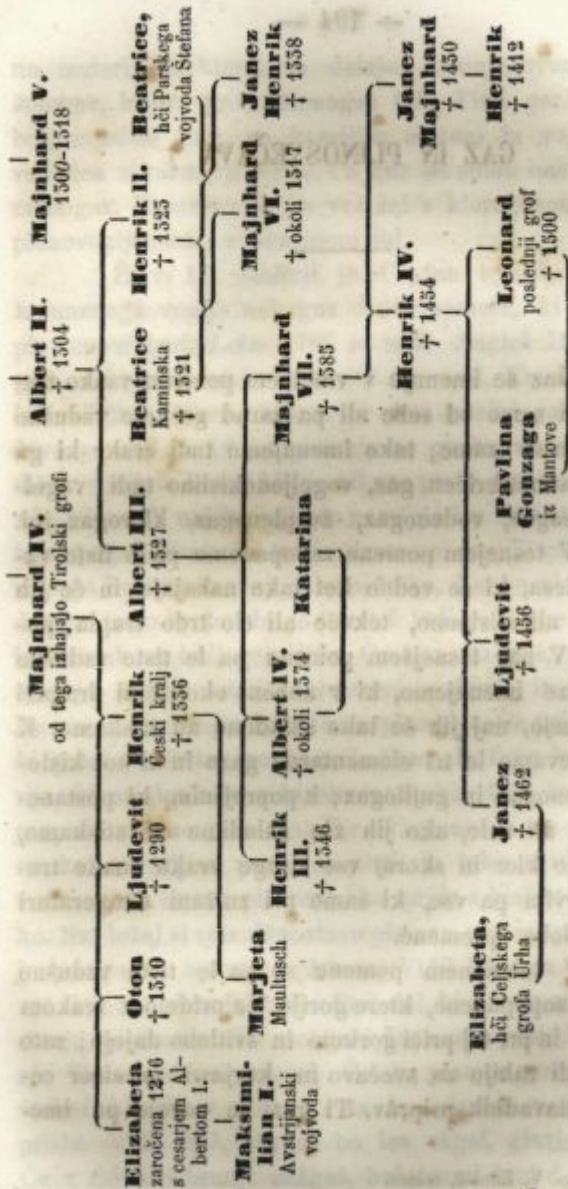
Majnhard II. 1156-1152

Engelbert III. 1186-1220

Adelheid, hči Tirolskega grofa

Majnhard III. 1225-1258

Albert I. † okoli 1250

GAZ IN PLINOSVEČAVA *)

Gaz se imenuje v vmetnem pomenu vsako truplo, ki ali samo od sebe ali pa zaradi gorkote vzdušno podobo na-se vzame; tako imenujemo tudi zrak, ki ga dihamo atmosferičen gaz, vogeljenokislino tudi vogeljenokislinogaz, vodenogaz, žveplenogaz, klorogaz itd.

V tesnejem pomenu zapopademo pa le tiste vzdušne telesa, ki se vedno kot take nahajajo in če jih ohladimo ali stiskamo, tekoče ali celo trde trupla postanejo. V nar tesnejšem pomenu pa le tiste vzdušne trupla gaze imenujemo, ki v nobeni okoljščini drugači ne postanejo, naj jih še tako shladimo ali stiskamo. K tem prištevamo le tri elementarne gaze in ti so: kislogaz, vodenogaz in gnjilogaz; k poprejšnim, ki postanejo tekoče ali trde, ako jih zelo shladimo ali stiskamo, prištevamo klor in skoraj vse druge zraku enake trupla. K prvim pa vse, ki same pri znižani temperaturi svojo podobo spremené.

V tehničnem pomenu so pa le tiste vzdušne telesnine zapopadene, ktere gorijo, če pridejo z zrakom v dotiko, in pri tej priči gorkoto in svetlobo dajejo; zato se pa tudi rabijo za svečavo in kurjavo in sicer ceneje od navadnih priprav. Ti gazi se zovejo po ime-

*) Sp. V. Kunšič, realec.

nu materij, iz katerih se delajo: kamnjenovogelnogaz, šotogaz, kostenogaz, lesenogaz itd. Tisti gazi, ki nar bolj uspešno goré, so kemično zloženi iz vogelca in vodenca v razmerji 6:1. Ta gaz se sploh imenuje plamenogaz. Namešan je pa večidel s klorogazom, z žveplenovogljencem, z bencinom itd.

Ž v 17. stoletji je Cayton opazil, da se iz kamnenega voglja nek gaz dobiti zamore, ki s svitlim plamenom gori. Leta 1786 je neki Anglež Dundonald prvi iz kamnenega voglja gaz napravil. Kmalo po tem leta 1792 je Murdoch v svoji novi fabriki gaz za svečavo porabil in 18 let pozneje so ga že v nekem gledišču vpeljali. Leta 1812 je bil gaz prvič mestna svečava v Londonu. V naših krajih so gaz šele čez črt stoletja potem vpeljali. Francozi trdijo, da so oni znajdli gaz, in sicer nekega Lebona imenujejo iznajdnika, kar pa ni res; vendar gre temu hvala, da je naletel tudi na druge materije, iz katerih se tudi gaz dela. Če gaz razbeliš, se skroji, ako je čist, v vogljenovodeneec, vodeneec in vogleneec. Ravno v tem obstoji svetloba plamena. Če prižgeš gaz, ki puhti iz cevke, ne pogori čisto, le tiste lege pogorijo, ki se dotikajo s kiselcem zraka. Gaz se zbeli in razpade v omenjene materije. Vogleneec plava v plamenu kot nevidljivi prah, se zbeli in tako svitlobo daje ter zgori na koncu plamena, ko pride s kislicem v dotiko. Nar ložej si zjasniš sostavo plamen, ako vzameš svečo, jo prižgeš in opazuješ plamen. Vidil boš, da obstoji iz več delov in sicer iz štirih. Prvi del, ki obdaja nitknik ali stenj, je temen. Tu so gazi še neskrojeni, in ne goré. To se lahko poskusi. Če je plamen precej velik, vtakni klinčik v plamen, da bo glavica v temni del prišla. Vidil boš, da se bo les užgal, glavica pa ne. Če v skledici žganje zažgeš, boš temni čunj dobro vidil.

Pomoli z železno žličico fosforja vanj, in vidil boš, da se bo stajal, pa ne zgorel. Kakor hitro ga pa iz plamena potegneš, se bo užgal, in bo ugasnil, če ga zopet nazaj noter deneš. Drugi del je višnelkast, trdo pri nitniku pod prvim. Tretji obdaja prvega, je nar bolj svetel, in ta je, ki daje vso svitlobo. Četrty zunajni del je bolj temen, v njem pogorijo gazi, je tedaj nar gorkeji. Čisti gaz se v malem tako-le lahko naredi: Vzemi trpentina in močne žveplene kisline v pravi razmeri; nato ju dobro zmešaj in tako dolgo grej, da se bo jela zmes peniti in temniti. Gaz, ki se bo začel delati, izpelji v kako posodo, kjer se mora potem z apneno vodo sčistiti. Se ve da bi nam ne kazalo na to vižo gaz delati za svečavo, ker so stroški preveliki, temveč ker imamo družih materij, iz katerih se gaz napraviti da. Iz vsega, kar za kurjavo rabimo, se gaz lahko naredi, vendar ga iz kamnenega voglja večidel povsod delajo, čeravno je, tak gaz z drugimi škodljivimi gazi namešan, od katerih se le težko, od nekterih clo še ločiti ne da. Iz olja, smole in masti bi bil nar boljši, pa zopet predrag. Le malokdaj se dela iz spridenega olja, ribje masti itd. še bolj redko pa iz šote, ker gaz iz šote narejen ne gori kaj svitlo.

Kakor je bilo že omenjeno, se je ta znajdba iz Angleškega po vseh krajih razširjala, celo družbe so se podale po svetu, ki so se s tem pečale in tako bogatile. Od začetka so mislili, da je svečava z gazom le za bogate in velike mesta; ko so se pa prepričali, da je ceneja od druge, ker se da iz tako cenih materij delati, so jo tudi v malih mestih začeli vpeljevati, celo v fabrikah in v drugih privatnih posloppjih se že pogosto nahaja. V nekterih mestih se gaz tako ceno dela, da ga ne rabijo sa-

mo za svečavo, ampak tudi kurijo in kuhajo ž njim kakor na Dunaji.”

Ker je gaz dandanašnji take važnosti, *) bi utegnil marsikteri površno vediti, kako se dela. S kratkimi besedami naj tukaj le nekoliko omenim. Za gaz zbirajo tako voglje, ki je zlo smolnato (vitumen), ker le iz takega se da veliko in dobrega gaza napraviti. V naših krajih se ne nahaja tako dobro voglje kakor na Angleškem. Pa tudi tam ni voglje vse enako; Mackencie jih je poskušal in najdel kacic 32 sort. Na Škotskem kopljejo voglje, ki bo gorelo kakor sveča, če ga prižgeš. Iz tega gotovo narveč gaza dobijo.

Gaz delajo takole: voglje ali sploh materije, ki sem jih omenil, v ilnatih retortah pečejo ali déstilirajo. Retorte napolnijo namreč z dotičnimi materijami, jih pokrijejo in s klejem dobro zamažejo, da ne more zrak vanje. Potem položijo retorte v peč in jim začnejo kuriti. Ni vse eno, ali se oglje zlo ali malo zbeli. Če se premalo zgreje, se skoraj sama voda in katran (Theer) delata, pa le malo gaza; če se pa preveč, tako da belo postane, se res veliko gaza naredi in malo katrana, pa tak gaz ima premalo teškega vogelnovodnega gaza, ker se v preveliki vročini razkroji v lobki vogelnovodeni gaz in vogljenec. Ako zgreješ retorte, kakor gre, boš dobil 20 % gaza, vode 40 % katrana pa 40 % rova (Coaks.)

Od začetka so bile retorte iz železa, pa skušnja uči, da se v ilnatih boljši gaz dela. V vsaki peči je kacic pet do šest retort vzdanih; iz vsake je speljana cevka v občno veliko cevko, ki je s katranom do polo-

*) Odkar se je nova in, kakor je viditi tudi cenoja svečava iznajdla, bode menda gazova važnost bržkone v kratkem nehala; toda vsa čast tudi padli imenitnosti.

vice napolnjena. Ko se retorte sogrejejo, grejo neskrojeni gazi po cevkah, kjer nekaj vode in katrana oddajo, in ta se v neko posodo odteka. Iz zadnjega zistema cevk pride gaz v cilindar, ki je z rovom napolnjen. Skoz cilindar se voda izteka, in ves katran in sopuh na-se vzame.

Pa ne gre misliti, da bi bil gaz že za rabo; do zdaj se je namreč le mehanično nekoliko očistil, treba ga je še kemično očistiti. Namešan je s škodljivimi materijami, ktere se ne dajo mehanično odgnati, n. p. gnjilogaz, vodenogaz, vogljenokisli gaz in več drugih. Ti se dajo odkrojiti le s kemično močjo. Gaz pride iz cilindra v posodo, kjer je z vodo namešana žveplena kislina. Ta amenjakove soli kroji, vogelnokislino, žveplenovodeni gaz in prusko kislino (Blau säure) pa oprosti, ktere z gazom vred v drugo posodo puhtijo. V tej posodi je apno v vodi raztopljeno. Vogelnokislina, žveplenovodeni gaz in pruska kislina se kemično zvežejo z apnom in gaz je zadosti očiščen.

Da je gaza vedno za potrebo, se nabira v gazometru, t. j. v shrambi vodnjaku podobni, ki je pokrit z železnim cilindrom, tako da zrak nikjer ne more noter priti. Na dnu tega vodnjaka ali gazometra je katranasta voda, v katero se omenjeni cilindar povezne. Če se zadosti gaza pod cilindrom nabere, ga kviško vzdigne; cevko, po kateri se je nape-ljal gaz zamaše in odtaknejo drugo, ki ga speljuje za svečavo. Cevke so v zemljo vložene, da gazu zmrz-lina ne škoduje. Po ulicah morajo precej globoko v tleh biti, zakaj z vožnjo se tla pretresejo in ko bi ta pretres do njih segal, bi jih lahko kaj premaknil ali poškodoval, in gaz bi utegnil iz njih puhteti. Če je v kakem poslopju več plamen, je treba kondenzatorja; iz

tega se namreč lahko razvidi, koliko gaza pogori. Kondenzator, tudi regulator imenovan, ima podobo bobna in je iz železa skovan, se suče v toku krog osi; obstoji iz štirih predelkov. Puhteči gaz zažene boben krog osi, v tem puhti gaz v tok in iz tega po drobnih večidel iz medenine skovanih cevkah v tobe, kjer pogori. Na bobnu je kazalo napravljeno, ki kaže, koliko gaza eno uro pogori. Plinosvečava je tudi kmetijstvu v velik prid, in pospešuje sploh blagostan države. Zemljo, ki so jo pred le za olje obdelovali, rabijo zdaj za potrebnejše pridelke. Živino so pitali zlo zaradi masti, iz ktere se delajo sveče; dan današnji ne potrebujemo toliko sveč in olja za svečavo, tedaj jim toliko več za hrano ostane.

NARODNE PESMI, PRAVLICE, VRAŽE

I. T. D.

(Nabrane po *Goriškem*).

Visoka je vrednost narodnih pesem; koga ni že presunila njih otroška priprostost, kadar opisujejo najglobokejše čutleje ganjenega srca, ko učijo ali ko pripovedujejo slavne dogodke srečne ali nesrečne minulosti? Narodna poezija veje rahlo kakor sapica večerna po gaji in šumlja kakor po livadici mirni potočič. Ena sama narodna pripodoba pove dostikrat več, ko cela umetna pesem; tu je vse naravno, vse se cedi iz najbolj skritih kotichev človeškega srca; da, rekli bi, nema narava si je sposodila narodno poezijo, da govori k srcu človeskemu. Z eno besedo, ona kaže idealno življenje človeku, je odmev nebeških glasov in rahli spomin Adamovega paradiža. Njene „rožice“ in „vijoljčice“, njeni „Matijaži“ in „Alenčice“ so najmilši plod rahlo vnete domišljave.

Nevedneži so ji kratili vrednost, češ, da je borna in nična, ker govori po kmetovsko; aristokratsko se posmehovaje so jo pahali na deželo, odkodar je prišla. Res pomilovanja vredni ljudje, ki jim ne klije v srcu nebeška cvetlica nježnega čutjenja! Torej gre velika hvala možem, ki vzdigavajo zaklad narodnega pesništva; koristnost, ki zvirja iz tacihi študij, je v več ozirih mnoga in zdatna. Narodne poezije so nevsahljivi vir, iz kterega naj zajemajo pesniki čisto nadušje, one

jih bode učile narodu, za ktereга se trudijo, se na mah prikupiti; one naj gojijo in požlahtnujejo v mladenčevih prsih mično čvetličico rajske poezije. Kjer ni več rahlega čutja, sledi moralna smrt in gotova poživinjenost tako pri posameznih ljudeh kakor pri celih narodih; sploh naj pospešujejo jezikoznanstvo in pesništvo, ker je ljud največji pesnik in jezikoznanec. Pisatelj, ki se ni učil pri tem mojstru, bo pisal malodane brez uspeha.

Tu sledi za letos majhen šopek narodnih poezij iz Goriških okrajev; seveda niso vse izverstne bodisi po zadržaji ali po jeziku, tudi je marsikaj ptujega vmes, kar je pa po Grimm-ovih besedah le potreben klej, da se vse bolje veže in sprejmlje. Tu priznamo svoje načelo, ki nas vodi v tem: Podati smo hotli kolikor mogoče zvesto podobo narodnopesniškega življenja po Goriškem in tako je tudi marsikaka lisa na njej. Večina teh pesem posebno bolj resnih je pa prijeten šopiček.

Začnemo pa z nekterimi vražami in pravljicami narodnimi.

Škratelj.

(Iz Grahove)

Enkrat je bil škratelj ukradel malega otroka, ki ga niso bili zvečer pokrižali. Drugi dan so ga povsod iskali, in našli so ga v nekem seniku. Prašali so ga, kdo ga je semkaj prinesel? odgovoril jim je, da fantič z rudečo kapico, ki je prav prijazen, in mu je celo noč dajal jesti orehovih jeder in pšeničnega kruha.

Posebno zanimivo je pa tole, kar se pri nas od škrateljca pripoveduje. Lakomna žena brž ko je spočela, vzame jajce sedem let starega petelina, dene ga pod levo pazduho, in ga nosi tako do poroda. V tistem trenutku, ko se je fant rodil, izlegel se je tudi škrateljec. Skrbno je žena oba odgojevala, pa goljfaljo jo je njeno upanje. Mislila je namreč, da bo škrateljec ji dnarja donašal. Škratelje pak ji je sicer res delati pomagal, tudi vode donašal; ali, ko se je ujezil, na ognjišče je strašno dosti kamnja nanosil, piskre pobival, in več drugih napak delal. Zato so ga od hiše odpodili, (Kako? —) in on je vtekel v hrib, kteremu še zdaj „v škrateljih“ pravijo. — Pravijo, da je bil tudi velik blebetavec. Enkrat je prišel mož v tisto hišo, ki mu je bilo „Andrijaš“ ime in ker ni nobenega v kuhinji vidil, začel je bob po malem iz lonca jemati. Škrateljee se je pa koj oglasil in zaupil: „Andrijaš pika bob!“ In še zdaj zmerjajo pri tisti hiši: „Andrijaš pika bob.“

Vedomci.

(Iz *Grahove*).

Vedomci so taki ljudje, ki so pod tako nesrečnim planetom rojeni, da morajo hoditi po noči „trkat se“. Poznajo se večidel na velikih obrvih in temnokravnem pogledu.

Stari oče so mi večkrat pravili, kako so šli enkrat po noči v bližnjo vas. Gredo ravno memo nekega skedna, in zaslišijo polahno plesanje in huškanje; grejo v skeden, in tu vidijo veliko ljudi brez glav, ki

so v naj veči zmotnjavi in neredi plesali, pa niso nič pravega života imeli, ampak so bili le kakor sence; ti so rekli, da so bili vedomei.

Enkrat je pa šel eden po neki cesti, kar zagleda veliko vedomcev, ki so se „trkali“. Ko so ga ti zagledali, so ga popadli, zakurili in spekli so ga, in potem so ga znedli. Potem so oglodane kosti na kviško metali in sčasom se je zopet človek sestavil; pa ostro so mu zažugali, da ne sme nobenemu tega praviti.

Od kač.

(Iz Uč)

Že pred sončnim vzhodom pridejo na Rožnico (vnebovzetje M. D.) vse kače iz zemlje. Nekatere izmed njih gredo na drevlje, zvečer se pa vse spet v zemljo spravijo in spijo. Kdor gre ta dan po gojzdu, ga kača gotovo piči. Zarad tega je otrokom oestro prepovedano, ta dan lešnike trgati.

Vipera.

Pravijo, da je *Vipera* kača kacih pet seznjev dolga, in kakor en drev debela. Na glavi ima greben, v nji pa zlato jabelko, in zna tako lepo žvižgati, kakor bi kdo strune prebiral. Komur bi se usrečilo jo ujeti, in ji zlato jabelko (pravijo, da je diamant) vzeti, bil bi nar bogatejši vsega sveta. Od kar svet stoji, se je to le enemu usrečilo.

Divje žene.

(Iz Uč.)

Pod čuklami stanujejo divje žene, in ljudem prav rade pomagajo, če vidijo, da se jim slabo godi. Tako je enkrat ena ratarju, kteremu se je trta na jarmu vedno trgala, povedala, kaj naj stori, da mu pojde delo od rok. Spod čukle prišedši in na skalo stopivši zakriči:

Nared' trto drgavet,

Da bo' mela stanovet

Ratar jo sluša, in trta se mu zanaprej ni več trgala. —

Kjer pa posamezno stanujejo, tam ne govorijo čez dan, ampak po noči, ko vse potihne. Vsaka ima svojega moža, kteri jej živež pripravlja.

Lunina lisa.

(V Podtravní)

Nekdaj se je luna z večjo svetlobo ponašala, kakor zdaj. Da, prepirala se je celo zavoljo tega s soncem in pravila, da jo je stvarnik z lepšo svetlobo obdaril, kakor ono. Prepir je neki dolgo trpel. Al poslednjič se sonce razsrdi in luno z blatom omeče, da je temno liso dobila in obledela. Sram jo je od tistega časa in le ponoči se na nebu prikazuje. Ta grda lažnica si je pa vendar pridobila vladarstvo čez zvezde in še dan današnji ob jutrnji zori ponosno soncu dva rožička nasproti moli.

Čudoviti papež.

Ko je nekdanj papež umrl, niso vedili, koga bi bi za naslednika izvoljili. Dolgo so se prepirali, pa niso se mogli zjediniti. Nekega dne napovejo, da se je neznana prerokinja prikazala. Na vsako vižo je hotla s kardinali govoriti. Jn pove jim, da naj razpošljejo poslance križem svet moža iskat, ki bo na železni mizi kosil. In tako se zgodi. Poslanci pridejo tudi v Tominske kraje. Tam v Podmevcu najdejo bornega orača, ki si je drevo poveznil, na železni lemež skledo djal in ves truden prav tečno jesti začel. Ko ga poslanci zagledajo, se razveselē, kajti našli so, česar so iskali. Urno stopijo k njemu in mu svoje misli razodenejo. Se ve da jih kmet debelo gleda in se jim posmeha, pa nič ne pomaga; pravijo, da mora iti ž njimi v Rim. Kako hočete, da bom papež, ker nisim nikdar šol vidil in ne znam ne brati ne pisati? Kar mu bukve podajo in lepo urno in razumljivo jim bere. In hitro začne že suhi ostenj gnati in evesti. Ždaj sprevidi borni kmetač, da je res volja Božja, da mora papež postati. Žalostno jemlje od sosedov slovo, ki ga prosijo, da naj jim pri odhodu blag spominek zapusti. Rekel je, da bo od tistih dob v Podmevcu žito trikrat zrelo, kakor na gorkem Laškem. Se je li to potrdilo, tega pa ne vem.

X Puljca in petelinčič.

(Iz Srpenice).

Je bila puljca in petelinčič. Šla sta lešenkiče brat. Petelinčič je poskočil gor na leskov grm. Djala je puljca

petelinčiču: Vrzi mi dolka, 'no bubarco. Vrgel je in ji je razlil očice. Pula reče: Le čakaj petelinčič kovršinčič, kaj si mi razlil očice? Petelinčič je djal: kaj mi je koza grm objedla? Koza je djala: Kaj me ni pastir varoval? Pastir je djal: Kaj mi ni dekla južne skuhala? Dekla je djala: Kaj mi ni mlinar moke zmlel? Mlinar je djal: Kaj mi je vuk vso vodo popil? Vuk je djal: Kaj m'je sonce skoz v rit *) sjalo? Solnce je djalo: Kaj mi je Bog vказal?

Prazna vera.

1. V hiši, pred katero sova vika, bo v kratkem mrlič.

2. Če ogenj z ного potikas,

Očeta v pekel potiskaš.

3. Lupine žegnanih velikonočnih jaje je treba krog hiše potrositi, da se čez leto ležčina ne bliža.

4. Če v hiši mačko usmrtiš, se gospodinja togotiti rekoč: „celo leto bo imel kruh vlačee v sebi“.

5. Rosa katero si v jutro sv. Janeza pobereš, je dobra za oči prati, kader te bolé.

6. Kadar na božični večer mašnik v cerkvi „glorijo“ zapoje, teče v nekterih studencih čisto srebro.

7. Kadar spomladi pastir prvokrat na pašo žene, si vzame oljkino šibo, ki je bila na oljčnico požegnana. Če jo tisti dan pri živini zgubi, bo živino celo leto zgubljal. Zato si jo nekteri zlomijo in v aržet vtaknejo, de je ne zgube.

8. Če močerada tolčeš, ti zaevili, de za vselej oglušiš.

*) Naturalia non sunt turpia!

9. Če si kušarico (martinčeka) z dvema repoma uloviš in v škatljo zapreš, ti bo čez leto in dan napovedala, kje so dnarji zakopani.

P E S M I

Š i n k o v k a .

(Livška)*.

Oj stoji, stoji lipica, — pod lipco hladna senčica, — na štiri vogle rezana, — okoli stoji stolov dvanajst — okol sedé fantje mladi — ino vse lepe deklice — tam sladko vince pijejo — v zlato posodo nalivajo. —

Je priletela ptičica, — predrobna ptica šinkovka: — „Dekliči! ste noričice, — ker fantom vse verjamete; — zvečer obeta beli grad, — zjutraj še črne kajže ni!“ —

„O tiho, tiho, ptičica! — ti drobna ptica šinkovka, — če tebe, ptica! vjamemo, — ti perje vse v zamemo.“ —

„Če tudi perje mi vzamete, — da mi le življenje pustite: — še bom zletela v zelen gojzd, — tamkej bom prepevala; — in v zelen travnik gledala, — se bote deklice jokale, — in sinke bote zibale, — ino bote se plakale, — po svojem devištvu jokale. — Kaj pomaga, ki ga več nazaj ne bo; — fantom družega ni nič verjet', — ko: Obvari te Bog, pomagaj Bog!“

*) Livške pesmi so močno ukusne.

Zvesta Minica.

Stoji vrtec ograjen — polno rožic nasajen, —
Minica v njem se sprehaja, — z rožcami se pogovarja.

Rožce, rasite al ne, — plave, rudeče, rumene, —
je minilo sedem let, — kar sem pledla krancel lep.

S črno svilo ovijala, — ker sem močno žalov-
vala, — z rudečo ga prepenjala, — ker sem samska
deklica.

Zad stoji en pobič mlad, — ž njo se jel je
pogovarjat: — Daj mi rožco iz krancelna, — ker si
lepa deklica.

„Je minilo sedem let, — kar sem pledla kran-
cel lep, — ljub je bil na vojsko vzet.“

„Zabi svojga ljubega, — Zber' si enga druž-
ga. — Jez sem tamkej zraven stal, — k' ljubi tvoj je
glavco dal, — sem njegov klobuk pobral, — sebi ga
na glavo djal.“

„Sedem let sem čakala, — sedem ga bom
žalvala, — lepe ljubga sukunjice — hočem prodajati
vse.

„Lepe srajce čem prodat, — mašne plašče ku-
povat, — perle cerkvi napravljat. — Sedem let sem
čakala, — sedem ga bom žalvala; — — „Belo daj mi
to roko, — hvala bodi iz srea, — ker si tako zve-
sta bla“.

Brešno.

Pleti, pleti, Jerca! krancelne — brešno poti
žalostne. — „Kak bi krancelne v brešno spletala, —

Me oči zalivajo. — Moja mehka, svilna rutica — polna belih je solza, — pušlece loža bom naredila, — svojga pušelca svitlega. — Za klobuk ga bom pripenjala, — s posrebrno buciko, — kodar drag boš popotval, — povsod me boš spominval. — Če te ptuje ženke vprašajo: „Kdo ti je taki krancel dal? — Al predrago imaš zaljubljeno, — družo al zaročeno? — Hod' po Nemškem al po Ogrskem, — al po gornem Štajerskem, — Reči: „Nimam ne zaročene, — Jerco imam obljubljenno.“

Ni treba zibanja.

Stoj mi polje, — oj polje široko, — Na polji stoji drevce, — oj lipa zelena.

Pod lipo stoji miza, — oj miza kamnata, — okoli mize stolci, — vsi lepi pisani.

Na njih pa mi sedijo — mladi fantiči, — med seboj se zmenajo, — kter lepši ljubo 'ma.

Jez pa imam eno ljubo. — kak nje enake ni! — Enkrat sem pri njej spal, — te pa nikdar več. — Sinka bom nji v zibelko, — te pa odvandral bom.

Ljuba je za lipo stala, — te reči slušala: — „Tebi ni treba vandrat, — niti meni zibati.“

Ona pa je šla domu — u kamro malano. — Močno se zariglala — z devetimi riglimi.

Če je tebi žal za sukno*) — meni za belo posteljo, — ni treba tebi vandrat, — ne meni zibati.

Oj, kaj je? ljuba! — Kaj si tak žalostna? — Kdor koli ti je to povedal, — se tebi zlagal je.

*) Tu manjka očitvidno še kaka kitica,

— Meni se ni nobeden zlagal, — to sem sama
slišala, — za lipo sem stala, — te reči slišala.

Soldaška.

Moja svitla sabljica — bo moja ljubica, — ki
bo mene objemala, — da bo kri se vlivala.

Moja svitla pušica — bo pa moja ženica. —
Kogar ona položi, — ga nobeden ne zbudi.

Pismo hotel bi pisat, — ljubici domu poslat, —
Pa me pozabila je, — se že omožila je.

Pismo moje brala bo, — sinčika zibala bo, —
mož pri nji bo sladko spal, — jez pa bom na vahti
stal.

Pet bander.

Turk nabere silno vojsko, — daleč on potegne
ž njo. — Daleč, tje pod Beligrad. — Z vojsko misli
vse ugnat.

Se bandero prikaže — prvo, Turk tak go-
vori: — To bandero, dobro vem, — de gre Ogrskim
ljudem.

Života grozovitnega, — srca pa so pobitega, —
Bom brbom, vojaki moji! — Vsak naj le naprej hiti.

Ko se drugo približa, — Turk tako le govori —
to bandero dobro vem, — de Hrovaškim gre ljudem.

Oni hudi so res ljudje, — pa se radi v tek
spusté; — Bom brbom, vojaki moji! — Vsak naj le
naprej hiti.

Ko se treča prikaže, — Turk tako le govori; —
to bandero dobro vem, — de gre Štajerskim ljudem.

Ti so života visokega, — pa srea gnjilobne-
ga; — Bom brbom, vojaki moji! — Vsak naj le na-
prej hiti!

Se čerto prikaže, — Turk tako le govori: —
To bandero dobro vem, — de Koroškim gre ljudem.

Života so debelega, — srca so grozno lene-
ga; — Bom brbom, vojaki moji! Vsak naj le naprej
hiti.

Ko se peto prikaže, — Turk srdit zdaj za-
gromi; — Zgane Turški se vojak, — de je straha letel
znak:

To bandero dobro vem, — de Ljubljanskim
gre ljudem; — begajmo, vojaki moji! — Vsak naj zdaj
nazaj hiti.

Ti štibalarski tatje — hujši so kakor voleje, —
teh se treba nam je bat, — zlodje znajo vse končat.

Života res so drobnega, — pa srea hudobne-
ga; — vsak naj urno stran beži, — kdor odnesti će
kosti."

S o d b a.

(Iz Sedule)

Žena v gostje gre, til, dil, dil, daja! — Moža
doma pusti, hopsik, sik, saja! — Kaj dela mož doma?
til, dil, dil daja! — Kravam sokarje di, hopsik, sik,
saja! — Mož mi gre ženo tož't, til, dil, dil, daja! —
pred gospoda rihtarja, hopsik, sik, saja! — Gospod

rihtar pravico stori, til, dil, dil, daja!: — *Tolci mož ženo, hop sik, sik, saja.*

Sveti Miklavž in hudoba.

(*Grahovska*)

Svet' Miklavž je zgodaj vstajal, — se je v mrzli vodi umil. — Šel je je iskat lesa — krivega in ravnega, — njemu glih pripravnega, — da bo ravnal barčico, — da se bo po morji vozil. — Hudoba je k Miklavžu pristopila, — da v barko vzel b' jo, ga prosila. — Pa Miklavž hudobi reče: — Kdor ne zna molit', Bogu služiti, — se z menoj ne bo vozil. — Pa hudoba tako pravi: — „Znam molit', Bogu služiti.“ — Pa Miklavž hudobi reče: — Hudoba! reci: Oče naš! — Pa hudoba tako pravi: — „Miklavž je naš!“ — — Pa Miklavž hudobi reče: — Hudoba! reci: Češena Marija! — Pa hudoba tako pravi: — „Da bi b'la barigla polna, — „da z Miklavžem bi ga pila, — in po morji se vozila!“ — — Pa Miklavž hudobi reče — „Hudoba! reci: Amen!“ — Pa hudoba tako pravi: — „Glavo pod kamen.“ — — Miklavž hudobo prime za lase, — in jo vrže v morje za - se.

Otročja narodna.

Pleši, pleši črni kos! — Kako bom plesal, ko sem bos? — Kam si svoje škorne djal? — Svoji ljubi sem jih dal. — Kaj ti je dala za-nje? — Prav lepo

zlatu jabelko. — Kaj boš delal 'z jabelka? — Prešiča bom pital. — Kaj bo 'z tega prešiča? — Voziček bom mazal. — Kaj boš delal z vozičkom? — Kamencee bom vozil. — Kaj boš delal s kamencom? — Cerkvico bom zidal. — Kaj pa počneš s cerkvico? — Molit bom noter hodil, — Da si bom sreče sprosil.

Ženitvanska.

(Iz Grahove)

Starašina je stranširal — eno svinjsko glavo; — ko jo je stranširal, — se stepejo za njo. — Drug ino družica — sta porna b'la oba, — snedla sta vse brez žlice, — brez vilie in noža. — F*) je tud zraven stal, — je gledal kakor vol, — da b' ta velik kos dobil, — ga komaj k seb' valil. — K*) so tudi zraven b'li, — oni so en galand gospod, — snedli so dvanajst klobas, — pa spil' so vinca en sod.

Komar in muha.

(Iz Srpenice)

Komar in muha plešeta, — nebo in zemljo treseta. — Muha je poskočila, — komarja v ert cebnila. — Komar je vzel poleno, — odbil je muh' koleno. — Muha pošlje po padarja: — Pred ko padar prileti, — muha vboga že krepi.

Smešnica

(Iz Opačjesele)

Sem šel, sem šel — na figov drev. — Jabelka sem doli klatil, — hruške so same padale. — Prileti ena tičica in pravi: — „Čepiš, čepiš, — se močno jeziš.“ — Ljubi moji poslušavci, — ker ste mi zijavci, — imel sem en sapon, — toporišče je bilo zlato, — sapon pa srebrn. — Ljubi moji poslušavci, — ker ste mi zijavci, — pomajte mi toporišče plačati, — sapon bom sam vtrpel.

Rezijanska.

1. Gor na Bistrico pridemo, — vse te naše vidimo. — Taninu naja, ni na na! — Taninu naja hop sa sa.

2. V Rezii je hiš sto in devet, — deklet je pa le samih pet. — Taninu....

3. Bogate so Rezijankice, — Nar bogatejš' so brez kiklje. — Taninu....

4. Pred hišo raste majeron, — v hiš' so babe kot kaštron — Taninu....

5. Pred hišo raste bukovje, — v hiš' se babe cukaje. — Taninu....

6. Pred hišo raste brestovje, — v hiš' se babe treskaje. — Taninu....

7. Kdor hoče v Rezijo v vas hodit', — more metlo seboj nošit' — Taninu....

8. De pred seboj pomeđe, — de se v smeti ne zagrebe. — Taninu....

9. Kaj hočete nam za doto dat' ? — Mi hoč' mo
vam za doto dat' : — Taninu....

10. 'no korpo voglja, en star korat, — naj se
gre baba buzarat. — Taninu....

11. Še 'no kozo štulasto — in 'no oveo mula-
sto. — Taninu....

S o l d a t .

(*Grahovska*)

Slišal sem patente brat' — de bodo vsi sol-
dat', — vsi Korošci, zbrani Nemci — in ti lepi Krajn-
ci tud. — Če pojdem na vojsko — ne pojdem le sam, —
pojde tud ljub'ca za man'. — 'No rudečo bandero ti
čem kupiti, — de me ne boš mo'la zgubiti. — Prva
kugla priletela, — moj'ga ljub'ga je ubila. — Kaj vbo-
ga bom začela — ki znanca 'benga nimam. — „ Na
cesto pejd, — na zvezde glej, — prideš v domači
krej! — Ko prideš ti domov — za ubogo dušo moli.”

Z d r a v i c a .

(*Grahovska*)

En pobič je pritekel — dol naz Oberštajerje, —
mi pošto je prinesel, — de j' vince ratalo. — 'Na tičca
je priletela — von z Graca nemškega, — prav lepo
nam je zapela — od vinca sladkega. — Le pijmo brat-
je vince, — naj voda na stran stoji, — naj pije vodo
le gospôda, — ki za vince ne trpi. — Tako dolgo smo
ga pili — de je Jezus memo šel — Tajsto uro smo za-

mudili, — de bi bil pri nas ostal. — Bog oče, sin in sv. Duh — bratee moz' ti Bog. — Mi smo pa tri bratje — po, no ladjo vinca šli. — Ladjca se je razbila, — vinco po vodi šlo. — Zdaj bomo vodo pili, — ker za vinco dnareov ni.

Svatovna pesem.

(Slov. Bčela 1851)

Pošušej poštena nevesta — vesevo te cavmaršči hvas! — Te cavmar se pele po ceste, — no ima do tebe obvast. — Ti vzemi svovu od mane — in od očeta tvojha, — od bratov, od sester, od mame — noj od stānu ledečnaha.

Ti bodeš te krancel zhubiva, — stopiva v te zakonšči stan; te ztan se je kne zamečuje, — je velko od Boha štiman. — Ti bodeš v tam stanu živeva — noter do hroba tvojha; — boš hijek hajeka! peva, — ki boš zibava sinka tvojha.

Naj prej sedej prosi starejše, — potle pa te druje ljudi, — kar si je razžaliva poprej že, — je prosi, da ti odpusto. — Vsi umšamo srečo nevesti, — vse lete, vse srečne, — te cavmar se pele po ceste — ja z velčim veseljam po te.

Zvesta.

(Grahovska)

Tam stoji vrtič ograjen, — polhen rožic nasajen — plav'h, rudečih in višnjevih. — Notre je mlada

deklica, — govori s tem' rožicam, — plav'm', rudečim, višnjevim. — To je prišel mlad soldat, — tako ji pravi in govori: „ — Dobro jutro deklica! — Al daš mi „ malo pušeljca? — Jest pušeljca ne dam, — dala bom „ ga ljubemu. — Jest pa v Parizu stal, — ko je tvoj „ ljubi glavo dal. — Ako on je glavo dal, — sedem „ let ga čakam še, — še sedem let ga'm žalovala. — „ Ljuba moja deklica — daj mi tvojo belo roko: — „ Jest sem ljubi tvoj! “

Sonce kregano.

(Iz *Kanalskega*)

Le presevaj, sevaj sonce, — ti sonce rume-
no! — Kako bom jest presevalo, — sem zmeraj kre-
gano? — Če zjutro zgodej vajdem, — me dekle krega-
jo; — če zvečer pozno zajdem, — pastirci jočejo.

Ljuba umrla.

(Iz *Sedule*).

Cvilovske piščalce lepo pojejo, — za hvišno
moj' ljubo k pokopu nesó; — če jo nesejo, naj jo le
nesejo, — še dolgo ne bo, bom šel tudi jest za njo. —
Zagrebale jo bojo ročice moje, — kropile jo bojo sol-
zice moje. — Ljuba je žalovala, da moja ne bo, — je
za žalostjo umrla, bo slabo za njo. — Šmentri ljube-
zen, ki ma za 'no moč, — iz glave jo'j *) spraval, iz
srea ni moč.

Fantovska pesem.

(Iz Slapa na Tominskem)

Fanti, če se hočete ženiti, — morete mene sveta prašati: — Pojte jih zberat na polje, — ko bodo plele.

Jest sem s' jih zberal na sejmu, — k' so tako plesale, — koj riba v vodi plava.

K' sem jo zagnal šunico pleti, — se m' je tako vlekla, — kakor 'ana meгла brez vetra.

Kadar mi je kon'c njive prišla, — Dol se je zavalila, — koj gospodova kobila.

Kar mi je cel dan oplela, — bla komaj na njim sedela.

Plevel mi je domu prinesla, da je komaj tol'ko bilo, — de b' kokoš nanj jajce znesla.

Na čelesnik se je vsedla, — se je tako grdó držala, — de se je vsa deržina bala. —

To pesem je bil zložil nek star mož iz Gorenje Tribuše, z imenom Ivan Medved.

Brat in sestra.

(spod Krna).

Napravljajo se romarji — na presvete Lušarije. — Zbere se jih sto in petdeset. — Ko pa prav daleč pridejo, — oj prav daleč pod Beligrad, — jih sreča neki mlad gospod, — oj mlad gospod, galant gospod. — Zavprašajo ga romarji: — Kod gre se na Višarije? — Saj bi vam 'tel povedati, — povedati, pokazati, — ko bi mi dali, kar želim. — Romarji so obečali, — mu niso smeli zlagati, — k' so šli na sve-

te Lušarije. — Gospod zbral s srede romareo. — „O Bog daj kmalo trdi mrak, — ta trdi mrak, ta bel' oblak, — da b' šel gospod z romareo spat“. — Bog dal je kmalo trdi mrak, — ta trdi mrak, ta bel' oblak. — Gospod je šel z romareo spat — Gospod zavpraša romareo: — „Al' imaš oča, matere? — Očeta nimam, mater ne. — Al' imaš nunca al' nune? — Nunca nimam, nune ne. — Al' imaš ujca, al' ujne? — Ujca nimam, ujne ne. — Al' imaš svaka al' tete? — Svaka nimam, tete ne. — Al' imaš brata al' sestre? Sestre nimam, brata pač, — pa je v Belimgrad' za šribarja. — Ustan', ustan' sestra moja, — ti si zares sestra moja, — greva na svete Lušarije. — Ko ona gor mi prideta, — se vrata same odprejo, — zvonovi sami zvonijo, — in maša sama se bere — od prevelik' ga veselja — Pomagaj Jezus Marija!

Starimnih*).

Tam mi stoji en klošter nov, — noter je sedemnajst mnihov, — družega ne delajo, — ko sveto maš' mi berejo.

Noter med njimi j'en star menih. — Star menih tako govori: — „Da bi meni Bog dal vediti, — kaj za'n kratek cajt v nebesih je!“ — — Ondi peršla mlada tičica, — lepa mlada pipica, — lepa mlada angelica. — Tica mi tako odgovori: — „Pojd' za man', star menih ti, — pojd za mano v zeleni gozd, — ker je Bog poslal po tá, — tam ti bom prepevala — en kratek čas ti bom delala.“ —

*)To pesem je slišal znan rodoljub iz ust neke beračice v Mirnem.

Star menih vrže ključe čje — po teh družih po mizi prje, — gresta lepa mlada tičica, — lepa mlada pipica, — lepa mlada angelica, — pol ur' hodá od klojštra čje. — Pridejo v zeleni gozd. — Tam mu je prepevala, — kratek čas mu delalala — noterka do tristo let. —

Stari menih tako odgovori: — Počaki, mlada tica ti, — počaki, mlada pipa ti, — počaki mlada angelica ti, — meni se menúva ura tri, — kar sem tuka zdi, — moram uzát' slovo od mojih tovaršev zdaj. — Tica mu tako odgovori: — „Star menih brž tec', brž prtec'“. —

Star menih pride čje pred klošterno, — potrka gor na vrata. — Star menih mi tako odgovori: „O zakaj vi meni ne odoprete?“ —

Menih' skoz gatre gledajo, — njega zavprašajo: — „Kako mi tebe odopremo, — ker mi tebe ne poznamo?“ —

Ta star menih mi tako odgovori: — „Sej še ni minula uri tri, — kar sem tukaj bil.“ —

Pa menih' mi tako odgovorá: — „Še so okna preložena, — inu vrata prestavljena, — kar nismo mi to vidili, — povej ti nam, kako je tvoj prerimak?“ —

Ta star menih mi tako odgovori: — „Moj perimak je Krivič Rihtar“. — Pa menih, mi tako odgovorá, — ker skoz gatre šrajejo: — Počaki in potihi ti, — gramo gledat urbari, — Kako se kličes ti“. —

Menih so šli gledat urbari: — potle so peršli povedati: — Pasalo je že tristo let in dva dni črez, — kar je tukaj Krivič Rihtar bil, — on je bil kapo no kašir, — on je bil špendador, — devetnajst mnihov pod sabo je imel, — on je bil prav ta dvajst'“. —

Star menih je žalosten postal, — nazaj v zelen

gozd se pobral, — k' tej lepi mladi tici, — k' tej lepi mladi pipi — k' tej lepi mladi angeleci, — še tri dni so mu prepevale, — in kratek čas mu delale. — Potem se razsul kok pepel, — in Bog je nesel dušo v sveti rej.

Jezusova kri.

(*Grahovska*)

Na polji, na polji 'na hišca stoji, — ta hišca je lepa, ker je Jezusova. — V hišci, v hiš'ci 'na miz'ca stoji, — ta miz'ca je lepa, ker Jezusova. — Na miz'ci, na miz'ci en kelih stoji, — ta kelih je zlat, ker je Jezusov brat. — V kelihu, v kelihu tri kaplje krvi, — tri kaplje krvi, ki so Jezusove. — Ta prva je padla na žitno poljé, — na žitne poljé, ki so Jezusove. — Ta druga je padla na vinske trté, — na vinske trte, ki so Jezusove. — Ta treka je padla na visoke gore, — na visoke goré, ki so Jezusove.

Marija in tičica

(*Iz Grahove*)

O planinica! o planinica! — o planinica zelena! — Na planinici je skalica, — je skalica visoka, — tam za skalo je kapelica, — oj kapelica žegnana, — v kapelici, v kapelici — so altarji trije, — vsi trije so žegnani. — Marija naz oltar *) stopila, — in je dol

*) Z altarja.

po cerkvi šla, — ena tičica je spreletela, — o ta tičica drobena, — sprelepo mi je zapela — od Marije rožen cvet. — Marija jo jo vprašala: — Al' s' pesem sama li skladala, — al' s' jo peti slišala? — Jest jo nésem sama skladala, — sem jo peti slišala, — k' jo je deklica pela, — ko je sinka zibala.

Darovanje

(Iz *Vertojbe*)

Petelinčki lepo pojejo, — mi dobro voljo delajo, — se veselijo bel'ga dné. — De bi se storil beli dan, — de bi prišel Jezus k nam — s svojo ljubo materjo, — Jez'sovo družbo cartano. — Ona je njegova mati bla, — ker je rodila Jezusa, — tega kralja nebeškiga, — zveličarja cel'ga sveta.

Le pojmo, pojmo v Ruzalem, — ki je polen veselja — in kraljestva božjega. — Tam mužje darujejo — 'n lepo rož'co gartrožo. — Ta ni nobena gartroža, — ta je Marija cartana.

Le pojmo v Ruzalem, — ki je polen veselja. — in kraljestva božjega. — Tam žené darujejo — 'no lepo rožo lilijo. — To ni nobena lilija — ta je Marija vsmiljena.

Le pojmo pojmo v Ruzalem, — ki je polen veselja, — in kraljestva božjega. — Tam fanti darujejo — 'no lepo rožo rožmarin. — Ta ni nobeden rožmarin — ta je Jezus Mariiu sin.

Le pojmo pojmo v Ruzalem, — ki je polen veselja, — in kraljestva božjega. — Tam deklá darujejo — lepo rožo, kancelj zlat. — Marija ga je spleta-

la, — dekličem ga je šenkala. — Ktera ta krancelj obdrži, — v nebesih ji že luč gori.

Grešnik.

(Iz Srpenice)

Ježš po morji plava, — grešnik pa zavpije — „Čajte, čajte, Ježuš!“ — Ježuš nič ne mara, — le po morji plava — Grešnik spet zavpije: — „Čajte, čajte Ježuš!“ — Ježuš nič ne mara, — le po morji plava. — Grešnik v treče vpije: — „Čajte, čajte, Ježuž!“ — Ježuš se ogleda. — „Čajte, s'vam spokorim!“ — Ježuš del je njemu: — Beži tje k menihom, — naj te spovedájo. — „Sem že bil pri mnihih, — niso tli spovedat! — „Beži na Kalvarjo, — gor je suha lipa, — je tud čeren kamen. — Tam na toti kamen — dol poklekni, moli! — Kar ocvete lipa — in vbeli se kamen — bojo odpuščeni. — grehi spokorjeni. — Grešnik gre na goro — gori na Kalvarjo; — tam na črni kamen — dol poklekne, moli, — moli, Boga prosi. — Dan za dnevom prejde, noč za nočjo mine... — kar ocvete lipa, — in vbeli se kamen. — Zdaj zakliče angelje: — „Grešnik! gori vstani, grehi s' odpuščeni.“ — Viš da lipa čvete — in beli se kamen! — Grešnik nič ne mara, — še kleči in moli. — Spet zaklice angelje: — „Grešnik! gori vstani, — grehi s' odpuščeni. — Viš, da lipa cvete, — in beli se kamen! — Grešnik nič ne mara, — Še kleči in moli. — V treče kliče angelje: — „Grešnik! gori vstani, — grehi s' odpuščeni. — Viš da lipa cvete, in beli se kamen!“ — Grešnik hoče vstati, — šláta pri kolenab, — bile so kolena — h kam-

nju tje sprijele. — Šlata se po glavi; — lasca ni no-
ben'ga, — veter jih lje zlizal. — Grešnik se zavzame, —
trka si po pvsih; — s' je razsul v popelič. — Tičice
so prišle, — nesle tist popelič, — gor v nebo pres-
veto. —

Marija ziblje Jezusa.

(Grahoska)

Tam stoji en hrib strman, — na vrhu je le-
pa rovan. — Tam stoji vsahnjen drev, — že sedem
let ni zelenel. — Marija prišla pod ta drev — ta drev
je hitro zelenel. — Tat stoji hladna senčica, — Mari-
ja ziblje Jezusa; — locanj je zlat. — Notre se ziblje
Jezus sam, če je lih mihan, *) — saj je pa svet. —
Jezus je vsmiljenga zrea; — kar ga pros'no, vse nam
da. — (**)

*) majhen

(**) Da smo si prihranili nekoliko prostora, smo dali te pesmi
počez tatisniti; gotovo bo tudi tako dobro. Vsako vrstico loči znam-
nje: „ — ” od sledeče. Vred.

NEKAJ NARODNIH UGANJK.

Sin še le zaraja, oče pa že pod podom skače.

Dim.

Mati je „leskela“	}	<i>Blisk, dež, megla, grom.</i>
Hčer je „vscanela“		
Oče je klobučar		
Sin je trobentar.		

Les na les	}	<i>Obed; miza je namreč pri- grnjena, na mizi so okrožni- ki, živa raca so rokó, „mrtev klun“ so pa vilice.“</i>
Platno vmes		
Živa raca		
Mrtev klun.		

Grom groml,	}	<i>mlin</i>
Šum šumi,		
Bela gospá ven leti.		

Štiri migljajo	}	<i>Vol ko gré; oči in roga migljata, noge tekljajo, rep se pa „zad' poteplje“.</i>
Štiri tekljajo,		
Eden se pa zad' poteplje.		

Dva gledata, dva poslušata, dva kažeta, štirje gredo,
eden se pa zadej poteplje. — *Vol.*

Sto in sto dôg, pa le dva obroča. — *škopnik.*

Dokler sem bil majhen, sem štiri omagal, ko sem bil
velik, sem svet obračai, ko sem bil star, sem po
sornjih skakal. — *Vol.*

Krokelj kroklja	}	<i>Hruška se na veji cinglja, ko cepne jo pa prasec po- pade.</i>
Cingelj cinglja,		
Cingelj dol' pade,		
Ga krokelj popade.		

Rudeča kapea, po hiši tapca. — *Kokoš.*

Spred rogé,	}	<i>Oralo z predprego.</i>
Zad' rogé,		
Na sredi usta		
Kamnje hrusta		

ŠOPIČEK UMETNIH PESEM. *)

Samomorivec,

Življenja ura — ha neslast pogina! —
Še danes dokončaš svoj ljut tečaj,
Še dans se zvrneš v prah, telesna glina!
Srditi grob že tirja te nazaj.
Stemni očes se kmalo jasna lina,
Gorje! in truplo moje crknjen zmaj
Gorje, gorje! preklestva spričevalo
V strmeče lica votlo bo zijalo.

Je to, je to izid? Ne več živeti!
„ Ne več, ne več! ” — tak slišim pekla kore —
„ Ne več! peklena bakla se že sveti. ”
Ha prašni tempelj! to so tvoje zore!
Tak nosil si, v nebesih nič en šteti
Si v stebrih že prekuc in ne podpore?
Ne Božja stvar, le delo Abadona
Se zgrudil boš iz lastnih tež nagona?

Preklet sem in zavržen! Strašne zmije,
Peklenstva kače ni zadavil za-me?
Kaj plod mar belecubuske domišljije
Nevreden sem, da angelj me objame?
In vendar - groza! drag spomin mi sije,
Še spomnim se preteklih let omame;
Še še, nesrečna misel, misel živa!
Še spomnim tebe se, mladost lažnjiva!

*) Vrednik je za letos ta predalček sam napolnil; prihodnjič bodo menda slov. pesniki tudi kaj pripomogli.

Poleniti mi sklep, ko pravda teče,
Ko s smrtjo se bori življenja žar,
Nebesa ha! in pekel! strašne gnječe
Kaj davi mi sree strupen sopar?
Kaj bôde me ko pšic osti goreče?
Vrti mi čut in misli v kolobar,
In kliče zdaj in ravno zdaj tak milo,
Ko bilo iz nebes bi poročilo?

O srečni čas! — Mladenč nedolžen rase
Nebesa v sreč, v cvetji rožnih let,
Vesoljnost se topi mu v rajske glase,
Nadušja rahli plen, je sveto vnet. —
Gorje! tud jaz sem vidil zlate čase,
Tud jaz, tud jaz sem bil kot angelj svet,
Zamaknjen duh, tud jaz sem zrl nebesa,
Ko bil molitev živa, — prost telesa.

Plodil tud jaz sem v prsih krasno zdetje,
Ganilo me je vse ko v rahli jok,
Samota b'la je radosti zavetje,
Studene je bil na nebu srebrn tok*)
Trenutek ha! — zamaknjeno stoletje!
Drevesni klonč nadzemski slavolok,
In človek, varh m' je bil in angelj čisti,
Nedolžen kakor jaz in brez zavisti. —

Lažnjivi svet! hinavske moje slasti!
Obupa trepetá tû srečna stvar,
Peklenske veselé se je oblasti
In lastna dlan jo peklu vrže v dar;

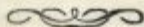
*) Od kakoršnih govori tudi sv. Avguštin.

Gorje! ko črta vpaljene pošasti
Bežé me slè duhovi za vsigdar;
Iz knjige clo človeškega spomina
Me zbriše mrzli strah, obupa sina.

Ki nisi me črtil, oj žar nebeški!
Poslavljam se od tebe, sonca svit!
Ki moraš gledati ta srd človeški,
In te gledavšega obide stid.
Oj z Bogom, zemlja, hribi zlatoteški,
Le bljujte vse na dan, zvijači v prid,
Nasitite potuhnjene hinavce,
Bogove zemske, žlahtne praznovavce.

In vi, ki vam srce gori prijazno,
Dokler prijatla sije zlati bog,
In vi, ki lakoti z besedo prazno
Zapirate bogastva siti rog;
Hinavci! solzo oterite mrazno,
Več strašil vas ne bo ganljivi stok.
Je bil! — ko grom se bode kmal glasilo,
Je bil, je bil! — bo strašno poročilo...

Življenja ura — ha neslast pogina! —
Tedaj boš dokončala ljut tečaj,
Tedaj se zvrneš v prah, telesna glina!
Srditi grob te tirja zdaj nazaj.
Stemni očes se kmalo jasna lina,
Gorje! in truplo moje erknjen zmaj
Gorje, gorje! prekletstva spričevalo
V strmeče lica votlo bo zijalo.

Besedica.

„Na besedico, pastarica!

Le majčkino postoj;

Čuj! to je moja besedica:

Te ljubim, srček moj!”

„Ah! to je lepa besedica,

Pastirček pa lagá;

Pastir, pastir, če ni resnica

Ta besedičica? ”

„ Ta besedica je resnica,

Pastir ne laže ne;

Verjemi lepa pastarica,

Bo poč'lo mi sree,”

„ Tako poslušaj besedico,

Pastir ti hudi čuj!

Že kdaj sem ved'la to resnico,

Nikar mi ne žaluj. “ “

Šment in saloment!

Al to je že sila,

Je pravi šment

In saloment,

Da tak sem čuden.

Cvetlica cvete,

Sladko diši,

Men' ne diši,

Zakaj? sem čuden.

Ni nič več po godu,

Mi nič ni prav,

Mar sem nezdrav?

O ne! — sem čuden.

Zdaj je prevročé,

Zdaj je premraz,

Tak pravim jaz —

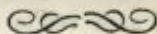
Kako sem čuden

Ko sonce pripeka,	Gostimo se štirje
Ko veje prah,	Trem tekne tak!
Gorje in ah!	Al jaz? — O vrag!
Je za znoreti!	Jaz jem pezdirje.

Ko se oblači,	Ni nič kricijo
Temni se svet	Občutki vsi,
Nevolje spet	Ni ne in ni
Me mora tlačiti.	Mi zarezijo.

Vsem veselicam	Zdaj lahko v spanji
Se smejam v pest,	Presodi vsak,
In to je obrest,	Da res prvak
Da tak sem čuden.	Sem v godrjanji.

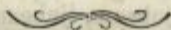
Ljudem plesanje	Ni torej že sila?
In godbe glas	Ni pravi šment
Je kratek čas —	In saloment,
Le jaz sem čuden.	Da tak sem čuden?

Pokara rešetuna.

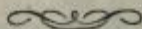
Razum in fantazija
Sta knjigo spisala,
Kar rešetunska zmija
Postavi — to se zna! —
Jo koj na drobno sito,
Jo rešeta, vrti
In meša žlahtno žito,
Da vse vprek leti.
Kriči, da vse odmeva
Možicelj ves srdit:
„Kdor piše to, je šleva,
To ni nikomur v prid“.

Razum to čuvši, kmalo
Mu dé: Oj strašna stvar!
Ti grozno si budalo
Al grozen si slepar.
Zakaj ti sodiš smelo,
Ko dano tebi ni,
Visoko moje delo,
Ki mene v vek časti?
Še ne zasmehovati,
Psovati kar se da,
In pridno obrekovati
To ni še kritika!
Ne kdor ko ti le *bléde*
In siti žolčni mik;
Le kdor se z mano véde
Ta pravi je sodnik!

Prilika

Orla do zračnih mej mogočne nesó repetnice,
Eter ljubi visok, zemlja ni njegov dom;
Le ko življenja skrbi ga ženêjo iz jasne višave,
Dol, zatajivši nagon, orel se trudi srdit.
Njemu enak je pesnik, ki vse pozabši krog sebe
V nemi zamaknjenosti snuje visoke reči
In, kjer zvezde doné, se greje na soncu resnice
Zaničevaje ta rod, ki se s trebuhom peča;
Še le šunder potreb nevolnjega komaj predrami,
Pa - teleštva spomin z raja ga treši v prah! —

Bogomil in Meta. *)

(Balada).

1. V nebo iz mračne megle samoten grad strmi,
Trepet in groza bivši nekđaj sosedšini.
Žalobno doli gleda zidovje v jezero;
Trdnjave močni stolpi — prah zdaj in sutje so.
2. V kapelici podrti mrtvaški kamen še
Lepotijo tri zale, tri modre vijolice,
Sred ozkega mrliša, u sredi tamnih sob,
Zagledaš Bogomila in Mete hladni grob.
3. K nji marsikter je cenjen junakov hodil v vas,
Iz ptujega jih vabil lepote njene glas,
Al žar ljubezni žive, ki led sreca topi,
Se ji le smeha vreden, se ji igrača zdi.
4. Že dolgo v prsih vroče ljubezni plam gori,
Skril rad bi ga Bogomil, pa mu mogoče ni;
Ker čudna je ljubezni, ljubezni prva moč,
Ne vklene je veriga ter ne strahú obroč.
5. Povedati ji more, odkriti ji sree,
Kako občuti skrivši u prsih mu plamté,
Da ona je edina, kar jih je svet rodil,
Da sreem srce venec zakona bi ovil.
6. Pa komaj to izusti, dekle zahrohota,
Odgrinjati ni treba, Bogomil, dna sreca,
Šaj mi je prav očitno povedal tvoj pogled,
Da, vitez! u ljubezni si za me vès unet.“
7. Na turških zdaj mejah tam žari za vero boj,
Mi cara meč pridobi! storivši to, si moj!
Drugači ti prisegam, ne prid' mi pred oči;
Moj prstan, res, se z golo beseda ne dobi.“

*) Ta in pa pred poslednja pesem ste že bile natisnjeni; nekoli-ko popravljeni smo ju dali tu natispiti, da se porabite za deklamacijo.

8. Na konja bojevit' ga se vrže mlad junak,
Če prav ovija vroče srce mu tuge mrak —
Saj mu še ena zvezda na nebu up mu miglja:
Orjaškega cesarja damaška sabljica.
9. Že vabi v boj vojake trobente glasni znam,
Ponosno v zraku zviija se vojni oriplam;
Za dom in sveto vero se unema mlada kri,
Mogočni Bog pomaga, junaku moč deli.
10. Po boji smrt koraka kakor požrešni zmaj;
Že Turk za Turkom pada, že sili trop nazaj;
Kar dolg hlaçon pridirja, in kleve zasučé meč,
Se vzdigne polomesec, za njim vihar dereč.
11. Pa glej nad oroslana koj plane mlad junak,
Pogumni vitez Bogomil — trepeče za-nj že vsak;
Junak dviguje krepko v imenu Božjem dlan,
Zabliska ostri meč se, — izhrope oroslan.
12. Trepét in bleða groza prevzame Turški trop,
Ker je njih car orjaški pogina mrzli rop.
Pa sem ter tje divjajo, povsod podi jih strah,
Ker na-nje treska vragov prebritkih sabelj mah.
13. Meč carski opas'vaje hiti domú nazaj,
Poklada ga pred Meto za obljubljeni raj;
Neusmiljene hinavke srca strupen napúh
Je zmage dragi ceni, je mili prosnji gluh.
14. In mlačno ga pogleda: „Da! srčen si zares!
Še strunam se odreči, če vnet si za me ves.
Drugači se zaklinjam, ne prid'mi pred oči,
Da imaš meč cesarski, to še zadosti ni.“
15. Se solznega očesa priklone ji junak,
Odreče milim strunam, omolkne glas sladak.
Ne toži mili luni več plunke jasni don,
Zastonj ga peti vnema srca goreč nagon.

16. Le-tam pod sivo skalo jezera šum vrši,
Visoko v zrak valovje srdito se peni.
Na sredi sive skale tri vijolice cvetó,
Vijolice prezale, dišeče tak sladkó.
17. In zala zasmehvayka junaku besedi:
„Lej doli, kjer ob skali valovje se podi,
Cvetó tri zale vijol'ce za pirni venec res:
Moj ženin jih bo vtrgal, če vnet je za me ves,
18. Junak unet ljubezni, se volji njeni udá,
Prezale vijolice vtrže — veselja lesketa
Pa čuj! mu zaropoče skaline grom in pok,
Iz temnega pečovja se čuje — smrtni stok.
19. In jezera valovi se zgrinjajo šumé,
In na okrog vrtinci plesaje se vrté.
Za njim poskoči Meta na pomoč v jezero,
Pa tudi njo valovi na dno potegnejo.
20. Po jezeru veslaje prepeva ribič mlad —
Za goro sonce pada, večerni piše hlad —
In mrežo kviško vleče — pa riba ni bilá,
Mrliča dva za roke trdo se skup derž' 'ta.
21. V kapelici podrti mrtvaški kamen še
Lepotijo tri zale, tri modre vijolice;
Sred ozkega mrliša, u sredi temnih sob
Zagledaš — Bogomila in Mete hladni grob.

Bonkurški grad

(Po Chamisso - nu)

Otroških let se spominjam,
Pa starček osupnem kar!
Ker sili se moj' mu spominu
Že davno pozabljena stvar.

Poglej! iz senčne ograje
Smehlja se mi grad visok,
Spoznam koj zidovje in stolpi
In mostič in vratni obok.

Kaj milo gledata z grba
Dva leva prijazna na mé;
Jez stara znanca pozdravim
Ter dvoru približam se.

Tù sfinga leži pri studencu,
Tam smokva še zeleni,
Tu izba, kjer sem prebival
Jn živel otroške dni.

Zdaj stopim v grajsko kapelo
Pa iščem dedovi grob;
Kar glej! na starem stebrovji
Zagledam železni oklop.

Al kaj, ko moji pogledi
Napisa prav ne beró,
Čeravno skoz okna velike
Mi žarki prisijejo.

Pač zvesto, grad objokani!
Spominjam se tebe sred tug,
Ko davno si zginil iz zemlje
In rije po tebi že plug.

Le rodi zemljica draga,
To voščim ti solzé;
Bog daj mu srečo, kdor koli
Naj ljubi in orje te.

Jez pa ne morem ostati;
Ker z liro o rokah, moj Bog!
Se moram na ptuje podati
Prepevati krog in krog.

Sreče zvonček.

(Po Seidel-*nu*).

1. Pred sebe k smrtni postelji pokliče kralj sinu
In primši ga za roke svoj tron pokaže mu:
Moj sin - mu rahlo reče - glej! to ti zapustim;
Al dobro prej zapomni, kar zdaj ti govorim!
2. „Ti meniš pač, da zemlja veselja dom je nam;
Moj sin! ni taka, ugasni že zdaj lažnjivi plam;
Nezgod je mera vedro; al sreče kaplja, znaj!
Od sto jaz komaj veder dve kaplji dam nazaj.”
3. To reče kralj in umrje. — Razumil sin ga ni,
Ker svet ta raj pomladni, poln rož se njemu zdi;
Smehlja se na prestolu, češ, skazal jasno bo,
Kak prazne te besede in neresnične so.
4. In ravno nad dvorano, kjer sklepe kuje smel,
Kjer spi in pri obedih gostuje se vesel,
Nad streho glasen zvonček obesit' dá ohol,
Ki zazvoni, ko rablo za vrv le prime zdol.
5. Potegnil pa jo bode (deželi to pove)
Vsakikrat, ko srečno, prav srečno bo sree;
In permaruha! misli, še dan ne bode všel,
Da zvon po vsej pravici bi ta ne dal glasu.
6. In dan za dnevom sije, na čelu rožni žar;
Al ko se zvečerijo, veselja nič ni kar;
Po vrvi sega večkrat, oko se mu sveti —
Presune pa ga nekaj, ne tika se vrvi;
7. Enkrat vtopljen v slasti prijateljstva gre tje,
„Naj zvejo vsi, zakliče, kak srečno je sree!:"
Kar sluga, glej! prisoplje v očeh je ves solzav:
„Oj zvedi, tvoj prijatelj te je — te je izdal!”
8. To zguba ni velika; saj kralj je slavnoznan,
Denarja ima na kupe in pa mogočno dlan,
Še ima cvetne polja in paš zeleni tlak,
Pri svojih pridne roke, nad sabo Božji zrak;

9. Naslonjen na okno dolj gleda, sem ter tje,
Misleč: Te hiše, sela so v meni srečne vse!
Tu zdetja unet zvoniti on hoče, kar — oj strah,
Se ljudstvo not udere, pred-nj se vže v prah;
10. „Gospod, al' vidiš unkraj požar in dim puhteč?
Goré kolibe naše, blešči sosedni meč!”
„Ha roparji predrzni!” srdito kralj cepta,
Ter sablja, ne pa zvonček, nad vrage zarožlja.
11. Že sivolas prihaja in slab od žalosti,
Na strehi hiše svoje pa-zvonček le molči.
Če tud, ga kdaj unema veselja hipni zor,
Obešenega zvončka se več ne spomni skor.
12. Al ko umiraje starček sloni ob stolu tih,
Pred oknom, čuj! odmeva zdaj jok in bridki zdih,
„Čmu to? priyatla vpraša, povej mi o povej!”
Pustiš jih, oče mili tvoj ljud je dolj, poglej.
13. Le not! — Tedaj me lub'jo? Prijazni so mi b'li?
„Za tvoje bi življenje razlili svojo kri!”
In rahlo vse trudi v dvorano star in mlad,
Da vsak ga blagoslovi, ga vidi še enkrat.
14. Kaj? ljub'te me otroci? „Da”! priča solzni mig.
To vidit' kralj se dvigne, smehlja se ko svetnik,
Pogled obrne k Bogu, po vrvi seže nem
In žvenk! — zazvoni vprvo — ter obledi potem.

J u t r o .

Poskrivajo se zvezde, že se svita,
Pastir sedi na griču, bela čeda
Njegova pa se pase v rosni trav'ci,
Tihota vlada krog, tud log molči,
Ker tice se še niso kaj naspale;
Le tú pa tam cvrči, al scer ko mrtvec
Počiva še doline smeli hrup.
Osamljene so ceste, ker voznik
Sanjaje še hi hot! vелеva šaren,

Na polji plužno kolo še ne cvili,
Samote ne oživlja mična pesem,
Ki drazemu prepeva jo pastirju
Deklina rožnolična, pastarica. —
Kak tiho! ovna jari zvonček le
Žvenkeče; toda snegobeli janček
Še ni zabeknil, da ne moti, — čuj
Milote zdaj natorne ganjen ves
Zapišče mi pastir od zgoj veselja! —
Vesel žveglaje v jutra tihem hladu
Obhaja tú občutkov sveto radost.
Počivala mu ni še lična žvegla
In spet in spet veseli jo pastir
Pritiska zdaj na rožne ustnice,
Tak on, in v tem se vidno zopet zjasne,
Zvedri se glej nebá sinjina tmava; —
Čuj v rog že trobi skrbni govedar,
Da brezo bi in dimo vun privabil.
Po polji in po cestah že se giblje,
Tihota ko preplašena beži,
Na vzhodu kakor deva sramožljiva,
Že prirudi znad vrhi mila zarja,
Ki malo kar po malem razteguje
Po višnjevi trdini rožne žarke; —
Aj! kak goré lednikov daljni vrhi,
Kako plamté meglice že bežeče,
Kar zdaj, nebes odprtih žarni bliš,
Povekševaje se polagoma
Izliva dol se sonca plamno morje
Ter zlije se na hrib in na planjavo. —
Tu zravna glej! pristopi pastarica;
Cvetlice rosno — pomoli pastirju!

LITERARNA DELAVNOST

po

Goriškem v zadnjih letih.

Vrata buduče sreče su nam široko otvorena, treba samo da odvažno i bez bojazni unutra stupamo, da se ne preplašimo zmajevah, koji nas pred pragom poždreti hoću.

Zvezde

Kdor opazuje pričujočnost in komaj prešlo minulosť, sprevidil je, da gre za veljavo vsacega naroda. Slovenci so si sicer svesti pridno doprinešenega dela, toda mnogo je še dela na književnem polji in velike jih čakajo naloge, da vvrstijo vredno svoje ime med imena družih že izobraženih narodov evropskih. Tako se bo obudil čut pripravnosti po narodskem zaumku, čut lastne veljavnosti pri celem narodu, cenenje in zmerno češčenje samega sebe, svojih del in zmožnost. Ta splošni občut je bil in je podlaga vseh večjih činov in je tako potreben Slovencu, da bi brez njega kar nemogoče bilo misliti na dober uspeh. To nas uči zgodovina slehrnega na visoko stopnjo izomike prišlega in politično slavnega ljudstva. Noben Slovence, ki pozna krekki svoj narod in njegovo že precejšno literaturo, ne dvomi nad izpeljeavnostjo sploh namerjane izomike v lastnem jeziku, po lastnem trudu in iz lastnih moči; toliko brže je pa upati ugoden izid, ker je dovolj za pošteno reč unetih mož, ki pospešujejo posvetno in dušno blagostanje jim hvaležnih bratov. —

Da je prosto ljudstvo po Goriškem nekoliko zaostalo v izomiki, ne bo nam, ki smo se dovedli v tem oziru, nihče utajil, vsaj ne dokazal, da ni taka. Toliko

več pa obžalujemo to napako, ker se odlikujejo naši Primorski Slovenci z neko jim vrojeno dušno gibčnostjo, ki je sposobna se v kratkem koristno razviti in lepega sadu donašati. Ravno iz tega stajališča upamo, da bode jim „Umni gospodar“ največ korištil, ker je gotovo najbolje zapopadel neodpravljlivo potrebo pisati tudi za prosto ljudstvo o rečeh, ki so mu hitro razumljive. Lahko rečemo torej, da je ta mesečnik prva slov. ustanovitev na Goriškem, ki dovršuje svojo častno nalogo.

Čeravno je pa mnogo tukajšnjih Slovencev, ki se še posebej z literaturo pečajo, vendar njih delavnost ni mogla biti kaj zdatna nekaj zastran naravnih over pri tujcih, nekaj pa zato, ker ni bilo še blage vzajemnosti med mnogimi spretnimi močmi. Šele odkar je došel v Gorico min. ukaz od novembra 1861, to je odkar sta se vpeljala domača jezika kot učbena, zbudil se je tudi tukaj čut pripravnosti, ljud se je začel zavedati in učenostniki so se nekako bolj prosto gibali. Dosihmal je vladala slovenščina le na kakem učilišču in le posamezni literati so jo gojili; zdaj je šinila, ako je pripodoba pripuščena, vsa žrjavica spod popela in razvnel se je mogočen plamen na ognjišči plodonosnega domoljubja. Gotovo šele na podlagi vnete zavednosti se da kaj zidati. —

Ker moramo kratki biti, bomo navêdli le še domače ustanovitve ali naprave, potem knjige in posamezne spise, ki so jih prim. pisatelji natisniti dali v poslednjih letih.

I. Programska literatna.

a). *Pred nekaj leti je prinesel gimn. program ravno tako mičen kakor bistrouten sostavek o časih slov. glagola gledé na čase klasičnih jezikov; spisal ga je učeni jezikoslovec in profesor na tuk. gimnazii, g. Šolar.*

b.) Leta 1861 je prišel na svetlo v programu višje realke: „*Abriss der neuslovenischen Litteratur.*“ Vrednik tega letnika ga je bil spisal v nemščini in s tem namenom, da se tudi Neslovenci prepričajo o starosti in precejšnosti slov. literature.

c.) Letos nas je pozdravil v gimn. programu kaj lep in koristen spis z naslovom: „*O slovenskih narodnih pesmih.*“ Gospod spisatelj, J. Pajku, smo veliko hvalo dolžni, da je nam v tej študii tako rekoč vrata odprl v lepi in gladki slovenščini. Voščimo vso srečo!

II. Druge narodne naprave.

a.) Umni gospodar, mesečni časnik, izdaje ga c. k. km. družba Goriška. G. Andrej Marušič, dobroznani pisatelj slovenski in prof. na tuk. gimnazii je temu časniku vrednik. Voščimo visocim zmožnostim gospod profesorja tudi obilno podporo, kakoršne je treba pri tako važnem in nadopolnem vredovanji.

b.) Čitavnica, ki skrbi za pozdigo slovenskega jezika in za omiko prostega ljudstva na Goriškem.

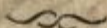
III. Knjige.

a.) Misionske pridige, spisal g. Jak. Kaffol. Kdor hoče pokusiti krepko pisavo in logično doslednost v razredovanji predmeta, naj bere dotične spise in prepričal se bo, da ne hvalisamo, ako rečemo, da nam je postal g. pisatelj izvrstne knjige v dveh precejšnih zvezkih.

b.) Nedavno je prišla na svetlo knjiga: *Cudne pota Božje vsegamočnosti ali skrivne sodbe srednjih časov*, spisal g. France Bunc, učitelj v Kamnji. Zunajna oprava, to je tisk in popir precej dober.

c.) Goriški letnik za čitatelje vsacega stanu. — Toliko za letos — in srečen pozdrav vsem Slovencem!

KAZALO

	<i>stran</i>
Vremenoznanstvo	9
Od pisemnine in štempeljnine.	19
Znajdbe	26
Spominjsko kazalo	29
Majhna lekarnica.	40
Don Kišot	51
Zrak na Smolici	120
Načrti za slov. malarje	134
Kratkočasnice.	140
Črtica iz življenja slov. pisatelja	154
Zgodovina Gor. grofije	161
Gaz in plinosvečava	194
Nar. pesmi, pravlice, vraže	200
Šopiček umenitnih pesem	225
Literarna delavnost po Goriškem v zadnjih letih	238

Pri neslovenskih pismostavcih je težko se vsch
pregreškov ogniti. Bl. čitatelji naj pa sami popravijo,
ako utegne kje biti kaka napéna malinèica.

